

บทบรรณาธิการ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยที่มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” โดยยึดแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้นำมาพัฒนาเป็นแนวคิดพื้นฐานและจัดทำ “ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้สถานะของประเทศ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และใช้ติดตามประเมินผลการพัฒนา รวมทั้งสามารถนำไปใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศและกำหนดนโยบายสาธารณะได้ต่อไป แต่ที่สำคัญคือ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิดและสร้างกระแสหลักในสังคมให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและค่านิยมของคนไทยในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ดังกล่าว ได้ผ่านการระดมความคิดและรับฟังความเห็นจากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในการนำไปสู่การกำหนดประเด็นการวัดและตัวชี้วัดเพื่อใช้วิเคราะห์สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม รวม 6 องค์ประกอบหลัก ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตของคนไทยที่บูรณาการเชื่อมโยงกันจนเกิดภาวะแห่งความสุข ได้แก่ การมีสุขภาวะ ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม สภาพแวดล้อมดีและระบบนิเวศที่สมดุล และสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย และความสุขในสายตาของคนไทยทั้งจากภาครัฐและชุมชน ตลอดจนประสบการณ์ของต่างประเทศ วารสารเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ จึงได้นำเสนอกรอบความคิด แนวทางและกระบวนการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย รวมทั้งปัจจัยสำคัญในมิติต่างๆ ที่จะนำพาสังคมไทยสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ตลอดจนมุมมองของภาครัฐและภาคีพัฒนา รวมทั้งมุมมองในระดับของชุมชนเกี่ยวกับความสุข สำหรับในด้านต่างประเทศ ขอแนะนำเสนอข้อมูลมุมมองของความสุข แนวคิดจากต่างประเทศ และความสุขมวลรวมของภูมิกาน ท่านสามารถติดตามอ่านรายละเอียดเรื่องต่าง ๆ ได้ในวารสารฯ ฉบับนี้

สารบัญ

การสร้างองค์ความรู้ และตัวชี้วัด

- 4 การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย
- 12 สุขภาวะของคนไทย : จุดเริ่มต้นของความอยู่เย็นเป็นสุข
- 18 เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม
- 26 ความอบอุ่นของครอบครัวไทย : ความสุขที่ยั่งยืน
- 34 สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล
- 40 การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน
- 48 สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล : รากฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุข
- 56 มุมมองของภาครัฐและภาคีพัฒนาต่อการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน
- 62 ดัชนีชี้วัดความสุขของภาครัฐและภาคีพัฒนา
- 69 ความสุขในสายตาของชุมชน
- 75 ย้อนรอยมุมมองความสุข : แนวคิดจากต่างประเทศ
- 82 ความสุขมวลรวมของภูมิกาน

เรื่องเด่นในฉบับ



การพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

การพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย นับเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาเครื่องชี้วัดที่สามารถวัดผลสำเร็จของพัฒนาประเทศที่มุ่งในเรื่อง “ความสุข” ของคนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลการพัฒนาในแต่ละองค์ประกอบ ได้แสดงให้เห็นถึงประเด็นการพัฒนาที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวยังต้องมีการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิด และสร้างกระแสหลักในสังคมให้มุ่งสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพต่อไป



ความสุขในสายตาของชุมชน

ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในแต่ละชุมชน มีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ตามสภาพภูมิสังคม บทความเรื่องความสุขในสายตาของชุมชนจึงมุ่งที่จะสะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับวิถีคิดในเรื่องความสุข และความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในมุมมองของชุมชน เพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและแบ่งปันบทเรียนจากชุมชนสู่ชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกระบวนการของชุมชนเองแล้ว ยังจะสามารถขยายผลการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขสู่สังคมไทยโดยรวมอีกด้วย



ย้อนรอยมุมมองของความสุข แนวคิดจากต่างประเทศ

มุมมองความสุขไม่ว่าจะเป็นเวลาใดของโลกก็ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก ทั้งนี้ความสุขเป็นเรื่องของความรู้สึก เรื่องของจิตใจ โดยมีสุขภาพกายและปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เป็นตัวช่วยเสริมสร้างความสุขในปัจจุบัน ดังนั้น ความสุขจึงไม่ใช่มุมมองหรือแนวคิดใหม่ เพราะมีวิวัฒนาการนานเกือบ 2,000 ปีมาแล้ว หากแต่ว่า ในโลกยุคต้นคริสตกาลความสลับซับซ้อนทางกายภาพทางการพัฒนาด้านต่างๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองมีไม่มากนัก รวมทั้งสภาวะแวดล้อมอยู่ในสภาพที่เหมาะสม ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องยากที่จะสร้างความสุขในปัจจุบันและสังคมโดยรวม

ความสุขมวลรวมของภูฏาน



แผนที่ประเทศภูฏาน

ภูฏาน : ดินแดนแห่งมังกรสายฟ้า

ภูฏานตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาหิมาลัย สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีพื้นที่เพียง 46,500 ตารางกิโลเมตร และประชากรเพียง 7 แสนกว่าคน เมืองหลวงชื่อทิมพู (Thimphu) ชาวภูฏานเรียกประเทศของตนว่า **ดรุกยูล** (Druk Yul) อันมีความหมายว่า **ดินแดนแห่งมังกรสายฟ้า** และเป็นประเทศเอกราชที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคม พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศเป็นเทือกเขา ไม่มีทางออกทะเล (Landlock) รัฐบาลมีรายได้หลักจากการขายไฟฟ้าพลังน้ำให้อินเดีย และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ประชาชนดำรงชีวิตด้วยการประกอบเกษตรกรรมเพียงเพื่อให้พอเพียงกับการดำรงชีพ และพื้นที่กว่าร้อยละ 70 ของประเทศยังคงสภาพธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน การปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง และเป็นที่เคารพเทิดทูนของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2551 ภูฏานจะมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกว่าด้วยการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ

พระราชาธิบดีจิกมี ซิงเก วังชุก (Jigme Singye Wangchuk) หรือพระราชบิดาของกษัตริย์จิกมี เคซาร์ นัมเกล วังชุก (Jigme Khesar Namgyal Wangchuk) กษัตริย์องค์ปัจจุบันของภูฏานที่ชาวไทยชื่นชอบ ได้ทรงวางหลักการเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness : GNH) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ในปฐมบรมราชโองการเมื่อปี พ.ศ.2515 ไว้ว่า **ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness : GNH) มีความสำคัญกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product : GNP)** โดยความคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีความสุขและความพึงพอใจมากกว่าวัดการพัฒนาด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

ทั้งนี้ พระองค์ได้ข้อสรุปจากบทเรียนความผิดพลาดในการพัฒนาของโลกในรอบ 50 ปีที่ผ่านมา และเห็นว่าประเทศจำนวนมากเข้าใจว่าการพัฒนาคือ การแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุเพียงอย่างเดียว ซึ่งประเทศเหล่านี้ได้แลกความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจกับการสูญเสียวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่ดีทางธรรมชาติ และเอกลักษณ์ของชาตินับจากนั้นทั่วโลกก็เริ่มให้ความสนใจว่าอะไรทำให้ภูฏานประเทศเล็กๆบนเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งอยู่ระหว่างประเทศอินเดีย จีน และจีน กล้าประกาศตนเช่นนั้น ทั้งๆ ที่ถูกจัดอันดับให้เป็นประเทศที่



พระราชพิธีอภิเษกสมรสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

ยากจนเกือบที่สุดของโลก (อันดับที่ 191 จาก 226 ประเทศทั่วโลก โดยมีรายได้ต่อหัวเพียง 1,400 ดอลลาร์ต่อปี : ข้อมูลของ Index Mundi)

4 เสาหลัก : ความสุขมวลรวมประชาชาติ

ความสุขมวลรวมประชาชาติเมื่อแรกเริ่มเป็นเพียงพระราชโอรสของพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเก วังชุก ซึ่งต่อมาได้ปรับมาเป็นนโยบายรัฐบาล โดยมุ่งการบริหารประเทศบนพื้นฐานและทิศทางของการสร้างความสุขโดยรวมของประชาชนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความสุขมวลรวมประชาชาติมิได้ปฏิเสธการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาในด้านต่างๆ จะต้องสมดุลกัน โดยรัฐบาลได้พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ประชาชนสามารถแสวงหาและได้รับความสุขโดยยึดหลักแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ซึ่งแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติประกอบด้วย 4 เสาหลักได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม และการมีธรรมาภิบาล ซึ่ง ดร.ทวีวัฒน์ ปุณทริกวินวัฒน์ ได้ขยายความ 4 เสาหลักไว้เป็นสังเขป ดังนี้

เสาหลักข้อที่หนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน ภูมิปัญญาได้ปฏิเสธตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจแบบตะวันตก เพียงแต่ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องกระทำไปตามแนวทางสายกลาง โดยนำเอาปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและปัจจัยทางด้านจิตใจของประชาชนเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างยั่งยืนและเสมอภาคบนพื้นฐานของสังคมที่เคารพประชาชนและวัฒนธรรมของตนเอง

เสาหลักข้อที่สอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ให้หลักประกันว่า การพัฒนาใดๆ ไม่ว่าจะมาจากรัฐบาล หรือภาคเอกชน หรือประเพณีท้องถิ่น หรือจากปัจเจกบุคคล จะต้องไม่ทำลายความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ประเทศภูฏานได้รับการยกย่องจากสหประชาชาติว่า เป็นประเทศแนวหน้าในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นที่ป่ามากกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ประเทศ และมีความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสูง

เสาหลักข้อที่สาม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน เพราะคุณค่าของมนุษย์ เช่น ความเมตตากรุณา ความมีน้ำใจ ความอ่อนโยน ความเสียสละ ความอ่อนน้อม ถ่อมตน การรู้จักให้อภัย การรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นต้น กำลังถูกกัดกร่อนจากทั่วโลก อันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม ดังนั้นคุณค่ามนุษย์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีความหมาย มีความเอื้ออาทรต่อกัน และทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

เสาหลักข้อที่สี่ การมีธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการนำพาประชาชนไปสู่ ความสุขมวลรวมประชาชาติ ประเทศทั้งหลายในโลกกำลังถูกแรงกดดันทั้งจากประชาชนท้องถิ่นและชุมชนระหว่างประเทศ ให้เข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยหรือ ธรรมาภิบาล

ทั้งสี่หลักการนี้ มุ่งตรงไปเพื่อสนับสนุนและสร้างเป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน เน้นการบริหารจัดการอย่างโปร่งใสมีคุณธรรม เคียงคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตที่สอดคล้องไปกับคุณธรรมและสอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวภูฏาน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาที่มุ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติให้ได้มากที่สุด

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจมวลรวมกับเศรษฐกิจตลาดเสรี

ตลอดระยะเวลา 30 กว่าปีนับจากที่พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 111 พ.ร.ก. 30 พ.ค. 2530 ได้มีพระราชดำริเรื่อง **ความสุขมวลรวมประชาชาติ** สิ่งซึ่งรัฐบาลพยายามทำกันมา คือ การวางรากฐานเพื่อให้เกิดปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนต่อการเกิดของ **รัฐแห่งความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH State)** โดยรัฐบาลได้กำหนด 4 เสาหลัก ซึ่งก็คือนโยบายหลัก 4 ประการ ที่รัฐบาลต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลก่อนเป็นอันดับแรก โดยกำหนดไว้ชัดเจนในแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่ 9 โดยเน้นการพัฒนาในทุกสาขาของสังคมอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญด้านสาธารณสุข การศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน การจัดปัญหาสังคมและความยากจน พร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยทั้งหมดจะดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะกลมกลืนตามหลักพุทธศาสนาหายาน ซึ่งการดำเนินการตามนโยบายข้างต้น

นายกรัฐมนตรีจิมมี เทียนโป ทินเลย์ ได้มีคำอธิบายไว้ว่า ระบบเศรษฐกิจที่มีความสุขมวลรวมเป็นกลไกขับเคลื่อนของภูฏาน มีจุดต่างกับเศรษฐกิจตลาดเสรีของประเทศอื่นๆ อยู่ 3 ประการ คือ

ประการแรก ในเศรษฐกิจความสุขมวลรวมนั้น วิธีการและลักษณะสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงต้องมีอยู่ เพราะองค์ประกอบด้านนี้ยังมีความสำคัญอยู่ ภูฏานยังต้องการให้เศรษฐกิจโตและเศรษฐกิจมีขนาดที่เหมาะสม เพื่อประโยชน์ในแง่ของการหล่อเลี้ยงสังคมภายในและลดความยากจน เพียงแต่จุดที่ยากที่สุดอยู่ที่ ทำอย่างไรจึงจะทำให้เศรษฐกิจแบบความสุขมวลรวมแตกต่างจากเศรษฐกิจเสรีทั่วไป โดยเฉพาะในด้านของคุณภาพ มิใช่ปริมาณ

ประการที่สอง ภูฏานต้องการมาตรฐานวัดความก้าวหน้าของเศรษฐกิจความสุขมวลรวม แต่ตัวชี้วัดที่ต้องการจะต้องแตกต่างไปจากตัวชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ เพราะตัวชี้วัดที่ภูฏานต้องการต้องสามารถสะท้อนคุณค่าของการบริการทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครัวเรือนและครอบครัวของคนในประเทศ ตลอดจนสะท้อนถึงเวลาว่างและการพักผ่อนที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสุขให้เกิดขึ้น แต่เงื่อนไขสำคัญของตัวชี้วัดนี้คือ ต้องเป็นตัวชี้วัดที่สามารถรวมเอาต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและต้นทุนมนุษย์เข้ามาด้วย

ประการที่สาม เศรษฐกิจความสุขมวลรวมจะต้องเน้นไปที่การกระจายความสุขผ่านการกระจายรายได้ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่

ด้วยเหตุผลนี้ ทำให้รัฐบาลภูฏานต้องกันงบประมาณประเทศมากกว่าร้อยละ 30 ไปที่ด้านสาธารณสุขและการศึกษา เพราะที่สุดแล้วผลออกเเยจากงบประมาณเหล่านี้จะไปตกกับสังคมโดยรวม

รัฐบาลกับแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ

ดาโช กามาร์ อูระ ผู้อำนวยการศูนย์ภูฏานศึกษา กล่าวว่า “**ความสุขมวลรวมประชาชาติคือสมบัติรวมของประชาชาติ ที่ผ่านมามีคนคิดว่าความอยู่ดีกินดีขึ้นอยู่กับกรอบครองสินค้า แต่การวิจัยเรื่องความสุขพบว่าการบริโภคไม่นำไปสู่ความสุข เพราะการบริโภคนั้นถูกนำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับบรรทัดฐาน ความสุขของเราขึ้นอยู่กับที่ได้มันได้ ความเท่าเทียมสำคัญมากในการบรรลุความสุขแบบรวมหมู่**”

อย่างไรก็ตามการมี อูระ ยอมรับว่าความสุขมวลรวมประชาชาติของภูฏานยังมีปัญหาอยู่มาก เพราะรัฐบาลยังไม่ได้พัฒนาตัวชี้วัดความสุขออกมาเป็นมาตรฐานอ้างอิง หรือกำหนดองค์ประกอบของความสุขมวลรวมประชาชาติ หรือความสุขในระดับปัจเจกบุคคล และไม่มีการพัฒนาตัวชี้วัดทั้งทางคุณภาพและเชิงปริมาณ ตลอดจนวิธีการคำนวณวัดออกมาอย่างลงตัว การดำเนินนโยบายตามแนวทางความสุขมวลรวมประชาชาติของรัฐบาลยังเป็นไปในรูปแบบของการพัฒนาประเทศโดยยึดหลักการ 4 เสาหลัก เน้นการไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น รวมทั้งพยายามปลูกฝังคุณค่าของแนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมให้แก่ประชาชนรุ่นใหม่ โดยผ่านระบบการศึกษาและสื่อแห่งชาติ และให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า “**ความสุขที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากการบริโภควัตถุ แต่เกิดจากสภาวะจิตใจ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเพียงปัจจัยสนับสนุนให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม**”

นอกจากนี้ รัฐมนตรีสาธารณสุขของประเทศภูฏาน จิกมี ชิงเก ได้ อธิบายว่า รัฐบาลภูฏานได้พยายามทำให้ความสุขของผู้คนชาวภูฏาน เป็นเป้าประสงค์สูงสุดของการพัฒนา แทนที่จะมองว่าความสุขเป็นเพียง ผลพลอยได้จากการพัฒนา และท่านได้อธิบายว่า ภูฏานประสบความสำเร็จในการพัฒนาโดยใช้ GNH เพราะมีผู้นำที่เข้มแข็ง คือพระราชาธิบดี ซึ่งทรงปกครองด้วยธรรม และด้วยสิ่งที่เรียกกันวันนี้ว่า ธรรมาภิบาล คือโปร่งใส ไม่โกงกิน มีการกระจายอำนาจ กระจายสินค้า และการบริการ มีการประยุกต์ใช้คุณค่าดั้งเดิมของประเพณีวัฒนธรรม และป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อม เหล่านี้เป็นกรอบคิดของ GNH

ประกอบกับความพยายามของรัฐบาลที่จะทำให้ความสุขวัดได้ อย่างเป็นรูปธรรม รัฐได้ทำแบบสำรวจความสุขมวลรวมประชาชาติ ครั้งแรกพร้อมกับการทำสำมะโนประชากรเมื่อปี 2548 และถามชาวบ้าน ด้วยคำถามง่ายๆว่า มีความสุขหรือไม่ โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีคำตอบ ให้เลือกเพียง 3 คำตอบ คือ มีความสุขมาก มีความสุข และ ไม่ค่อยมีความสุข ปรากฏว่าผลสำรวจที่ได้ พบว่าชาวภูฏาน มีความสุขมาก ร้อยละ 45.2 มีความสุขร้อยละ 51.6 และไม่ค่อยมีความสุขร้อยละ 3.3 ซึ่งผลการสำรวจไม่มีความแตกต่างกันมากระหว่างเขตเมืองและชนบท

แรงขับเคลื่อนสู่ความสุขมวลรวม : หลากหลาย มิติ

วิถีชีวิตของชาวภูฏานส่วนใหญ่ยังทำเกษตรกรรม มีชีวิตที่อยู่ใกล้ ชิดกับธรรมชาติ ต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของป่าและธรรมชาติจึงจะ อยู่รอดได้ ดังนั้นจึงมีการกำหนดให้การสงวนรักษาสิ่งแวดล้อมเป็น นโยบายแห่งชาติ มีการออกกฎหมายให้ร้อยละ 60 ของพื้นที่ในประเทศ ต้องเป็นพื้นที่ป่า นอกจากนี้ ภูฏานได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมว่าเป็น ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนรูปแบบการพัฒนา โดยใช้วัฒนธรรมเป็น ตัวหล่อเลี้ยงสังคมโดยยึดหลักพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นไปที่การทำดี อธิกทั้งภูฏานเชื่อว่าประชาธิปไตยจะนำมาซึ่งธรรมาภิบาล และเมื่อสังคม มีธรรมาภิบาลเป็นหลักยึดแล้ว สังคมแห่งคุณธรรมจะนำมาซึ่งความสุข มวลรวมเอง

ในเรื่องนี้ ภูฏานได้มีการกระจายอำนาจทางการเมืองและการ บริหารในปี พ.ศ. 2534 และในปี พ.ศ. 2541 พระราชาธิบดีจิกมี ชิงเก วังชุก ได้ทรงลดทอนพระราชอำนาจและลดบทบาทในคณะรัฐมนตรี โดย พระองค์ทรงส่งอำนาจส่วนใหญ่ให้กับนายกรัฐมนตรีคนแรกของภูฏาน และออกกฎหมายที่ยอมให้รัฐสภาโหวตถอดถอนพระมหากษัตริย์ออก

จากอำนาจได้ด้วยคะแนนสองในสามของรัฐสภา ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ภูฏานได้เริ่มให้มีการเลือกตั้ง ระดับท้องถิ่น รวมถึงในปี พ.ศ. 2548 พระองค์ทรง ริเริ่มการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศ ซึ่ง กำลังผ่านกระบวนการทำประชาพิจารณ์รอบสุดท้าย และจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งตอนหนึ่งใน ร่างรัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติบังคับให้กษัตริย์ละ ราชสมบัติให้แก่กฏราชกุมารหรือมกุฎราชกุมาร เมื่อมีพระชนมายุครบ 65 พรรษา

ก่อนที่ราชวงศ์วังชุกจะปกครองประเทศ ภูฏาน ผู้คนได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตาม หุบเขาของเทือกเขาหิมาลัย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2519 ธิเบตมีปัญหภายในประเทศ ท่านชาปดรุง นามวัง นัมเกล (Zhabdrung Ngawang Namgyel) ได้ลี้ภัยจากประเทศธิเบตมายังประเทศภูฏาน และ ได้รวบรวมดินแดนแคว้นต่างๆในภูฏานให้เป็น หนึ่งเดียว พร้อมทั้งจัดตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ บริหารประเทศที่เมืองพูนาคา (Punakha) ซึ่งถือเป็น เมืองหลวงแห่งแรกของภูฏาน

ขณะเดียวกันท่านได้ริเริ่มระบบการบริหาร ประเทศโดยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ ฝ่ายสงฆ์และฆราวาส การปกครองในลักษณะสอง ส่วนนี้ดำเนินสืบต่อกันมาจนเข้าสู่การปกครองของ ราชวงศ์วังชุกที่เริ่มต้นจากท่านอุเก็น วังชุก (Ugyen Wangchuk) บุตรชายของท่านจิกมี นัมเกล (Jigme Namgyel) ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองตรองซา (Trongsa) สามารถขับไล่กองทัพอังกฤษที่เข้ามา รุกรานชายแดนภาคใต้ของเมืองตรองซา นับจากนั้น ท่านอุเก็น วังชุก ก็ได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้ ปกครองหัวเมืองฝ่ายต่างๆและฝ่ายสงฆ์ให้ดำรง ตำแหน่งพระราชาธิบดีองค์แรกเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2450 และวันนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็น วันชาติของภูฏานในเวลาต่อมา

พระราชาธิบดีจิกมี วังชุก (Jigme Wangchuk) ครองราชย์สืบทอดเป็นกษัตริย์ภูฏานองค์ที่ 2

ประชาชนภูฏานมีความสุขได้พระบรมโพธิสมภาร แต่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของภูฏานในบทบาทความเป็นรัฐสมัยใหม่เริ่มต้นในรัชสมัยของพระราชบิดาจิมี ดอร์เจ วังชุก (Jigme Dorje Wangchuk) กษัตริย์องค์ที่สาม พระองค์ได้ทำการปฏิรูปการปกครองประเทศโดยมีการจัดตั้งรัฐสภา มีตัวแทนของราษฎรเข้ามานั่งในสภา มีการจัดตั้งศาลยุติธรรม การเลิกทาส และเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ. 2514 จากนั้นในปี พ.ศ. 2515 พระราชาธิบดีจิมี ดอร์เจ วังชุก ได้เสด็จสวรรคตอย่างกะทันหันด้วยโรคพระหทัยวาย

มกุฎราชกุมาร จิมี ซิงเก วังชุก ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ขณะที่พระชนมายุเพียง 17 ชันษา พระองค์ได้สานต่อพระปณิธานของพระราชบิดาในการเปิดประเทศสู่โลกภายนอก และทรงได้รับการขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งปวงชน พระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มปรัชญา แนวคิด และนโยบายการพัฒนาประเทศมากกว่า 3 ทศวรรษในการพัฒนาประเทศ จากแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติที่เน้นให้ประชาชนของพระองค์มีความสุขอย่างพอดี ทรงระลึกอยู่เสมอว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของรัฐบาล คือ *ความสุขของประชาชน*

วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดมั่นในศาสนา : เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

วิถีชีวิตของชาวภูฏานโดยทั่วไปจะค่อนข้างเรียบง่าย ปลูกบ้านหลังเล็ก ๆ กระจายไปตามภูเขา อยู่กันแบบพออยู่พอกิน เน้นกิจกรรมด้านศาสนา เช่น การสวดมนต์ การประกอบพิธีกรรมต่างๆยังมีอยู่มาก และประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวภูฏานยังคงอนุรักษ์ไว้จนถึงยุคปัจจุบันคือ ทุกครอบครัวจะให้ลูกชายคนเล็กไปอยู่กับพระเพื่อเรียนหนังสือตั้งแต่อายุ 8 ขวบจนถึงอายุ 20 ปี จากนั้นค่อยตัดสินใจอีกครั้งว่าจะจะเป็นพระต่อไป หรือจะออกมาใช้ชีวิตเป็นฆราวาส ซึ่งเด็กชายจำนวนมากก็เลือกที่จะเป็นพระไปตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้ ความใกล้ชิดระหว่างประชาชนชาวภูฏานกับศาสนาจึงมีมาก เป็นคำกล่าวของนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ประธานศูนย์คุณธรรม

นอกจากนี้ ภูฏานได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เช่น ออกกฎระเบียบไม่ให้ใช้ถุงพลาสติก การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนของประชาชนต้องใช้สถาปัตยกรรมดั้งเดิม ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงแต่งกายด้วยชุดประจำชาติ นอกจากนี้ ทุกบ้านในภูฏานจะต้องมีห้องพระหรือห้องสวดมนต์เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา โดยชาวภูฏานจะสวดมนต์ทุกวัน และมักพกกระบอมนต์ ซึ่งเป็นวงล้อทรง

กระบอกรูป มีแกนหมุนได้ โดยจะมีการจารึกมนต์ไว้บนกระบอกรูป เมื่อหมุนกระบอกรูปมนต์ครบ 1 รอบ ก็ถือว่าได้บุญเหมือนกับการสวดมนต์ 1 จบ จึงสามารถพบเห็นผู้คนนำมาหมุนอยู่เสมอ หรือบางบ้านจะมีการนำกระบอกรูปมนต์ติดไว้บนหลังคาบ้านเพื่อให้แรงลมพัดให้หมุน เหมือนเป็นการสวดมนต์ตลอดเวลา

สิ่งเหล่านี้ทำให้ภูฏานสามารถคงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ และจากการยึดมั่นในปรัชญาความสุขมวลรวม ภูฏานจึงระมัดระวังในการเปิดประเทศต้อนรับโลกาภิวัตน์ ทั้งในแง่การค้าการลงทุน การท่องเที่ยว และวัฒนธรรม ในด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นแหล่งรายได้ของประเทศ ภูฏานได้มีนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละปี และนักท่องเที่ยวแต่ละคนต้องเสียภาษีท่องเที่ยววันละ 200 ดอลลาร์ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้อาณาชนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ



ธงชาติของภูฏาน

ความสัมพันธ์ระหว่างธงชาติกับ วิถีชีวิตชาวภูฏาน

จากภาพคร่าวๆของภูฏานข้างต้น ได้บอกถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และรูปแบบการบริหารประเทศของภูฏานที่มีการปกครอง 2 ส่วนโดย สงฆ์และฆราวาสมาเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวภูฏานมีความผูกพันกับศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ธงชาติของภูฏานที่เป็นรูปมังกรสีขาวปากคำรามอยู่บน



His Majesty King Jigme Singye Wangchuck on tour in rural Bhutan

ผืนธงสีเหลืองและสีส้ม ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของศาสนากับวิถีชีวิตของชาวภูฏาน ซึ่งมีความหมายดังนี้

- สีเหลืองครึ่งบนของธงชาติ หมายถึง อำนาจของพระมหากษัตริย์ เป็นสีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม
- สีส้มครึ่งล่างของธงชาติ หมายถึง การปฏิบัติธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาของชาวภูฏานที่มีต่อศาสนาพุทธ
- มังกรที่อยู่ตรงกลาง หมายถึง ประเทศดรุกยูลที่หมายถึงดินแดนแห่งมังกรสายฟ้า ตัวมังกรมีสีขาวบริสุทธิ์ อันเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีของคนทุกเชื้อชาติ ทุกภาษาที่อยู่ในประเทศ ท่าทีที่มังกรกำลังอ้าปากคำรามนั้น แสดงออกถึงความมีอำนาจน่าเกรงขามของเหล่าพระผู้เป็นเจ้าทั้งชายและหญิงที่ปกป้องภูฏาน

สรุป

โดยรวมแล้ว สังคมภูฏานอยู่กันอย่างพอกอยู่พอกิน นิยมความเรียบง่าย ไม่มุ่งที่จะก้าวให้ทันความเจริญทางวัตถุเหมือนกับนานาชาติ แต่มุ่งที่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขแบบพอประมาณ โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่แทรกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวภูฏาน มีวัฒนธรรมเป็นฐาน อีกทั้งมีสภาพแวดล้อมที่ดีจากการมีป่าไม้กว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ประเทศ มีระบบการปกครองที่ดีจากการที่มีองค์พระประมุขที่ทรงดูแลห่วงใยอาณาประชาราษฎร์ ดังจะเห็นได้จากพระราชภารกิจที่พระราชาริบดี จิกมี ซิงเก วังชุก ทรงปฏิบัติเป็นประจำ คือการรับการ

ทูลเกล้าฯ ถวายฎีการ้องทุกข์จากประชาชนด้วยพระองค์เองในทุกๆ สัปดาห์ นอกเหนือจากการออกมารับการถวายฎีการ้องทุกข์จากประชาชนที่หน้าพระราชวังโทจิโคซอง เมืองทิมพูแล้ว พระองค์ยังได้เสด็จออกเยี่ยมเยียนพสกนิกรที่อยู่ตามที่ต่างๆ จำนวน 20 มณฑลทั่วประเทศ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่อยู่ห่างไกลได้ร้องเรียนและแก้ไขความเดือดร้อนทุกข์ยากได้ทันทั่วถึง

ตลอดจนการที่รัฐบาลภูฏานได้นำแนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติมาเป็นหลักในการดำเนินนโยบายของรัฐอย่างจริงจังเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุขของประชาชน ดังนั้น ความสุขมวลรวมของคนในประเทศจึงสำคัญกว่าสิ่งใดๆ ทั้งปวง ด้วยเหตุผลนี้เองคือที่มาของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน รวมทั้งการอนุรักษ์และส่งเสริมค่านิยมทางวัฒนธรรมตามด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พร้อมส่งเสริมความเที่ยงธรรมและธรรมาภิบาล จึงเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาประเทศภูฏานให้ประชาชนภายในประเทศมีความสุขอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

นภาภรณ์ พิพัฒน์. *เปิดโลกความสุข GNH* สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพมหานคร, 2550.

สดีไล ชันติวรพงศ์. *ฐานันดร "ความสุขมวลรวมประชาชาติ" 2 คิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา* สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, กรุงเทพฯ 2550.

เอี่ยมพร สิงหาญจน์. *แกะรอยเส้นทางความสุข "ภูฏาน" : สัมผัสความคิดวิถีสร้างสุขมนุษยชาติ(บทสัมภาษณ์ นายไพบลูย์ วัฒนศิริธรรม)* หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, ฉบับวันที่ 7-10 กันยายน 2549.

อาทิตย์ ประสาทกุล. *สารคดีพิเศษ : ภูฏาน มังกรสายฟ้าในกระแสน้ำแห่งความเปลี่ยนแปลง*
<http://www.sarakadee.com/web>

กรมเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา. *ราชอาณาจักรภูฏาน* สิงหาคม 2550.

ดร.มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. *ดินแดนแห่งความสุข* นิตยสารดอกเบี๋ย, กันยายน 2549.

สุรัช พงษ์พิพัฒน์พานิช. *ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับดัชนีGNH กับGDP* <http://www.bangkokbiznews.com>

ประเทศภูฏาน. วิกีพีเดีย, สารานุกรมเสรี. <http://th.wikipedia.org>

คนชายขอบ. *ภูฏาน : อารยธรรมแห่งสุดท้าย?* <http://www.fringier.org> พฤษภาคม 2549.

ห้องลับของวรรณวรรณ. *ประวัติพระราชบิดา จิมี ซิงเก วังชุก* <http://www.bloggang.com>

ร.ต.อ.นิติภูมิ นวรัตน์. *รายการเปิดเลนส์ส่องโลก ตอน ภูฏาน ประเทศแห่งความพอเพียง* ออกอากาศ...วันศุกร์ที่ 10 สิงหาคม 2550, ไทยทีวีสีช่อง 3.

ดร.เสรี พงศ์พิศ. *GDH บทเรียนจากภูฏาน* www.phongphit.com

ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺทริโกวิวัฒน์. *ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH)* หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. ฉบับประจำวันอาทิตย์ที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙, คอลัมน์หน้าต่างความจริง, หน้า ๖.

ท่องไปกับใจตน : ภูฏาน...ควันทรงเมื่อใช้สร้าง. Kad Suan Kaew 2004. www.l-kad.com

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย



		ค่าคะแนน(ร้อยละ)					
องค์ประกอบหลัก/ย่อย	ตัวชี้วัด	2544	2545	2546	2547	2548	2549
สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศสมดุล		56.77	58.10	59.33	63.80	66.08	66.36
ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต	สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเอง (SES)	78.50	78.70	78.70	77.30	77.30	75.80
	สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือน	64.20	67.00	69.45	71.90	71.90	71.90
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน	49.12	45.90	41.91	42.27	39.84	30.32
	สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน	28.70	29.79	64.21	70.79	78.60	71.19
สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดี	ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อประชากร (ตัน)	96.00	92.31	88.89	85.71	78.95	78.69
	สัดส่วนแหล่งน้ำที่มีคุณภาพอย่างต่ำอยู่ในเกณฑ์พอใช้	58.00	65.00	63.00	74.00	68.00	74.00
	ปริมาณของเสียที่ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้อง(ร้อยละ)	45.54	47.51	50.25	49.43	51.86	54.14
	สัดส่วนจำนวนสถานีตรวจวัดอากาศที่มี PM10 เกินมาตรฐาน	25.60	16.30	16.30	22.20	42.20	40.80
ระบบนิเวศสมดุล	ปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจ(เฉพาะปลาน้ำจืด)ที่จับได้ในอ่าวไทยต่อชั่วโมง	42.70	45.80	48.90	72.30	63.80	70.90
	สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ประเทศ	82.25	82.25	82.25	81.65	81.65	81.65
	พื้นที่ป่าชายเลน (ล้านไร่)	65.42	67.50	69.58	71.67	71.67	71.67
	สัดส่วนปริมาณน้ำใต้ดินที่ใช้ต่อปริมาณน้ำใต้ดินที่สามารถใช้งานได้ในพื้นที่เกษตรและปริมณฑล(ร้อยละ)	45.22	59.11	38.56	46.33	67.22	75.24
สังคมมีประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล		59.74	58.65	53.05	52.91	58.83	61.17
การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย	สัดส่วนสถิติการทำผิดกฎหมายต่อประชากรพันคน	80.33	80.33	71.35	64.79	69.18	74.56
	สัดส่วนข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัยต่อข้าราชการแสนคน	50.54	41.01	37.13	41.77	61.50	68.98
	สัดส่วนคดีการจับกุมการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาต่อประชากรแสนคน	77.85	65.58	57.25	39.59	40.59	32.81
	สัดส่วนจำนวนร้องเรียนและอุทธรณ์ต่อองค์การอิสระ และคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อประชากรที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปแสนคน(ศาลปกครอง กก.สิทธิมนุษยชน ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการ)	57.54	57.09	70.14	61.77	81.59	91.98
	สัดส่วนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง	63.19	63.19	63.19	63.19	65.70	65.70
	ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์การคอร์รัปชันของประเทศไทย (TI)	32.00	32.00	33.00	36.00	38.00	36.00
สังคมที่มีธรรมาภิบาล	ธรรมาภิบาลภาคเอกชน	26.90	34.85	41.77	48.39	49.32	50.50
	การประเมินผลบรรษัทภิบาลของไทย	50.00	50.00	52.00	60.00	69.00	71.00
	สัดส่วนรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อรายได้ของรัฐบาล	59.08	62.42	63.40	65.02	67.14	68.72
ความสมานฉันท์ทางสังคม	สัดส่วนคดีการร้องทุกข์และอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนต่อประชากรแสนคน	100.00	100.00	41.25	48.56	46.29	51.43

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

หมายเหตุ :

ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 – 100

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 – 79.0

ระดับเร่งแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

ระดับดี = ร้อยละ 80.0 – 89.9

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 – 69.9

ความสุขในสายตาของชุมชน¹



บทนำ

ความสุขหรือความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน เป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อสร้างสังคมไทยที่ร่มเย็นเป็นสุข พร้อมทั้งพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยมาตั้งแต่ต้นปีงบประมาณ 2550 โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายหน่วยงานองค์กรและภาคีที่สนใจและกำลังดำเนินการพัฒนาด้านนี้ที่เกี่ยวข้องกับการวัดความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุข ได้ร่วมกันค้นหาความหมาย องค์ประกอบและวิธีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เพื่อใช้ประโยชน์ในการติดตามประเมินผลสำเร็จของการพัฒนาประเทศ และเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทย

การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่าความสุขหรือความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน มีลักษณะเป็นองค์รวม

และมีหลายมิติ ทั้งในมิติของระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับประเทศ สศช. ได้พยายามศึกษานิยามและวิธีการวัดความสุข โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในระดับผู้เกี่ยวข้องโดยตรง รวมทั้งในระดับชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ และได้ข้อยุติร่วมกันว่านิยามของ **สังคมที่มีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน** หมายถึง สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวม และสัมพันธ์กันได้อย่างถูกต้อง ดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม ในระดับชุมชนความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในแต่ละชุมชน มีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ตามสภาพภูมิสังคม บทความนี้จึงมุ่งที่จะสะท้อนความคิดวิธีคิดเกี่ยวกับความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในมุมมองของชุมชน เพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและแบ่งปันบทเรียนจากชุมชนสู่ชุมชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการร่วมกันคิด

¹ เรียบเรียงจาก “เอกสารรายงานสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็น เรื่องความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในระดับพื้นที่ชุมชน”, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มีนาคม 2550

ร่วมกันค้นหาวิธีการ และร่วมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนให้ อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกระบวนการของชุมชนเองแล้ว ยังจะสามารถขยายผลการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขสู่สังคมไทยโดยรวมอีกด้วย

การค้นหาความสุขของชุมชน : เริ่มต้นด้วยชุมชนเอง

ความสุขในสายตาชุมชน เป็นการประมวลความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความสุขที่ได้จากเวทีชุมชนที่ สศช.ประสานจัดให้มีขึ้นใน 4 ภูมิภาค โดย ภาคกลาง ที่ พระนครศรีอยุธยา ราชบุรี และกาญจนบุรี ภาคเหนือ ที่ เชียงใหม่ และพิษณุโลก ภาคตะวันออกที่ฉะเชิงเทรา ที่ขอนแก่น และนครราชสีมา ภาคใต้ ที่ตรัง และพัทลุง รวม 9 จังหวัด 16 เวที ครอบคลุม 54 หมู่บ้าน ในแต่ละเวทีมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 40 – 50 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมทั้งสมาชิกชุมชนและเยาวชน มีวิทยากรกระบวนการในพื้นที่ ซึ่งมีทั้งพัฒนาการประจำอำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หัวหน้าสถานีอนามัยและภาคประชาสังคม ทำหน้าที่กระตุ้นให้ที่ประชุมเวทีชุมชนระดมความคิดเห็นอย่างเต็มที่และทั่วถึงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสุข อาทิ ความหมายและองค์ประกอบของความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในมุมมองของชุมชน ปัจจัยสำคัญในการ “สร้างสุขร่วมกัน” และการวัดความสุขในรูปแบบของชุมชน

มุมมองความสุข : บทสรุปจากเวทีชุมชน

วิธีมองความสุขเริ่มจากตนเองก่อนแล้วจึงมองที่ครอบครัวและชุมชน ผลจากการระดมความคิดจากเวทีชุมชน พบว่า ชุมชนมอง“ความสุข” ว่ามีหลายระดับ ที่สำคัญเป็นการมองจากตัวเองก่อนเป็นความสุขในระดับบุคคลแล้วเชื่อมโยงไปสู่ระดับครอบครัว จากนั้นจึงขยายสู่ “ความ

สุขร่วมกัน” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในชุมชน”

พฤติกรรมและเรื่องใกล้ตัวเป็นสองมุมมองหลักที่คนในชุมชนให้ความสำคัญ โดยชาวชุมชนต่างสะท้อนความสุขในมิติของตัวเองและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว โดยเฉพาะเรื่องความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล เริ่มตั้งแต่

- **การมีสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี** มีร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วย อารมณ์ดี ไม่เครียด มีสติในการใช้ชีวิต มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในศีลธรรม ลด ละ เลิกอบายมุข มีปัญญาในการเรียนรู้และมีความรู้

- **เศรษฐกิจดี** มีสัมมาชีพที่มั่นคง มีรายได้พอเพียง มีการออม ไม่มีหนี้สินเกินฐานะของตน ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงพึ่งตนเองได้ มีผลผลิตทางการเกษตรดีและมีราคาดี

- **มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต** มีปัจจัย 4 เพียงพอ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม และมีที่ดินทำกิน

- **ครอบครัวอบอุ่น** มีความรักความเข้าใจกันในครอบครัว มีความสามัคคี โปร่งดอง สมาชิกครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และมีปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

- **อยู่ในสังคมชุมชนที่เข้มแข็ง** มีความเอื้ออาทรสามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือกันและกัน สืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการชุมชนด้วยความโปร่งใส มีการรวมกลุ่มและร่วมจัดทำแผนชุมชนและกิจกรรมการพัฒนา

- **มีสภาพแวดล้อมดี** มีความสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจาก ปลอดภัยภัย มีการสื่อสารที่ดีมีสาธารณูปโภค สาธารณูปการทั่วถึง มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนไม่มีปัญหามลพิษ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรักษาระบบนิเวศน์ให้ยั่งยืน

- **คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์** มีความสามัคคีความเป็นธรรมในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นซึ่ง

กันและกันเคารพในกฎระเบียบกติกาของสังคม รู้จักสิทธิหน้าที่ เสียสละเพื่อส่วนรวม ภาคภูมิใจในการทำความดีให้ชุมชน

ตัวอย่างมุมมองความสุขของชุมชนข้างต้นสามารถสรุปในรูปแบบที่สั้นกระชับเข้าใจได้ง่าย ดังนี้ ...

“ทำอยู่ทำกิน ไม่อดไม่อยาก ไม่ทุกข์ไม่ยาก”

“กินอิ่ม นอนอุ่น ทุนมี หนี้หมด”

“การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พึ่งพาตนเองได้ ไม่มีหนี้สิน คุณภาพชีวิตดี ครอบครัวอบอุ่น มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต”

ความพอเพียง : เป็นรากฐานของความสุข คนในชุมชนต่างเห็นตรงกันว่า การประพฤติปฏิบัติตนหรือการมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้แก่ การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร การประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การประหยัดอดออม การสนใจใฝ่รู้ จะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของแต่ละบุคคล ขณะที่ความสุขของชุมชนเป็นการมองในมิติของการอยู่ร่วมกัน และการบริหารจัดการชุมชนเพิ่มขึ้นจากการมองความสุขในระดับบุคคล โดยมี**รากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข** ที่สำคัญ ได้แก่ การลดความโลภ ลดความอยาก ความมีสติ มีคุณธรรม มีสำนึกในการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน การเคารพธรรมชาติและภูมิปัญญาเดิม มีการบริหารจัดการที่ดี และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

นอกจากการมีรากฐานการอยู่ร่วมกันที่ดีแล้ว ชุมชนยังต้องการให้**จัดปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดความทุกข์ไม่มีความสุข** โดยมีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการว่างงาน ซึ่งเชื่อมโยงสู่ปัญหาคุณภาพชีวิตและปัญหาสังคมอื่นๆอีกมาก อาทิ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาเด็กเยาวชนถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน ติดยาเสพติด ปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และการขาดแคลนด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดย**“รากฐาน”** ของความทุกข์ในชุมชน เกิดจากการ “ยึดวัตถุ ทุนนิยม อยากรวย อยากได้ อยากมี วิ่งตามเงินตามกระแส”

และมีพฤติกรรมการปฏิบัติหรือวิถีการดำเนินชีวิตที่ก่อให้เกิดความทุกข์ คือ ความเกียจคร้าน ขาดวินัยขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้น จากสื่อโฆษณา และนโยบายต่างๆ ของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีของชุมชนให้อยู่ในกระแสบริโภคนิยมและพึ่งพาตนเองไม่ได้

ภูมิสังคม : ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน แม้ว่าการมองความสุขของแต่ละชุมชนจะมีประเด็นหลักที่สอดคล้องกันในเรื่อง การมีสุขภาพ ครอบครัวยุติธรรม เศรษฐกิจดี มีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต การมีสังคมชุมชนเข้มแข็งมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบร่วมที่แต่ละชุมชนให้ความสำคัญเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้ประเด็นดังกล่าว ภูมิสังคม ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนล้วนมีส่วนในการสร้างสุข/ทุกข์ในชุมชนที่ต่างกันไป ซึ่งมีตัวอย่างที่สะท้อนจากชุมชน ดังนี้

- ชุมชนตัวอย่างในภาคเหนือ ได้สะท้อนความสุขจากความภาคภูมิใจในการรักษาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน การมีทรัพยากรชุมชนที่สมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ อย่างไรก็ตามสภาพภูมิประเทศของภาคเหนือ ก็มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติที่สร้างความทุกข์ให้ชุมชน เช่น การเกิดน้ำท่วมทำให้พื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยเสียหาย ปัญหาไฟไหม้ป่า และแผ่นดินไหว เป็นต้น

- ชุมชนตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สะท้อนความสุขจากการมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย คนมีคุณธรรมมีศรัทธาต่อพุทธศาสนา สำหรับปัจจัยที่ทำให้ไม่มีความสุข ได้แก่ ปัญหาความยากจน การขาดที่ดินทำกินที่ส่งผลต่อรายได้ และเศรษฐกิจของชุมชน ปัญหาภัยแล้ง การขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตร การโยกย้ายแรงงานไปทำกินถิ่นอื่นส่งผลให้ครอบครัวไม่ได้อยู่กันพร้อมหน้าและขาดความอบอุ่น

- ชุมชนตัวอย่างในภาคใต้ ได้สะท้อนความสุขจากความภาคภูมิใจในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความสามัคคี และปลอดภัย

นอกจากนี้ยังสะท้อนในด้านปัญหานี้สิน ปัญหาราคาผลผลิต เกษตรโดยเฉพาะราคาอย่างไม่แน่นอน สภาพดินฟ้าอากาศ เปลี่ยนแปลง และปัญหาภัยธรรมชาติที่กระทบต่อความสุข ของชุมชน

● ชุมชนตัวอย่างในภาคกลาง ได้สะท้อนความ สุขจากความภาคภูมิใจที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ มีชื่อเสียง อย่างไรก็ตาม สภาพภูมิสังคมของพื้นที่ที่เป็นเมือง และพื้นที่เกษตรขนาดใหญ่บริเวณลุ่มน้ำต่างๆ ชุมชนได้ สะท้อนปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่มีมากขึ้น ทั้ง ปัญหาน้ำเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาขยะชุมชน อีกทั้งปัญหายาเสพติดและอาชญากรรมที่กระทบต่อ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้ชุมชนไม่มีความสุข

กระบวนการและแนวทางในการ “สร้างสุขร่วมกัน”

แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างตามสภาพภูมิสังคมของแต่ละ พื้นที่ แต่ในภาพรวมแล้วสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการและ แนวทางในการ “สร้างสุขร่วมกันในชุมชน” ได้ให้ความสำคัญ กับแนวทางการแก้ปัญหาสำคัญๆ อาทิ

● **ทำครอบครัวให้อบอุ่น** เพื่อเป็นพื้นฐานที่ดี ของเยาวชนและชุมชน โดยสมาชิกในครอบครัวควรให้ ความสำคัญกับการลด ละ เลิก อบายมุข เพื่อลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย พ่อแม่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีและปลูกจิตสำนึกที่ดีให้กับลูก หลาน การใช้เวลากับครอบครัวมากขึ้น ทำครัวเรือนให้สะอาด มีกฎของครอบครัวที่ทุกคนในครอบครัวช่วยกันกำหนด นอกจากนี้บุคคลหรือองค์กรภายนอกอาจมีส่วนช่วยในการแก้ ปัญหาครอบครัว ได้แก่ ผู้นำชุมชนให้คำแนะนำที่ดี เด็กนักเรียน และสื่อต่างๆ ช่วยรณรงค์ ลดอบายมุข เป็นต้น

● **แก้ปัญหาเศรษฐกิจ** โดยเฉพาะปัญหานี้สิน ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน จัดระเบียบการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย และสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต ในส่วนการแก้ ปัญหาการว่างงาน ให้ความสำคัญกับการจัดให้มีงานต่อเนื่อง ในชุมชน การสร้างอาชีพเสริม การปรับเปลี่ยนแนวคิดของคนที เลือกลง สำหรับในกลุ่มเยาวชนอาจใช้วิธีเพื่อนดูแลเพื่อน หรือเพื่อนชวนเพื่อนทำงาน

● **แก้ปัญหาชุมชนขาดความสามัคคี** ด้วยการจั ดเวทีพูดคุยกันเป็นประจำ ซึ่งอาจเป็นการพูดคุยกันในระดับผู้นำ ชุมชนและแกนนำกลุ่มก่อนที่จะขยายเวทีการพูดคุยไปสู่ ชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้มีการสื่อสารกันอย่างทั่วถึง สร้างความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน และหันหน้าเข้าหากัน

● **แก้ปัญหาผู้นำขาดความเข้มแข็ง** โดยเลือก ผู้นำที่มีความสามารถ มีความพร้อมที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม มี การพัฒนาผู้นำให้เข้มแข็งและสร้างความร่วมมือในระหว่าง ผู้นำชุมชน อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมพัฒนา ชุมชนทั้งรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

● **แก้ปัญหาเยาวชน** ผู้ใหญ่ทั้งผู้ปกครองและครู คู าวรเข้าใจและเอาใจใส่อบรมสั่งสอนเด็ก จัดกิจกรรมเข้าค่ายให้ เด็กและเยาวชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือรวมกลุ่มกัน ทำความดี จัดให้มีศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนในช่วงปิดเทอม

● **ด้านการศึกษา** ควรหาแนวทางขยายจำนวน นุคลากรทางการศึกษา สื่อการเรียนการสอน และอาคารสถานที่ให้เพียงพอ ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนขึ้น ในชุมชน ขณะเดียวกัน ควรจัดการศึกษานอกระบบโดยมี การศึกษาดูงาน การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของภาครัฐ ต้องสร้าง เยาวชนให้เป็นผู้ที่นำที่ดีในอนาคต

● **ด้านสุขภาพ** ควรส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ ไว้กินเอง ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ ปลูกพืชสมุนไพร ชุมชน/วัดห่างไกลอบายมุข ให้ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค ลด ละ เลิก อบายมุข ส่งเสริมการรวมกลุ่มเล่น กีฬา

● **ด้านสิ่งแวดล้อม** ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัว กันช่วยจัดการดูแลสิ่งแวดล้อมชุมชน เผื่อระวัง ประสานแจ้ง โรงงานถึงปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อให้โรงงานแก้ไข หรือแจ้ง อบต. กำนัน ให้ประสานโรงงานในการแก้ไขปัญหา

การวัดความสุขในรูปแบบของชุมชน เป็นมุมมอง ของชุมชนที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ซึ่ง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอาจมีทั้งที่วัดได้ในเชิงปริมาณ และเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ ดังนี้

ประเด็นความสุขของชุมชน	ตัวอย่างการวัดความสุขในความคิดของชุมชน
คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน	มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น กีฬา งานประเพณี ช่วยกันรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน
สิ่งแวดล้อมในชุมชนดี	ชุมชนไม่มีขยะหรือมีการกำจัดขยะที่ดี อากาศดี ปลอดภัย ชุมชนปลอดภัยเสถียร มีความเขียวขจีในชุมชน
ความปลอดภัยในชุมชน	ชุมชนไม่มีโจรหรือแม้แต่การลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการทำร้ายร่างกาย ไม่มีวัยรุ่นมั่วสุม มีตำรวจชุมชนดูแลความปลอดภัย
สาธารณูปโภคเข้าถึงทุกครัวเรือน	มีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึงสะดวกสบาย มีโทรศัพท์สาธารณะ มีหอกระจายข่าว มีธนาคารใกล้บ้าน
สุขภาพของคนในชุมชนดี	ไม่มีโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออก ไข้หวัดนก คนในชุมชนได้รับการรักษาทั่วถึง เด็กได้รับการฉีดวัคซีนครบทุกคน มีสุขภาพจิตดี ไม่เครียด
เศรษฐกิจในชุมชนดี	ราคาสินค้าดี ลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ การมีอาชีพที่หลากหลาย การมีอาชีพเสริมรายได้ หนี้สินน้อยลง มีเงินออม
วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่	ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญตามเทศกาลของท้องถิ่น มีภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น การหว่านฝ้าง

บทเรียนเพื่อการขยายผลการขับเคลื่อน ความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุมในทุกเวที ได้สะท้อนความสุขในมุมมองของตนเองและชุมชน ซึ่งเป็นความรู้สึกตามประสบการณ์ ตามสถานการณ์ที่ชาวบ้านเผชิญภายใต้สภาพภูมิสังคม ทั้งสภาพภูมิประเทศ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งความสุขในสายตาของชาวบ้านเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ที่สะท้อนออกมาจากความรู้สึก ใน 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ความสุขที่เกิดจากความพอใจ ความภาคภูมิใจกับสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ หรือสิ่งดี ๆ ที่สามารถวัดชุมชนอื่น ๆ ได้ และความรู้สึกว่าไม่สุข หรือความทุกข์ เป็นการมองจากมุมของความทุกข์ยาก ความขาดแคลนที่ต้องเผชิญ เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียด เป็นผลกระทบเชิงลบต่อการดำรงชีวิต ซึ่งหากความขาดแคลนหรือปัญหานั้น ๆ ได้รับการแก้ไข ก็จะนำ

ความสุขมาสู่ชุมชน ซึ่งมุมมองทั้ง 2 ลักษณะ ดังกล่าว สามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาเป็นแนวทางการขับเคลื่อนความอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยกระบวนการชุมชนต่อไป

การจัดเวทีชุมชนเป็นกิจกรรมที่สามารถขับเคลื่อนการสร้างสุขภาวะชุมชน และการพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเงื่อนไขความสำเร็จขึ้นอยู่กับวิทยากร กระบวนการที่มีคุณภาพสามารถสร้างบรรยากาศการประชุม และกระตุ้นให้ผู้ประชุมแสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง และเป็นไปอย่างทั่วถึง การมีผู้นำชุมชนที่ดีที่สามารถเป็นตัวอย่างและนำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ และบุคลากรจากภาครัฐ และภาคีเครือข่ายต่างๆที่จะช่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เกิดเวทีชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

ในสภาพสังคมเศรษฐกิจปัจจุบันที่ซับซ้อนสับสนและอ่อนแอ เป็นวิกฤติที่กระทบต่อการดำรงชีวิตของคนไทยจำนวนมาก การจะปรับไปเป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขได้ต้องใช้พลังร่วมทั้งสังคม ที่มีเป้าประสงค์และความมุ่งมั่นร่วมกันคือ การสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย โดยการเริ่มที่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม เป็นวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย จึงจำเป็นต้องช่วยกันสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับฐานรากของสังคม ให้มุ่งสู่ชุมชนเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุข โดยต้องส่งเสริมให้ชุมชน/ท้องถิ่นสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ด้วยกระบวนการชุมชนในการวางแผน การบริหารการพัฒนา และการวัดผลการพัฒนาด้วยตัวชี้วัดที่คนในชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้จัดการ เป็นผู้คิด เป็นผู้ทำ และเป็นผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การวางแผน และการจัดการที่ดีของชุมชน

การจัดเวทีชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการสร้างความเป็นสุข และการพัฒนาตัวชี้วัดความเป็นสุขร่วมกันของชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่นำไปสู่การพัฒนาวิธีคิด และจุดประกายความคิดของคนในชุมชนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่มุ่งความร่มเย็นเป็นสุขร่วมกัน จึงควรมีการขยายผลการจัดเวทีชุมชนเพื่อให้การขับเคลื่อนการสร้าง



ความเป็นสุข และการพัฒนาตัวชี้วัดความเป็นสุขร่วมกันของชุมชนดำเนินการควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ควรส่งเสริมการพัฒนาวิทยากรกระบวนการในพื้นที่ให้เป็นมืออาชีพ พร้อมทั้งการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาวิธีการ และร่วมสร้างความเป็นสุขร่วมกันในชุมชน รวมทั้งสามารถนำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน

สำหรับภาครัฐนอกจากจะเป็นผู้สนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อให้ชุมชนมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้ว ควรให้ความสำคัญกับการสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่ชุมชนมาเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยโดยรวมได้ต่อไป

ดัชนีชี้วัดความสุขของภาครัฐ และภาคีพัฒนา



จุดเปลี่ยนการประเมินผลการพัฒนา : ดัชนีเชิงบูรณาการหลากหลายมิติ

“ดัชนีชี้วัดการพัฒนา” ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของการติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่สามารถบ่งชี้สถานะของประเทศ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง สามารถใช้กำหนดนโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับสถานการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมถึงเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนา และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนา และยังเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งที่ผ่านมา ประเทศไทยได้มุ่งเน้นการวัดความสำเร็จของการพัฒนา ด้วยการมองไปที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ตัวชี้วัดการพัฒนาที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายคือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product : GDP) อย่างไรก็ตาม แนวคิดการติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 และ 9 โดยทิศทางการพัฒนาประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การให้ความสำคัญกับการทำให้คนมีความอยู่ดีมีสุขหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มากกว่าที่จะยึดการเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือ GDP เป็นเป้าหมายหลักอย่างเดียว

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ปรับเปลี่ยนมุมมองหรือแนวคิดในการสร้างเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาประเทศไปสู่มุมมองของการพัฒนาในเชิงบูรณาการมากขึ้น โดยสามารถแบ่งดัชนีชี้วัดความสุขเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ประกอบด้วย

ภายใต้

วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ส่งผลให้ประเทศไทยต้องปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาประเทศ ที่ยึดเรื่องคุณภาพชีวิตของคนอย่างชัดเจน และครอบคลุมการดำรงชีวิตของคนได้อย่างทั่วถึง ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ และด้วยสาเหตุดังกล่าว สศช. จึงได้พัฒนา “ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ขึ้น โดยมีเป้าหมายการพัฒนาดัชนีชี้วัดที่สามารถสะท้อนแนวคิดหลักของการพัฒนาในมิติต่างๆ อย่างสมดุล อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืน

ทั้งนี้ จุดเริ่มต้นของการศึกษาและพัฒนากรอบแนวคิดและจัดทำดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยนั้น มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาทบทวนดัชนีชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับความสุขจากหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นถึงกรอบแนวคิด นิยาม และองค์ประกอบเด่นๆ ของดัชนีชี้วัดการพัฒนาต่างๆ ที่ สศช. นำมาทบทวนได้ดังนี้

ตัวชี้วัดความสุขของภาครัฐ : เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ดัชนีชี้วัดความสุขที่พัฒนาขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐนั้น ถูกสร้างขึ้นและนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนและกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศในภาพรวมเป็นหลัก ซึ่งให้ความสำคัญกับเทคนิคในการคำนวณและการกำหนดองค์ประกอบ ตัวชี้วัดที่สามารถวัดผลได้ในเชิงปริมาณและมีฐานข้อมูลที่เป็นระบบและมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ การพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขของภาครัฐในบริบทของสังคมไทยนั้น ได้มีความพยายามที่จะวัดความสุขในสังคมไทยทั้งในรูปแบบอัตวิสัย โดยการสอบถามความรู้สึกของประชาชนว่าอยู่เย็นเป็นสุขมากน้อยเพียงใด และการวัดความสุขในรูปแบบภาวะวิสัย โดยการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขและวัดปริมาณจากปัจจัยนั้นๆ โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารตามตัวชี้วัดที่หน่วยงานได้พัฒนาขึ้นและเน้นการวัดในระดับประเทศ หรือเรียกว่าเป็น “ดัชนีชี้วัดความสุขในระดับภาพรวม” หรือ “ในระดับผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา”

โดยขั้นตอนการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขในระดับภาพรวมหรือในระดับผลกระทบการพัฒนาขั้นสุดท้ายนี้ ส่วนใหญ่หน่วยงานราชการหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จะสร้างขึ้นโดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หรือจากตัวชี้วัดที่หน่วยงานต่างๆ จัดทำอยู่ และนำมาปรับปรุงเป็นเครื่องมือบ่งชี้สภาพการพัฒนาของประชาชน ซึ่งมักจะมุ่งไปในเรื่องการมีคุณภาพชีวิตของประชาชนในเชิงวัตถุวิสัยมากกว่าการวิเคราะห์ความสุขโดยตรง โดยดัชนีชี้วัดความสุขที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานภาครัฐที่น่าสนใจประกอบด้วย

1. ดัชนีชี้วัดความสุขที่พัฒนาขึ้นโดย สศช. ดัชนีความอยู่ดีมีสุข

ดัชนีความอยู่ดีมีสุข พัฒนาขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เพื่อใช้ประเมินผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 – 9 โดยกรอบแนวคิดของของดัชนีความอยู่ดีมีสุขนี้ยึดโยงอยู่กับปรัชญาและแนวคิดการพัฒนาในแผน พัฒนาฯ

ฉบับที่ 8 และ 9 เน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สศช. จึงได้ใช้แนวคิดด้าน *ความอยู่ดีมีสุข (Well - Being)* เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตัวชี้วัดการติดตามประเมินผลแผนฯ 8 และแผนฯ 9 โดยให้ความสำคัญกับความสามารถในการใช้ศักยภาพของมนุษย์ร่วมกับการพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งได้รับการจำกัดความในรูปของ “ภารกิจ (Functioning)” และ “สมรรถภาพ (Capabilities)”

ทั้งนี้ คำว่า *ภารกิจ* หมายถึงความสำเร็จ และ *สมรรถภาพ* หมายถึงความสามารถที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ โดยภารกิจเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงโดยตรงกับการเลือกดำเนินชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคล ในขณะที่สมรรถภาพเกี่ยวข้องกับทางเลือกและความมีอิสระที่บุคคลสามารถเลือกในการดำรงชีวิต หรือแสวงหาความสำเร็จในชีวิต โดยนัยนี้ *ความอยู่ดีมีสุข* จึงมีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งมีหลายมิติและหลายองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความหมายที่กว้างกว่าการพิจารณาด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ คำว่า “ความอยู่ดีมีสุข” ได้ให้นิยามว่าหมายถึง “การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ”

สำหรับองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข ได้ครอบคลุมทุกมิติของการดำรง ชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 7 ด้าน คือ สุขภาพ อนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และการบริหารจัดการที่ดีของรัฐ

ดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

สศช. พัฒนาดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจขึ้นในช่วงที่ประเทศเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เพื่อใช้ประเมินผลกระทบการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ใช้เป็นสัญญาณเตือนภัย รวมทั้งบอกถึงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

“ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ” มีแนวคิดพื้นฐานมา

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักทางสายกลางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดของการวัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศ ว่าความสำเร็จของการพัฒนาประเทศต้องการความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ซึ่งเปรียบได้กับความแข็งแรงของร่างกายมนุษย์ ทำให้สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง มีภูมิคุ้มกันให้สามารถต้านโรคภัยไข้เจ็บได้ รวมทั้งสามารถปรับร่างกายให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข

การสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจให้มั่นคงก็คือการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจให้สามารถสร้างฐานรายได้ที่มั่นคงของประเทศ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกและบรรเทาความผันผวนทางเสถียรภาพ ขณะเดียวกันมีความสามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์โลก และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน อันจะทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ มีการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ที่นำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา

ทั้งนี้ นิยามของคำว่า “ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ” จะหมายถึง “ระบบเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ และกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม” โดยมีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ และการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม

ดัชนีการพัฒนายั่งยืน

พัฒนาโดย สศช. ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งได้บัญญัติ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้ง 3 มิติจะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความ

ขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้ จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการของคน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ทั้งนี้ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป และต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยบริหารจัดการทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการปลูกฝังค่านิยมของคนไทยให้มีความพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันส่งเสริมการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยที่ดำเนินวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล สามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงบนฐานของสังคมแห่งความรู้

ทั้งนี้ การพัฒนายั่งยืนมีเป้าประสงค์ของการพัฒนาอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1) **คุณภาพ** : สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตนเอง มีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพการผลิตในประเทศ โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข่งขันควบคู่กับผลิตภาพ เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดมลพิษเชิงป้องกัน

2) **เสถียรภาพและการปรับตัว** : เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ มีการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัจจัยสั่นสะเทือนภายใน โดยคำนึงถึงขีดจำกัดและความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาและการบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจร โดยมีสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย มีการธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์อันเป็นมรดกดีงามของชาติ

3) **การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม** :

ประชากรมีความเท่าเทียมทั้งด้านเพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาทรัพยากรให้คนรุ่นอนาคต

4) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี : ประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจและนโยบายสาธารณะแก่ประชาชนโดยผ่านการบริหารจัดการ การส่งเสริมและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการของสถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ทั้งนี้ ในปัจจุบัน สศช. อยู่ในช่วงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับภาคและระดับลุ่มน้ำ เพื่อเชื่อมโยงจากระดับประเทศลงสู่ระดับพื้นที่

อย่างไรก็ตาม แม้เครื่องชี้วัดทั้ง 3 ชุดดังกล่าวที่ สศช. ได้พัฒนาขึ้นมานั้น จะครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วก็ตาม แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ทำให้ สศช. ได้พัฒนาเครื่องมือชี้วัดความสุขที่สามารถสะท้อนสถานการณ์ภาพ ระดับการพัฒนา ผลสำเร็จ และผลกระทบของการพัฒนาประเทศ โดยได้ขยายการพัฒนาเครื่องมือชี้วัด จากมิติของการดำรงชีวิตและแนวปฏิบัติของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย ไปสู่การวัดในด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ความถูกต้องดีงามต่างๆ ร่วมด้วย จนกระทั่งนำไปสู่ “ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ในที่สุด

2. ดัชนีชี้วัดความสุขที่พัฒนาขึ้นโดยกระทรวง องค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ

ดัชนีชี้วัดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์

จัดทำโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) พัฒนาขึ้นภายใต้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ตามขอบข่ายของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) การปลอดจากความต้องการโอกาสที่เท่าเทียมกัน และการปลอดจากความกลัว รวมกับแนวคิด

คุณภาพชีวิต ภายใต้ปรัชญาด้านตะวันออก โดยพิจารณาทั้งจากมิติปัจจัยภายนอกตัวมนุษย์และมิติปัจจัยภายในตัวมนุษย์ โดยได้กำหนดนิยามมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

ทั้งนี้ ตัวชี้วัดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย 10 มิติ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย การศึกษา การมีงานทำและรายได้ ความมั่นคงส่วนบุคคล ครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม สังคม-วัฒนธรรม สิทธิ และความเป็นธรรม การเมืองและธรรมาภิบาล โดยมีตัวชี้วัด 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและระดับพื้นที่ โดยตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ระดับพื้นที่ มี 56 ตัวชี้วัด ส่วนตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ระดับบุคคลมี 69 ตัวชี้วัด

ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม

ทั้ง 2 ดัชนี จัดทำโดยสำนักมาตรฐานการพัฒนาศังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยในส่วนของ **ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต** ได้กำหนดนิยามของคำว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เป็นผลรวมทั้งในเชิงกายวิสัยและอติวิสัย ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยมนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตระดับใดนั้นสามารถเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานหรือเปรียบกับช่วงเวลาในอดีตที่ใช้เป็นฐานในการเปรียบเทียบ และกำหนดองค์ประกอบดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตไว้ครอบคลุมใน 11 มิติ 64 ตัวชี้วัด คือ สุขภาพ จำนวน 14 ตัวชี้วัด การศึกษา จำนวน 5 ตัวชี้วัด ที่อยู่อาศัย จำนวน 4 ตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 ตัวชี้วัด รายได้ จำนวน 5 ตัวชี้วัด การทำงาน จำนวน 4 ตัวชี้วัด จริยธรรม จำนวน 6 ตัวชี้วัด ครอบครัว จำนวน 7 ตัวชี้วัด ความปลอดภัย จำนวน 6 ตัวชี้วัด การคมนาคมและการสื่อสาร จำนวน 5 ตัวชี้วัด และการมีส่วนร่วม จำนวน 3 ตัวชี้วัด

ขณะที่ **ดัชนีทุนทางสังคม** พัฒนาขึ้นจากนิยามคำว่า ทุนทางสังคม ที่หมายถึง ลักษณะทางสังคม ที่ปัจเจกชนและองค์กรทางสังคม มีเครือข่าย (Networks) มีความไว้วางใจ

(Trust) และมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ (Norms) เพื่อการส่งเสริม เกื้อหนุน และร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสามารถในการปรับปรุงสถานะของสังคมองค์กร และตนเองให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน ประกอบด้วย 5 มิติ 40 ดัชนี ได้แก่ กลุ่มและเครือข่ายความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กิจกรรมและความร่วมมือ ความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันในสังคม และความขัดแย้งและความรุนแรง และอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

การวัดความพึงพอใจเกี่ยวกับความสุขของผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้พัฒนาดัชนีวัดความสุขขึ้น ในลักษณะของการวัดความพึงพอใจเกี่ยวกับความสุขของผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความสุขของคนทุกระดับทั้งปัจเจก ชุมชน สังคม ภูมิภาค และประเทศ ครอบคลุมชาวไทยและชาวต่างชาติที่อยู่อาศัยในประเทศไทย โดยได้พัฒนาขึ้นจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทั้งนี้ การวัดความพึงพอใจดังกล่าว จะวัดโดยอาศัยมุมมองของ “ความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ (Gross Domestic Happiness) หรือ GDH” ที่หมายถึงภาพรวมของชีวิตประชาชนทั้งประเทศ ประกอบด้วย การอยู่เย็นเป็นสุข (well-being) ความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) คุณภาพชีวิต (quality of life) และความเป็นจริงในชีวิตตรงกับความคิดหวังและความต้องการ (self actualization) โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นสองประการ คือ ประการแรก ความสุขของมนุษย์มีสองลักษณะบนความเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ประการที่สอง การวัดความสุขมุ่งเน้นเป้าหมายอยู่ที่การประเมินความสุขมวลรวมของคนภายในประเทศ ไม่ใช่มุ่งประเมินความสุขของปัจเจกบุคคล แต่ประเมินความสุขของคนไทยและต่างชาติระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ

สำหรับโครงสร้างองค์ประกอบดัชนี GDH มี 14 กลุ่มปัจจัย ประกอบด้วย สภาพแวดล้อม บรรยากาศภายในชุมชน ชีวิตครอบครัว สุขภาพกาย สุขภาพจิต หลักธรรมาภิบาล

รัฐบาล นักการเมือง ความพึงพอใจในงาน ระบบการค้าเสรีในกระแสโลกาภิวัตน์ การประทุติ ปฏิบัติ ตามแนวหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระบบการศึกษา ธรรมชาติและ การจัดสรรทรัพยากร วัฒนธรรม ประเพณีไทย กระบวนการยุติธรรมองค์กรอิสระ และสถานการณ์ปัจจุบัน

ความสุขในระดับพื้นที่ : ตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

ในช่วงปลายแผนพัฒนาฉบับที่ 7 เป็นต้นมา ภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มมีบทบาทรวมตัวกันเป็นในการหาแนวทางแก้ปัญหาทุกภาวะของคนในสังคม ที่ตกอยู่ภายใต้ปัญหาความยากจน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงมากขึ้น เกิดเครือข่ายการศึกษาวิจัยในระดับชุมชน โดยชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเรียนรู้และแก้ปัญหาของชุมชนมากขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าว นำไปสู่การศึกษาพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในท้องถิ่น โดยพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในระดับชุมชนโดยตรง เพื่อค้นหาทางออกจากสภาพปัญหาที่มีอยู่ภายในชุมชน มีลักษณะค่อนข้างไปทางการวัดแบบอัตวิสัย มุ่งไปที่การปรับปรุงให้พ้นจากความทุกข์และสร้างความสุขเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ แต่มีจุดเด่นในการกำหนดตัวชี้วัดความสุขที่เป็นรูปธรรม

แนวทางการจัดทำดัชนีดังกล่าว ภาคประชาชนได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ที่ยึดหลัก “ภูมิสังคม” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาตามความแตกต่างของความหลากหลายทางธรรมชาติและ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างภูมิภาค และระหว่างชนบทกับเมือง ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวความคิดการสร้างความสุขที่มีหลายระดับเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลและสามารถขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคมเพื่อสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ จากกรอบแนวคิดและทิศทางการศึกษาวิจัยในระดับชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเรียนรู้และแก้ปัญหาของ

ชุมชนนั้น ได้นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในการวัดความสุขในชุมชนหรือระดับพื้นที่ที่สำคัญ ได้แก่

ดัชนีชี้วัดสุขภาพความอยู่เย็นเป็นสุข 3 ระดับ

สืบเนื่องจากการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี 2548 ได้มีการประกาศเจตนารมณ์การร่วมสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข 9 ข้อ โดยการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับครอบครัว ชุมชน และระดับชาติ เป็นเจตนารมณ์หนึ่งใน 9 ข้อดังกล่าว โดยกำหนดให้ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” หมายถึง “ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” และการพัฒนา “ดัชนีชี้วัดเมืองไทยแข็งแรง” โดยศูนย์อำนวยการบริหารยุทธศาสตร์เมืองไทยแข็งแรง ในปี 2547 ซึ่งเป็นนโยบายรัฐบาลในขณะนั้น

ต่อมาในปี 2549 ศูนย์อำนวยการบริหารยุทธศาสตร์เมืองไทยแข็งแรงได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นศูนย์อำนวยการยุทธศาสตร์สังคมอยู่เย็นเป็นสุข (ศอ.สส.) และได้พัฒนาดัชนีชี้วัดสุขภาพความอยู่เย็นเป็นสุข ใน 3 ระดับ ภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนาคนให้มีคุณภาพในทุกมิติ โดยนำมาใช้ในการกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาสุขภาพตามแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งเน้น การพัฒนาคนให้มีสุขภาพที่ดีบนความพอเพียง พอประมาณ อย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจทางการเงินการคลัง และการเลือกใช้เทคโนโลยีเพื่อสุขภาพ มีความสมดุลของการบริการทั้งในด้านการส่งเสริม ป้องกัน รักษาฟื้นฟู มีระบบภูมิคุ้มกันที่เป็นหลักประกัน และช่วยคุ้มครองสุขภาพของประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการที่ดีในระบบสุขภาพ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบสุขภาพต่อไป

ทั้งนี้ การพัฒนาดัชนีชี้วัดดังกล่าว มุ่งให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตัวชี้วัด ที่มีความสอดคล้องกับบริบทต่างๆ ในพื้นที่ ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะใช้เป็นกรอบในการกำกับ ติดตาม ประเมินผลของการพัฒนาในระดับพื้นที่ ซึ่งชุดดัชนีชี้วัดสุขภาพ 3 ระดับ แบ่งดัชนีชี้วัดเป็น 3 ระดับ คือระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน และระดับ

จังหวัด ภาค ประเทศ ยึดตามประเด็นหลัก 14 ประเด็น จัดกลุ่มได้ 5 หมวด คือ หมวดที่ 1 สุขภาพร่างกาย จิตใจ พฤติกรรมสุขภาพ หมวดที่ 2 สุขภาพปัญญา คุณธรรม การเรียนรู้ ปัจจัยดำรงชีวิต หมวดที่ 3 ครอบครัว ชุมชน สังคม หมวดที่ 4 สภาพแวดล้อม และหมวดที่ 5 ระบบบริการสุขภาพ

ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย

พัฒนาขึ้นโดยนักวิจัย คือ รองศาสตราจารย์นายแพทย์ ยงยุทธ ขจรรธรรม นายแพทย์อภิสิทธิ์ อำนวยวงกุล แห่งโรงพยาบาลขอนแก่นและคณะ ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มเกษตรกรใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ จังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา ขอนแก่น และสุรินทร์ เพื่อสร้างแนวคิดเรื่องความสุข อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรในภาคนี้ โดยมีกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเชิงจิตวิสัย การพึ่งพาตนเอง ที่เน้นความสุขของชีวิตเป็นเป้าหมายในการครองตน และข้อชี้แนะของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกูรว่าความสุขในเชิง Happiness เป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิต (mind) และใจ (heart) มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ที่ยาวนาน

ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขดังกล่าวนี้ เป็นการพัฒนาวิธีคิดให้มองความสุข (happiness) มากกว่าความสนุกสนาน (pleasure) และเพื่อให้สามารถเปลี่ยนความคิดของชาวบ้านที่เข้าร่วม จนถึงขั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อช่วยสร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้ทุกคนมีความสุขเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ใช้ในการประเมินผล เพื่อให้รู้สถานการณ์ และเป็นการกระตุ้นเกษตรกรให้มีทางเลือกใหม่ สำหรับองค์ประกอบของตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย ประกอบด้วย การมีหลักประกันในชีวิต การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง การมีครอบครัวที่อบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีสุขภาพ การมีความภาคภูมิใจ และการเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน

ตัวชี้วัดความสุข

พัฒนาขึ้นโดยมหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ (จังหวัดกาญจนบุรีและชัยนาท) และนำมาสร้างแบบสอบถาม

จัดทำตัวชี้วัดเชิงปริมาณ จากนั้นใช้วิธี Future Search ค้นหาสิ่งที่ทำให้คนมีความสุขในระดับชุมชนเป็นดัชนีความสุข นอกจากนี้กำลังสร้างดัชนีครอบครัวมีสุข โดยพิจารณาจำแนกตามประเภทครอบครัว คือ ครอบครัวที่มีความสมบูรณ์ ครอบครัวที่อยู่กับเครือญาติไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ และครอบครัวหย่าร้าง เป็นต้น ขณะนี้อยู่ระหว่างการทดสอบตัวชี้วัด

ดัชนีชี้วัดโครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน

พัฒนาโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จ.ขอนแก่น โดยมีแนวคิดให้สุขภาวะทั้งทางกาย ใจ สังคม และปัญญาเป็นตัวตั้ง โดยใช้หลักอริยะสี่สี่ และหลักอุปริหานิยธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อค้นหาความทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุ) นิโรธ (ทางเลือกในการดับทุกข์) และมรรค (แผนปฏิบัติการดับทุกข์) โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการหาเลือกในการดับทุกข์ และแผนปฏิบัติการดับทุกข์ เป็นการวัดในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชนภาคอีสาน ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ หลักประกันในชีวิต ร่างกาย และจิตใจแข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สิ่งแวดล้อมดี ความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพ และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ภาครัฐและภาคพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาดัชนีชี้วัดที่มุ่งสะท้อนความสุขของคนในครอบครัวในทุกระดับโดยตลอด ขณะที่ สศช. เอง ก็ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาดัชนีชี้วัดใน 3 ดัชนีหลักๆ ทั้งในส่วนของดัชนีความอยู่ดีมีสุข ดัชนีความเข้ม

แข็งทางเศรษฐกิจ และดัชนีการพัฒนายั่งยืน เพื่อให้เกิดการติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศ ที่สามารถครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 และ 9 มาอย่างต่อเนื่อง แต่ที่สุดแล้ว เพื่อให้การพัฒนาประเทศสามารถก้าวไปถึงวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนา ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่**สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน**ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวัดสถานะภาพ ระดับการพัฒนา ผลสำเร็จ และผลกระทบของการพัฒนาประเทศให้ได้อย่างเป็นองค์รวม

ด้วยสาเหตุดังกล่าว สศช. จึงได้นำดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่มุ่งสะท้อนความสุขและคุณภาพชีวิตของคนในลักษณะต่างๆ ทั้งในระดับดัชนีชี้วัดในภาพรวมและตัวชี้วัดในระดับพื้นที่/ชุมชน มาทบทวนพัฒนาเป็นแนวคิดพื้นฐานในการจัดทำ **“ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”** ขึ้น โดยพิจารณาความสอดคล้องกับกระบวนการหรือนโยบายการพัฒนาประเทศที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาแบบเป็นองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ที่สำคัญ การจัดทำ **“ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”** ได้ใช้หลักการระดมความคิดและการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง และชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้ดัชนีดังกล่าวเป็นที่ยอมรับ และเห็นความสำคัญ และเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้สถานะของประเทศ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และใช้ติดตามประเมินผลการพัฒนา รวมทั้งสามารถนำไปใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศและกำหนดนโยบายสาธารณะได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”.

เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. หัวข้อ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”, 6 กรกฎาคม 2550 .

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ดัชนีอยู่เย็นเป็นสุข...สร้างสุขได้อย่างไร”. เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, 27 ตุลาคม 2549 .

มุมมองของภาครัฐและภาคีพัฒนา ต่อการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน



บทนำ

หัวใจสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยของ สศช. คือการประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงาน องค์กร และภาคีพัฒนาให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับดัชนีดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องกรอบแนวคิดพื้นฐาน การกำหนดนิยาม องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และประเด็นการประเมิน โดยความคิดเห็นต่างๆ ที่ได้มา นำไปสู่ร่างเบื้องต้นการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขฯ ที่ สศช. ได้ดำเนินการมาในช่วงปี 2550 นั้น นอกจากจะเป็นการดำเนินการในรูปแบบของเวทีระดมความเห็นต่างๆ แล้ว สศช. ยังได้จัดทำและจัดส่งแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ไปยังหน่วยงานภาครัฐ องค์กรอิสระ รัฐวิสาหกิจ และเครือข่ายการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง จำนวนทั้งสิ้น 158 หน่วยงาน/ คน โดยการส่งแบบสอบถามดังกล่าว สศช. ได้รับแบบสอบถามฯ กลับคืนมาทั้งสิ้น 74 หน่วยงาน/ คน คิดเป็นร้อยละ 46.84 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยต่อข้อเสนอเกี่ยวกับภาพรวม องค์ประกอบหลัก ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัดของดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย และมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นตัวชี้วัดและเกณฑ์การวัด

ในบางองค์ประกอบ ซึ่งข้อคิดเห็นดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาไปสู่ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในการนี้จึงขอนำผลการประมวลความเห็นจากหน่วยงานต่างๆ ต่อข้อเสนอเกี่ยวกับภาพรวมองค์ประกอบหลักตัวชี้วัด 6 องค์ประกอบ อันได้แก่ การมีสุขภาพแข็งแรง เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม ครอบคลุมอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล มีเนื้อหาสาระสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

ร้อยละ 92 เห็นด้วยกับความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

หน่วยงานและเครือข่ายการพัฒนาส่วนใหญ่ร้อยละ 92.06 ของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขว่า “สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างต้องดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” โดยมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “คุณภาพชีวิตที่ดี” ควรครอบคลุมถึงเรื่องคุณภาพชีวิตในทุกด้านรอบๆ ตัวของมนุษย์ที่จะส่งผลให้เกิดความเป็นสุขทั้งกายและใจ ไม่ได้ขึ้นกับด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

รวมทั้งการใช้คำ “คุณภาพชีวิตที่ดี” อาจเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดข้อสงสัย ในนิยามความหมาย ควรเปลี่ยนแปลงคำดังกล่าวให้เข้าใจง่าย เพื่อป้องกันการเกิดข้อสงสัยในการตีความ

นอกจากนี้ ส่วนใหญ่ยังเห็นว่า ควรเพิ่มกรอบแนวคิดพื้นฐาน เรื่อง “การพัฒนาบนฐานความรู้คู่คุณธรรม” เข้าไป เพื่อกระตุ้นให้มีการพัฒนา ประเทศไปข้างหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืนบนหลักการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดี และหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งควรคำนึงถึงความสอดคล้อง กับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีกประการหนึ่งด้วย

ร้อยละ 93.5 เห็นด้วยกับองค์ประกอบของ ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

สำหรับการกำหนดองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ประเด็น การวัด ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัดในแต่ละองค์ประกอบหลักของดัชนี ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย นั้น ส่วนใหญ่ ร้อยละ 93.55 เห็นด้วยกับองค์ประกอบหลักของดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขทั้ง 6 องค์ประกอบ เนื่องจากเห็นว่าองค์ประกอบทั้งหมดครอบคลุมและแสดงให้เห็นทุกด้านรอบตัวของมนุษย์ที่จะส่งผลให้เกิดความเป็นสุขทั้งกาย และใจ โดยส่วนใหญ่เห็นด้วยกับองค์ประกอบหลักด้านการมีสุขภาวะ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.97 รองลงมาได้แก่ ครอบครัวยุคใหม่ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล และเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็น ธรรม ตามลำดับ (ร้อยละ 93.94, 92.06 และ 89.39)

นอกจากนี้ ยังเห็นด้วยกับกรอบแนวคิดการพัฒนาดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย และหลักการพัฒนาดัชนี ตลอดจน องค์ประกอบหลักของดัชนี คิดเป็นร้อยละ 92.06 และ 88.52 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรนำหลักการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดีและหลักธรรมาภิบาล เรื่องคุณธรรมและความเท่าเทียมกัน ในสังคม แนวคิดสังคม/ชุมชนน่าอยู่เข้ามาประกอบในกรอบแนวคิด และการให้ความหมายของ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ด้วย

องค์ประกอบของดัชนีชี้วัดระดับเมืองและ ชนบท : ยึดตามระดับประเทศ

ส่วนความเห็นต่อการกำหนดองค์ประกอบหลักของดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับเมืองและชนบท ยังคงยึดตามกรอบแนวคิด พื้นฐานและหลักการพัฒนาดัชนีในระดับประเทศ รวมทั้งความหมาย องค์ประกอบหลัก และองค์ประกอบย่อยของดัชนีอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ในสังคมไทยระดับประเทศ โดยจะมีการเพิ่มตัวชี้วัด ที่สะท้อนวิถีชีวิต พฤติกรรมและผลการพัฒนาที่ แตกต่างกันของเมืองและชนบทในแต่ละองค์ประกอบหลัก ดังเช่น ใช้ปริมาณขยะต่อประชากรในเขตเมือง เป็นตัวชี้วัดระบบนิเวศและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ขณะที่ในชนบทใช้พื้นที่ป่าไม้ และสัดส่วนแหล่งน้ำ ที่มีคุณภาพในเกณฑ์พอใช้แทน เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วย กับองค์ประกอบหลัก และองค์ประกอบย่อย ของระดับประเทศที่นำมาใช้ในระดับเมืองและชนบท ระหว่างร้อยละ 73.08 – 83.64 โดยองค์ประกอบ หลักด้านการมีสุขภาวะ และครอบครัวอบอุ่น มีสัดส่วนเห็นด้วยมากที่สุด และน้อยที่สุดคือ ด้านสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

การให้น้ำหนักของแต่ละองค์ประกอบ ดัชนีฯ มีความใกล้เคียงกัน

ทางด้านการเห็นต่อการให้น้ำหนักของ องค์ประกอบของดัชนีฯ พบว่าส่วนใหญ่ให้น้ำหนัก ของแต่ละองค์ประกอบหลักเท่ากันกับไม่เท่ากัน มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 51.17 และ 48.53 ตามลำดับ โดยกลุ่มที่เห็นว่าควรให้น้ำหนักเท่ากัน เนื่องจากการพิจารณาแบบองค์รวมแต่ละปัจจัย มีความสำคัญ และเป็นองค์ประกอบที่พึ่งมีระดับ เดียวกันทุกองค์ประกอบ มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและ กัน มีความสำคัญเท่ากัน ส่วนกลุ่มที่เห็นว่าควรให้ อันดับความสำคัญขององค์ประกอบดัชนีที่ไม่เท่ากัน เนื่องจากแต่ละองค์ประกอบมีผลกระทบกับ ความรู้สึกอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับบุคคล

สำหรับการให้น้ำหนักความสำคัญกับ องค์ประกอบดัชนีฯ ที่แตกต่างกันนั้น ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบต่างๆ เรียงตาม ลำดับ ดังนี้ คือ 1) ด้านการมีสุขภาวะ 2) ครอบครัวยุคใหม่ 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) เศรษฐกิจเข้มแข็ง

และเป็นธรรม 5) สภาพแวดล้อมดีและระบบนิเวศที่สมดุล 6) สังคม
ประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

ข้อเสนอแนะการปรับปรุงตัวชี้วัด

นอกจากนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ยังให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
เพิ่มเติมที่น่าสนใจในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีสุขภาพ : ปรับปรุงตัวชี้วัดและเกณฑ์การวัดให้มุ่งสู่ ผลสัมฤทธิ์

การมีสุขภาพกายดี ที่มีการกำหนดตัวชี้วัดสัดส่วนประชากรที่ไม่
เจ็บป่วย อาจไม่เหมาะสมทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ตามความเป็นจริง
เนื่องจากขึ้นอยู่กับปัจจัยการไปหรือไม่ไปรับการรักษา รวมทั้งเกณฑ์การ
วัดที่ต้องมีประชากรไม่เจ็บป่วยถึงร้อยละ 100 ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดมุ่งหมาย
ที่แท้จริง และความเป็นไปได้ จึงควรเปลี่ยนเป็นตัวชี้วัด สัดส่วนประชากร
ที่เจ็บป่วยต่อประชากรทั้งหมด และตั้งเกณฑ์ให้เป็นจำนวนการเข้ารับ
การรักษาของผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง นอกจากนี้ อาจใช้ตัวชี้วัด
ต้นทุนทางสุขภาพ ที่สามารถคิดเป็นตัวเงินได้ เพิ่มเติมตัวชี้วัดเรื่อง
ชีวนามัย และเปลี่ยนตัวชี้วัดอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเป็นอายุขัยเฉลี่ย
ของประชากร

สุขภาพจิตใจดี มีคุณธรรม สัดส่วนผู้ป่วยทางจิตจากสถิติของ
โรงพยาบาล อาจไม่สะท้อนถึงสถานการณ์สุขภาพจิตที่แท้จริงของคนไทย
เนื่องจากการวัดจากจำนวนการเข้ารับบริการ ถ้าระบบบริการดีขึ้น
จะมีผู้เข้ารับบริการสูงขึ้น แต่ไม่ได้หมายถึงคนไทยมีสุขภาพจิตแย่ลง ดังนั้น
อาจพิจารณาจากตัวชี้วัดของกรมสุขภาพจิตที่เน้นคุณภาพจิต
และสมรรถนะของจิต สำหรับประเด็นคุณธรรม ควรเพิ่มตัวชี้วัดในลักษณะ
เชิงบวกที่บ่งชี้ถึงประเด็นคุณธรรม เช่น การมีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคม
เป็นต้น

การคิดเป็น ทำเป็น ควรวัดจากการได้นำความรู้ไปปฏิบัติ
ในชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุขและพอใจ ซึ่งเป็นการวัดที่มุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์
อย่างแท้จริง ประเด็นคุณภาพการเรียนรู้ ควรมีเกณฑ์ในการออก
แบบทดสอบที่เป็นมาตรฐานและการกำหนดคะแนนในภาพรวม และเพิ่มตัว
ชี้วัดที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและคุณลักษณะของ
แรงงานที่พึงประสงค์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การเรียนรู้ในเรื่อง
การทำงานเพื่อประกอบอาชีพ ตัวชี้วัดเชิงทดสอบความสามารถ
ทางอารมณ์ของแต่ละบุคคล (Emotional Intelligence Quotient : EQ)

เป็นต้น และปรับเป้าหมายร้อยละ 100 ของการ
ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานลงให้สอดคล้องกับความเป็น
ไปได้จริง นอกจากนี้ ภาพรวมขององค์ประกอบย่อย
ควรเป็น 4 ด้าน แต่เป็นหนึ่งเดียว คือ สุขภาวะ
กาย สังคม ใจ (จิต) และจิตวิญญาณ

2. ครอบครัวอบอุ่น : เน้นความสำคัญ ความรัก ความเอื้ออาทรในครอบครัว

ด้านบทบาทครอบครัวที่เหมาะสม ควรให้
ความสำคัญกับประเด็นความรัก ความเอื้ออาทร
ในครอบครัว โดยเพิ่ม/ปรับตัวชี้วัดให้สอดคล้องกับ
ระบบสวัสดิการสังคมทั้งในผู้สูงอายุและเด็ก การใช้
ความรุนแรงในครอบครัวต่อเด็ก ยาเสพติด
อบายมุขในเด็ก การเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตอย่าง
มีคุณภาพในวิถีชีวิตความเป็นไทย และการถ่ายทอด
ความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมในครอบครัว
โดยควรเพิ่มตัวชี้วัดเชิงบวกเพื่อให้สะท้อนภาพความเป็น
ครอบครัวอบอุ่น และเพิ่มองค์ประกอบบทบาท
ของครอบครัวต่อชุมชนและสังคม

ด้านสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว
ให้ความสำคัญกับการดำรงความเป็นครอบครัว ควร
เพิ่มประเด็นตัวชี้วัดการอยู่ร่วมกันของครอบครัว เช่น
การทำกิจกรรมร่วมกันภายในครอบครัว และตัวชี้วัด
ในประเด็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว
นอกจากนี้ ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัดอัตราการหย่าร้าง
ซึ่งในทางปฏิบัติอาจมีการหย่าร้างสูงมากกว่าข้อมูล
ที่สำรวจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแยกกันอยู่ จึงอาจมี
การสำรวจข้อมูลดังกล่าวด้วย เพื่อให้มองเห็น
สถานการณ์ที่แท้จริงของการหย่าร้าง

3. ชุมชนเข้มแข็ง : เน้นความสำคัญ
กับการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีความหลากหลาย
ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเพิ่ม
ตัวชี้วัดในองค์ประกอบนี้ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น
ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพของการมีส่วนร่วมของ

สมาชิกในชุมชนได้ชัดเจนมากขึ้น เช่น สัดส่วนการรวมกลุ่มประกอบอาชีพเสริม สัดส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และการรักษาสีงแวดล้อม สัดส่วนของชุมชนที่มีการจัดตั้งเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น

ด้านชุมชนพึ่งตนเองได้ ควรครอบคลุมถึงการรวมกลุ่มของกลุ่มเศรษฐกิจอื่นด้วย นอกเหนือจากสหกรณ์ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มส่งเสริมอาชีพ และพิจารณาเกณฑ์การเพิ่มลดการกู้เงิน หรือการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ อันแสดงถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งด้านการเงินและความสามารถในการบริหารจัดการของสหกรณ์ และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาพิจารณาในการกำหนดตัวชี้วัดในด้านชุมชนพึ่งตนเองด้วย

ด้านชุมชนเกื้อกูลกัน ควรเปลี่ยนประเด็นการพิจารณากำหนดตัวชี้วัดจากการได้รับการคุ้มครองทางสังคม ซึ่งยังไม่ตรงประเด็น และสะท้อนเป้าหมายของชุมชนเกื้อกูลกันเท่าที่ควร เป็นการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูล และช่วยเหลือกันในชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้สูงอายุ คนยากจน กิจกรรมทางประเพณี การบรรเทาความเดือดร้อน และการมีเครือข่ายชุมชนในการแก้ไขข้อขัดแย้งของชุมชน เป็นต้น

4. เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม : กำหนดตัวชี้วัดให้มีความครอบคลุมและตรงประเด็น

ตัวชี้วัดโดยรวม ยังไม่ครอบคลุมประเด็นการวัดและยังไม่ตรงตามเป้าหมายขององค์ประกอบด้านเศรษฐกิจเท่าที่ควร โดย**การมีสัมมาชีพ** ตัวชี้วัดอัตราการว่างงาน ควรครอบคลุมการจ้างงานนอกตลาดแรงงาน และพิจารณาการจ้างงานแบบแฝงและการทำงานต่ำกว่าระดับด้วย จะทำให้เห็นถึงสถานการณ์การจ้างงานที่แท้จริง การวัดรายได้ที่เพียงพอ ควรเพิ่มตัวชี้วัดสัดส่วนครัวเรือนที่มีเงินออม ร้อยละของครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง สำหรับตัวชี้วัดสัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการ อาจไม่ครอบคลุมแรงงานในภาคเกษตร จึงควรปรับตัวชี้วัดเป็นสัดส่วนแรงงานที่ได้รับหลักประกันทางสังคม และปรับเกณฑ์การวัดสัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ให้มีเกณฑ์สูงขึ้น นอกจากนี้ ควรเพิ่มตัวชี้วัดเกี่ยวกับความเป็นธรรม การมีหลักประกันและความปลอดภัยในการทำงานด้วย

ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ควรกำหนดนิยามของคนยากจนให้เป็นมาตรฐานและเข้าใจตรงกัน การคำนวณตัวชี้วัดสัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่าย จะต้องนำภาระหนี้สินและภาระดอกเบี้ยมาหักลบ



กับเงินออมหรือรายได้ก่อน และปรับเกณฑ์การวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับ 5-6 % ต่อปี รวมทั้งเพิ่มตัวชี้วัดสัดส่วนการออมต่อการลงทุนของประเทศ เพื่อสะท้อนถึงการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ โดยประเทศสามารถพึ่งพาเงินทุนภายในประเทศได้ และเพิ่มองค์ประกอบย่อยเรื่องส่งเสริมการพัฒนาตลาดทุนด้วย ทั้งนี้ ในการกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การวัดอาจกำหนดโดยให้มีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ประเด็นองค์ประกอบคุณภาพ/คุณลักษณะของพฤติกรรม (กาย) ความสัมพันธ์ (สังคม) ความคิด (จิต) และสติปัญญา (จิตวิญญาณ) ของมนุษย์เป็นตัวตั้ง

5. สภาพแวดล้อมดี และระบบนิเวศที่สมดุล : ครอบคลุมมิติสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย

ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ควรกำหนดตัวชี้วัดให้มีความครอบคลุมปัจจัยพื้นฐานของภาคเกษตร คือ การมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การมีแหล่งน้ำในการประกอบอาชีพ ด้วย นอกเหนือจากการมีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ การมีสาธารณูปโภคควรครอบคลุมการมีเส้นทาง



คมนาคม ไฟฟ้า โทรศัพท์ และน้ำประปา ซึ่งตัวชี้วัดการมีน้ำประปาใช้ ควรปรับเป็นการมีน้ำสะอาดจากแหล่งน้ำต่างๆ ใช้ มากกว่าน้ำประปา เพียงอย่างเดียว

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพิ่มมิติตัวชี้วัด ให้ครอบคลุมถึงความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ คดีความรุนแรง ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ได้แก่ อาชญากรรมบนท้องถนน ความปลอดภัยบนท้องถนนของบุคคล อาชญากรรมภายในพื้นที่ส่วนบุคคล ความปลอดภัยภายในพื้นที่ส่วนบุคคล และอาชญากรรมในที่สาธารณะ

คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ควรเพิ่มตัวชี้วัดในมิติของมลพิษทางเสียง กลิ่น มลพิษจากของเสียอันตรายของชุมชน การร้องเรียนปัญหา มลพิษ สิ่งแวดล้อม มลพิษทางอากาศ คุณภาพของดิน และควรปรับ เกณฑ์ของตัวชี้วัด ได้แก่ คุณภาพของแหล่งน้ำจากเกณฑ์พอใช้เป็นพอใช้ ขึ้นไปหรือดี ของเสียที่ได้รับการบำบัดควรใช้เกณฑ์ร้อยละ 80 ภายในปี 2550 **ระบบนิเวศที่สมดุล** ควรมีตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ ทางทะเล นอกเหนือจากสัตว์น้ำเพียงอย่างเดียว เพิ่มประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การปลูกป่าทดแทน สัตว์ป่า พันธุ์สัตว์น้ำ และควรใช้เกณฑ์การวัด จากฐานข้อมูลเดิม เพื่อสามารถมองเห็นการฟื้นฟูกลับมาใหม่ของ ทรัพยากรธรรมชาติ

6. สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล : เพิ่มเติมด้าน ความमानजन

ควรเพิ่มตัวชี้วัดด้านความमानजनทางสังคมที่สะท้อน เรื่องความขัดแย้ง/ข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการไม่ได้รับความเป็นธรรม/การเอารัด เอาเปรียบ จำนวนการก่อปัญหาความไม่สงบและความรุนแรง ตัวชี้วัด

การได้รับสัญชาติไทย ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่าง ทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และความ เท่าเทียมกัน รวมถึง ตัวชี้วัดในประเด็นค่านิยม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การก่อให้เกิดความรุนแรง ทางร่างกาย จิตใจ ทั้งในครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้มากขึ้น เนื่องจากเป็นประเด็นที่สังคมให้ ความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน

นอกจากนี้ จะต้องเพิ่มองค์ประกอบย่อย ด้านจิตสำนึกสาธารณะ เนื่องจากสังคมไทย จะอยู่เย็นเป็นสุขได้ คนไทยจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สุข ของสังคมและส่วนรวม รวมทั้งเพิ่มองค์ประกอบ ย่อยด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยอาจใช้ตัวชี้วัด การทำผิดคดีต่างๆ สำหรับในองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ได้แก่ การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย ควรปรับปรุง ตัวชี้วัด คือ สัดส่วนการทำผิดกฎจราจรต่อประชากร พันคน ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับองค์ประกอบย่อยเท่าที่ควร และองค์ประกอบย่อยสังคมที่มีธรรมาภิบาล เพิ่มเติมตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับดัชนีภาพลักษณ์ การคอร์รัปชันของประเทศไทย เช่น การลงโทษข้าราชการ ที่มีส่วนรู้เห็นการคอร์รัปชัน และต้องมีการพิจารณา บัณฑิตต่างๆ ที่เป็นตัวสนับสนุนการได้มาซึ่งข้อมูล ในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื่องจากเป็นเรื่อง ละเอียดย่อย และอาจพิจารณาถึงดัชนีชี้วัดเรื่อง ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อการทุจริตประพฤติ มิชอบด้วย

การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่เย็น เป็นสุขในระดับเมืองและชนบท

สำหรับการปรับปรุงความหมายของเมือง และชนบท ที่เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดของ องค์ประกอบแต่ละด้านจากหน่วยงาน องค์กร และภาคี ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เห็นร่วมกันว่า ควรให้ ความหมายและคำจำกัดความที่เกี่ยวข้องกับ เขตเมืองและชนบทให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น ความหมายของ “เมือง” และ “ชนบท” ที่มี

ความเชื่อมโยงกัน ความหมายของโรคที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้ชีวิต และโรคจากความยากจน ความหมายการใช้เงินทุนในชุมชน และความหมายครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดใช้อย่างพอเพียง เป็นต้น ขณะเดียวกัน ยังเห็นว่าควรมีการปรับปรุงกรอบแนวคิดของแต่ละองค์ประกอบที่สำคัญ ให้สอดคล้องกับเรื่องเมืองและชนบท ได้แก่

ด้านการมีสุขภาพ ควรกำหนดค่าอายุขัยเฉลี่ยของเขตเมือง เขตชนบท และระหว่างเพศ

ด้านครอบครัวอบอุ่น ควรเพิ่มประเด็นเด็กที่ครอบครัวแตกแยก และถูกคุกคาม รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ชุมชนเข้มแข็ง ควรเพิ่มประเด็นวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านสภาพแวดล้อมดี ควรพิจารณาถึงความต้องการใช้ประโยชน์ของบุคคล และกลุ่มคนในพื้นที่นั้นๆ ควบคู่กันไป

ด้านเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม ควรคำนึงถึงการก่อหนี้ ที่จำเป็นต่อปัจจัย 4 ควรเพิ่มประเด็นการคุ้มครองผู้บริโภค และระดับ การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ด้านสังคมประชาธิปไตย องค์ประกอบของสังคม ประชาธิปไตยมี 3 ด้านหลัก คือ การมีส่วนร่วมด้านนิติบัญญัติ ด้านบริหารจัดการ/การตัดสินใจ และด้านตุลาการ นอกจากนี้ ตัวชี้วัด ความสมานฉันท์ทางสังคม ควรมี 3 ตัวหลัก ได้แก่ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ

ตัวชี้วัดในระดับเมืองและชนบท ควรเพิ่มเติมตัวชี้วัดซึ่งแยกได้ เป็น 3 กลุ่ม คือ ตัวชี้วัดร่วมของเขตเมืองและเขตชนบทที่สำคัญ ได้แก่ (1) ตัวชี้วัดด้านสุขภาพร่วมกัน การออมและสัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สิน ของครัวเรือน ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง เด็กที่ถูกทำร้าย สาธารณูปโภค สาธารณูปการ คดีอาชญากรรม คดีผู้ร้องเรียนเรื่องทุจริตคอร์รัปชัน และการประท้วงต่างๆ จากความขัดแย้งทางสังคม/ผลประโยชน์ เป็นต้น (2) ตัวชี้วัดของเขตเมืองที่สำคัญ ได้แก่ พฤติกรรมการบริโภค/การใช้ชีวิต การว่างงาน เยาวชนที่กระทำความผิด การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

เด็กที่ถูกทอดทิ้ง ปัญหามลพิษ ชยะ สวนสาธารณะ เป็นต้น และ (3) ตัวชี้วัดของเขตชนบทที่สำคัญ ได้แก่ ระดับสารเคมีในเลือด การจัดบ้านเรือน เป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุรับภาระดูแลครอบครัว สัดส่วนเกษตรกร แบบผสมผสาน วิสาหกิจชุมชน คุณภาพดิน พื้นที่ป่าสาธารณะ และความรู้ ความเข้าใจระบบ ประชาธิปไตย เป็นต้น

สรุป

ผลจากการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ กรอบแนวคิดพื้นฐาน การกำหนดนิยาม องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และประเด็น การประเมินภายใต้กระบวนการพัฒนาดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ ประกอบการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในสังคมไทยของ สศช. ในระยะต่อไป ที่สำคัญ กระบวนการรับฟังความคิดเห็นดังกล่าว ยังสะท้อน ให้เห็นการดำเนินการของ สศช. ที่ยึดกรอบแนวคิด ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมจากทุก ภาคส่วนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่าง ชัดเจนอีกด้วย จนกระทั่ง สศช. สามารถพัฒนา “ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ที่มีความสมบูรณ์ และสามารถนำไปใช้ในการประชุม ประจําปี 2550 ของ สศช. ในต้นเดือนกรกฎาคม 2550 ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับของ สาธารณชนในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เรื่อง “รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในสังคมไทย”. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. กรกฎาคม 2550
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปผลการสำรวจความเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง “การพัฒนา ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”. มีนาคม 2550

สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล รากฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุข



บทนำ

ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่การปกครองสมัยใหม่แบบตะวันตก มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่เริ่มรับเอาแนวคิดประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครองประเทศในปี พ.ศ. 2475 ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมที่เริ่มมาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การพัฒนาประเทศไทยในกว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ได้สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประชาชนมีรายได้ และคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น คนยากจนมีจำนวนลดลง แต่ในขณะเดียวกัน ได้ปรากฏช่องว่างของความไม่เท่าเทียมระหว่างคนรวยกับคนจนที่ถึงแม้จะมีแนวโน้มดีขึ้น แต่ก็ยังห่างกันอยู่มาก มีกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศ ปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบที่ขยายตัว และมีรูปแบบที่หลากหลาย ซับซ้อนมากขึ้น

นอกจากนั้น การพัฒนาประเทศยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมที่รุนแรงขึ้น ทั้งปัญหายาเสพติด

ปัญหาความฟุ่มเฟือยในลักษณะวัตถุนิยม การเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ เป็นต้น โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ในท่ามกลางการหมุนเวียนของข้อมูลข่าวสารและเงินทุนอย่างรวดเร็วกว้างขวางในยุคโลกไร้พรมแดนเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสการตื่นตัวในสิทธิหน้าที่ และค่านิยมใหม่ ๆ ขึ้นและกระจายออกไปทั่วโลก ก่อให้เกิดกระแสผลักดันและเรียกร้องให้การบริหารจัดการประเทศต้องคำนึงถึงความเป็นประชาธิปไตย การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชน ตลอดจนมีข้อเรียกร้อง คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการประเทศ การพิทักษ์สิทธิมนุษยชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และยั่งยืนนั้น กระบวนการบริหารจัดการประเทศต้องเป็นประชาธิปไตยที่มีลักษณะเปิดให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประเทศให้พัฒนาไปข้างหน้าพร้อมๆ กัน ช่วยกันดูแลให้การจัดสรรทรัพยากรและจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนามีความโปร่งใส มีการกระจายอย่างทั่วถึงเท่าเทียมและเป็นธรรม ดังนั้น เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ตลอดจนมีการพัฒนาที่เป็นธรรมและยั่งยืน การบริหารจัดการประเทศของประเทศไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนให้การปกครอง ยึดระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักธรรมาภิบาลที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความเป็นธรรม แต่ประเทศไทยในอดีตมีปัญหาการบริหารจัดการที่ดีเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศในช่วงก่อนหน้ารัฐธรรมนูญปี 2540 กระบวนการบริหารจัดการประเทศที่มี

ลักษณะปิดและมีการรวมศูนย์อำนาจตัดสินใจไว้ที่รัฐบาลส่วนกลางค่อนข้างมาก แต่ก็ได้มีการปรับเปลี่ยน เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากขึ้นตามลำดับ แต่ระบบบริหารจัดการทั้งภาครัฐ และเอกชนที่มีอยู่ก็ยังไม่สามารถปรับตัวให้ทัน และเพียงพอกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว วิฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงเมื่อปี 2540 นั้นมีความเชื่อว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่มีธรรมาภิบาล

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 รวมทั้งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้วางรากฐานของธรรมาภิบาลให้กับสังคมไทย ดังนั้นการส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการประเทศที่ดีขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องจะเป็นตัวช่วยเสริมให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการมีเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมีความแข็งแกร่ง ยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศมีภูมิคุ้มกัน มีการพัฒนาที่เป็นธรรม มีกระบวนการรับผิดชอบ และตรวจสอบการบริหารจัดการประเทศ มีความโปร่งใส ซึ่งจะทำให้สังคมไทยแข็งแกร่ง พร้อมรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลง และพร้อมแข่งขันในเวทีโลก ตลอดจนสามารถสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาประเทศในทุกภาคส่วนในสังคมอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกันอันจะเป็นการวางรากฐานสังคมไทยไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ทั้งนี้ การเสริมสร้างประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น นับได้ว่าเป็นการดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ มีกระบวนการร่วมรับรู้ รับฟัง ร่วมคิด และร่วมรับผิดชอบ ทำให้การกำหนดนโยบาย มาตรการต่างๆ ดำเนินไปด้วยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง มีการใช้เหตุใช้ผลให้การดำเนินงานเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลว และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติและประชาชนโดยรวม ดังนั้น การพัฒนาด้านความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย จึงกำหนดองค์ประกอบด้านประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลเป็น

1 ใน 6 องค์ประกอบหลัก โดยได้มีการพัฒนากรอบแนวคิด นิยาม องค์ประกอบย่อย ตลอดจนกำหนดตัวชี้วัด เพื่อใช้ในการวัดผลความอยู่เย็นเป็นสุขในด้านประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ที่ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับการมีจิตสำนึกประชาธิปไตย การมีธรรมาภิบาลในการบริหาร และความสมานฉันท์ในสังคม

ความหมายและความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลในสังคมประชาธิปไตยของประเทศไทย¹

การปกครอง (Governance) หรือ “การบริหารจัดการ” คือการใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาของประเทศหนึ่ง ซึ่งเป็นคำกลางที่ไม่แสดงว่าดีหรือเลว การปกครองหรือการบริหารจัดการประเทศมีปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบย่อยอยู่ 2 ส่วนคือ 1) การจัดสรรอำนาจเพื่อสั่งการให้มีการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดผลตามที่ต้องการ 2) โครงสร้างทางวัฒนธรรม ระบบคุณค่าในสังคมเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคลทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

เมื่อพิจารณาโครงสร้างการปกครองหรือการบริหารจัดการประเทศจะสามารถจำแนกผู้ที่เกี่ยวข้องได้ 5 ภาค คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาคม ภาคประชาชนและครอบครัว และภาคต่างประเทศ โดยทั้ง 5 ภาคนี้ อาจจะมีความสัมพันธ์และทับซ้อนกันอยู่เช่น บัณฑิตบุคคลอาจมีผลประโยชน์ร่วมอยู่ในภาครัฐหรือภาคธุรกิจด้วย แต่ที่สำคัญคือความอิสระของแต่ละภาคต่อกันจะส่งผลต่อการบริหารจัดการสังคม ถ้าภาคหนึ่งควบคุมอีกภาคหนึ่งได้อย่างสิ้นเชิง ภาคที่ถูกควบคุมย่อมไม่มีบทบาท และภาคที่ควบคุมก็จะบังคับให้การจัดสรรทรัพยากรถือประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องส่งเสริมธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความเป็นอิสระของแต่ละภาคอันจะนำไปสู่ความเป็นธรรมในการพัฒนาประเทศมากขึ้น

¹ ศาสตราจารย์ ดร.บรรศักดิ์ อุวรรณโณ, การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย หน้า 17 - 45

ความหมายและความสำคัญของธรรมาภิบาล

1. ความหมายของธรรมาภิบาล โดย **ธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือ การบริหารจัดการที่ดี** เป็นแนวคิดสากลที่ได้นำมาใช้ในสังคมไทย โดยมีความหมายรวมถึงระบบโครงสร้าง กระบวนการต่างๆ ที่วางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ เพื่อที่ภาคต่างๆ ของสังคมจะพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ธรรมาภิบาลแบบสากลเน้นตรงกฎเกณฑ์ (Norm) ที่วางระบบ โครงสร้าง กระบวนการและความสัมพันธ์ของภาคส่วนต่างๆ 5 ภาคส่วน ที่มีบทบาทร่วมกันในการบริหารจัดการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยภาคที่เป็นหลักมี 4 ภาค คือภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาคม ภาคประชาชน และครอบครัว สำหรับภาคต่างประเทศที่จะต้องคำนึงถึงเฉพาะเมื่อไปมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคของโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้คุณลักษณะสำคัญของธรรมาภิบาล มีดังนี้

(1.1) เป้าหมายของธรรมาภิบาล คือ การพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของทุกภาคในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือธรรมาภิบาลมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับทุกภาคในสังคม ไม่ใช่ภาคใดภาคหนึ่ง

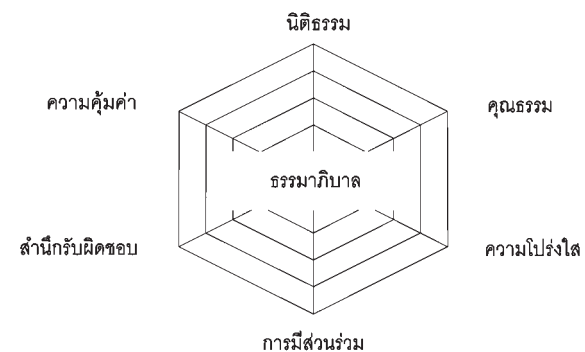
(1.2) โครงสร้างและกระบวนการของธรรมาภิบาล (Structure and Process) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายความเป็นธรรมและสันติสุขได้ จะต้องเน้นโครงสร้างและกระบวนการที่วางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศที่ทุกภาคไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคประชาสังคม ภาคปัจเจกชนและครอบครัว มี **ส่วนร่วม**กันบริหารจัดการประเทศเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาไปข้างหน้า โดย 1) กฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจจะประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ รวมทั้งธรรมเนียมประเพณี และทางศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เพราะกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะสร้าง “สิทธิ” และการยอมรับของแต่ละภาคส่วน และ 2) กระบวนการที่มีธรรมาภิบาลต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public Participation) ความสุจริตและโปร่งใส (Honesty and transparency) พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) และ กฎเกณฑ์ที่ยุติธรรมและชัดเจน (Fair legal framework and Predictability)

(1.3) สารของธรรมาภิบาล (Substance) คือ

การบริหารจัดการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต้องสร้างความสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสังคมมีเสถียรภาพ ความสมดุลที่สำคัญคือการจัดสรรทรัพยากรของสังคมให้ทุกภาคมีส่วนร่วมได้ที่เหมาะสมและยอมรับได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัย คือ 1) โครงสร้างหรือกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเพื่อจัดสรรทรัพยากร และ 2) เครื่องมือที่ใช้คือกฎหมายต้องยุติธรรม

2. หลักการธรรมาภิบาลมี 6 หลักการ

ธรรมาภิบาลเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการในการพัฒนา ถ้าพิจารณาในฐานะ **วิธีการ**อันนำไปสู่เป้าหมายก็จะหมายถึง เครื่องมือหรือกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการพัฒนา อาทิ การเสริมสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม เป็นต้น ในขณะที่ถ้าพิจารณาในฐานะที่เป็น **เป้าหมาย**ของการพัฒนานั้นจะหมายถึงระบบบริหารจัดการที่มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเป็นประชาธิปไตย ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ให้บริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการเคารพสิทธิมนุษยชน และยึดมั่นในความสุจริต ความถูกต้องดีงาม และโปร่งใส ดังนั้น ธรรมาภิบาลจึงประกอบด้วย หลักการสำคัญ 6 ประการ ดังนี้



(2.1) **หลักนิติธรรม** เป็นหลักที่ถือเป็นกฎกติกาในสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ดังนั้น การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ของสมาชิก ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดีมีความเป็นธรรมและมีความชัดเจน มีระบบ

ลงโทษที่เหมาะสม รวมทั้งมีการบังคับใช้ที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน จะช่วยควบคุมการใช้อำนาจของรัฐให้เป็นไปอย่างชอบธรรม พร้อมไปกับช่วยคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ให้ถูกละเมิดโดยการใช้อำนาจรัฐ และจะเกิดผลในทางตรงกันข้ามหากกฎหมายและระบบยุติธรรมอ่อนแอ จะก่อให้เกิดพฤติกรรมการแสวงหาผลประโยชน์จากข้อกฎหมายและแพร่กระจายกว้างขวาง นำไปสู่การทุจริตในระดับการใช้อำนาจหน้าที่อย่างไม่ระมัดระวัง กระทั่งต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน และกระทบต่อการลงทุนทางเศรษฐกิจ

(2.2) **หลักคุณธรรม** เป็นการพัฒนาให้บุคลากรของภาครัฐยึดมั่นในความถูกต้องดีงามการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเอง เพื่อให้เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต การบริหารจัดการที่ดีภาครัฐเป็นการบริหารที่ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพ แต่ต้องให้ความสำคัญกับการดำรงรักษาไว้ซึ่งหลักการอันถูกต้อง การยึดถือระบบคุณธรรม คุณค่าและความดีงามทั้งหลาย ทั้งนี้เพราะระบบคุณค่าและค่านิยมต่างๆ ในระบบราชการจะเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมของข้าราชการ และชี้แนะวิธีการให้บริการแก่ประชาชนด้วย

(2.3) **หลักความโปร่งใส** การทำงานที่เปิดเผย และสามารถตรวจสอบได้ จะส่งผลให้การทุจริตคอร์รัปชันและความด้อยประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการลดลง ดังนั้นถ้าภาครัฐจัดระบบการบริหารจัดการให้มีความโปร่งใส และเปิดเผยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ในวิธีการและขั้นตอนการทำงาน ได้มีโอกาสตรวจสอบการปฏิบัติงาน ตลอดจนผลการดำเนินงาน จะส่งผลให้ข้าราชการมีความรับผิดชอบต่อการทำงานและผลของงาน มีการปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง เป็นธรรม และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติโดยรวมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความมั่นใจว่าข้าราชการมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน

(2.4) **หลักการมีส่วนร่วม** เป็นปัจจัยที่ทวีความสำคัญต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองมากขึ้นทุกขณะ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการของโครงการ รวมถึงได้รับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วม

ทางการเมือง การบริหาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ โดยมีการแสดงทัศนะต่างๆ ต่อการดำเนินงานที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อให้รัฐบาลนำไปประกอบการตัดสินใจระดับนโยบาย การให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนควบคุมการดำเนินงาน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นการสื่อสารสองทาง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและรับฟังความเห็นซึ่งกันและกันระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความสามัคคีในชาติ ในขณะเดียวกันจะก่อให้เกิดกระบวนการติดตามตรวจสอบนโยบายและการดำเนินงานของรัฐให้ดำเนินงานที่รับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

(2.5) **หลักความคุ้มค่า** การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม คำนึงถึงความประหยัด ความคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ โดยยึดถือประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงาน วิฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในประเทศ เมื่อปี 2540 ที่ผ่านมามีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการจัดสรรทรัพยากรในสังคมไปลงทุนในกิจการที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการบริหารจัดการที่ไม่ดีในส่วนของภาครัฐ ในขณะที่รัฐยังคงฐานะเป็นแกนสำคัญในกระบวนการบริหารจัดการในการพัฒนาประเทศและการให้บริการแก่ประชาชน จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการและกลไกการทำงานให้คำนึงถึงประสิทธิภาพมากขึ้น

(2.6) **หลักความสำนึกรับผิดชอบ** เป็นกระบวนการทำงานที่จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น ความสำนึกรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ คือ การมีเป้าหมายที่ชัดเจน ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน การปฏิบัติกรอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการพฤติกรรมที่ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการรับผิดชอบต่อการทำงานอย่างไม่หยุดยั้ง การมีแผนสำรองการติดตามประเมินผลการทำงาน เนื่องจากภาครัฐเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจการของรัฐในทุกระดับ ดังนั้นจึงต้องการสร้างเครื่องมือและวัฒนธรรมสำนึกรับผิดชอบให้เกิดขึ้นแก่ข้าราชการอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่ออำนาจหน้าที่ในการบริหารและการเงิน การบังคับให้เกิดความรับผิดชอบและการตรวจสอบได้จะเป็นการตรวจสอบและควบคุมพฤติกรรมของข้าราชการให้รับผิดชอบต่อภารกิจ

ต่อสังคม กระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของประชาชน เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และกล้าที่จะยอมรับผลดีผลเสียจากการกระทำของตนเอง

3. ความสำคัญของธรรมาภิบาลเป็นปัจจัยเสริมระบอบประชาธิปไตย และเศรษฐกิจเสรีนิยมให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

“ธรรมาภิบาล” มีบทบาทความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับความเป็นประชาธิปไตย โดยมีผลการศึกษาที่บ่งชี้และยอมรับในระดับสากลว่า ประเทศที่มีการบริหารการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงและมีเสถียรภาพเพิ่มขึ้น จะเสริมสร้างให้ธรรมาภิบาลเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า และยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศให้เพิ่มสูงขึ้นอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูงขึ้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการทางสังคม โดยการก่อให้เกิดชนชั้นกลางที่มีการศึกษาและมีอิสระทางเศรษฐกิจจำนวนมากพอที่จะเป็นฐานของประชาธิปไตย เกิดการตื่นตัวในสิทธิหน้าที่ ในขณะเดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบเปิด เกิดค่านิยมใหม่ๆ และเกิดการหมุนเวียนของข่าวสารและทุนแบบเปิดจะทำให้การบริหารประเทศต้องคำนึงถึงประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ การประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องดีงามของผู้บริหารและผู้นำจะไม่ได้รับการยอมรับและถูกคัดค้านจากคนส่วนใหญ่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นรากฐานให้ประชาธิปไตยยืนยาว

การพัฒนาดัชนีสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

ดังนั้น การพัฒนาประเทศไทย ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เกิดสันติสุขแก่ประชาชน และประเทศชาติอย่างยั่งยืน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ดี ที่มีธรรมาภิบาล เพื่อให้การบริหารเกิดความโปร่งใส เป็นธรรม และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาดัชนีเพื่อวัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย จึงได้กำหนดองค์ประกอบด้านประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลเป็น 1 ใน 6 องค์ประกอบหลัก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาตัวชี้วัดบนพื้นฐานของกรอบแนวคิด ดังนี้

1. กรอบแนวคิดพื้นฐาน คือ การดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี และมีความเท่าเทียม เนื่องจากเป็นที่

ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลนั้นเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในสังคม เพราะเป็นระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ รวมทั้งได้รับการปฏิบัติบนพื้นฐานของการยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน ผลจากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการชาวต่างประเทศหลายท่านที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ หลายประเทศต่างก็ยืนยันตรงกันว่าประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยมาก หรือมีลักษณะเปิดทางการเมืองสูง จะทำให้มีการถกเถียง แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และความคิดเห็นกันกว้างขวาง เกิดกระบวนการรวมตัวของประชาชน/ประชาสังคม และสร้างค่านิยมใหม่ๆ ของภาคประชาชน โดยเฉพาะในเรื่องความซื่อสัตย์ สุจริต ความเป็นธรรม ความเสมอภาค และประสิทธิภาพต่างๆ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างความเป็นธรรม และความสุข สันติในสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่การกำหนดความหมายไว้ ดังนี้

“สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล คนมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพ มีความสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นฐานของความยุติธรรม ยอมรับ เคารพและปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกัน และร่วมบริหารจัดการประเทศกับภาครัฐ เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลที่มีความโปร่งใส คำนึงถึง และเป็นธรรม นำไปสู่สังคมสมานฉันท์ มีสันติสุขอย่างยั่งยืน สามารถอยู่ร่วมกับนานาชาติอย่างเหมาะสมได้เป็นอย่างดี”

2. ปัจจัยพื้นฐานร่วมด้านประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อความอยู่เย็นเป็นสุข จากความหมายของสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล สามารถแจกแจงปัจจัยพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และเป็นปัจจัยร่วมที่จะสร้างสังคมที่โปร่งใส เป็นธรรม และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขได้ 3 องค์ประกอบย่อย คือ การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย ด้านสังคมที่มีธรรมาภิบาล ความสมานฉันท์ในสังคม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดการประเมินผลที่ตรงประเด็น เข้าใจง่าย และใช้ข้อมูลสนับสนุนที่น่าเชื่อถือได้ 10 ตัวชี้วัด ดังนี้

(2.1) การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงประชาชนมีความตื่นตัว รู้จักรักษาสิทธิหน้าที่ และเสรีภาพใน

(2.2) **สังคมที่มีธรรมาภิบาล** หมายถึงการบริหารจัดการเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่ดีมีระบบโครงสร้าง กฎเกณฑ์ กระบวนการ และกลไกดำเนินงานและการตรวจสอบที่มีคุณธรรม นิติธรรม ความโปร่งใส ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วม และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร

(2.3) ความสมานฉันท์ สังคมที่อยู่ร่วมกันฉันท์
 กล้วยาณมิตร มีความพอใจร่วมกัน มีความเห็นพ้องกัน พร้อม
 ยอมรับความแตกต่างหลากหลายด้านเชื้อชาติ ความเชื่อ
 วัฒนธรรม และศาสนาของกลุ่มคนในสังคมเพื่อประโยชน์ของ
 ส่วนรวม ซึ่งประเินมาจากประเิน การอาศัยอยู่ร่วมกันด้วย
 ความกลมกลืน ปองดองและสามัคคีกัน ยอมรับในความแตกต่าง
 ของความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มคนภายใน
 ประเทศ โดยจะใช้ตัวชี้วัด 1 ตัว คือ สัดส่วนคดีการร้องทุกข์
 และอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนต่อประชากร
 แแสนคน

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

องค์ประกอบย่อย	ประเด็นตัวชี้วัด	แผนฯ 8	แผนฯ 9				
		2544	2545	2546	2547	2548	2549
	ภาพรวมด้านสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล	59.74	58.65	53.05	52.91	58.83	61.17
การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย	เคารพกฎระเบียบของสังคม	69.57	62.31	55.24	48.72	57.09	58.78
	มีจิตสำนึกในการปกป้องสิทธิของตนเอง	57.54	57.09	70.14	61.77	81.59	91.98
	เข้าร่วมในการบริหารประเทศโดยการตัดสินใจเลือกผู้แทนราษฎร	63.19	63.19	63.19	63.19	65.70	65.70
	รวม	65.89	61.44	59.81	54.22	63.71	66.81
สังคมที่มีธรรมาภิบาล	ภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีการบริหารจัดการที่ดี	36.30	38.95	42.26	48.13	52.11	52.50
	การกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังท้องถิ่น	59.08	62.42	63.40	65.02	67.14	68.72
	รวม	41.99	44.82	47.54	52.35	55.87	56.56
ความสมานฉันท์	อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความกลมกลืนปรองดองและสามัคคีกัน	100	100	41.25	48.56	46.29	51.43
	รวม	100	100	41.25	48.56	46.29	51.43

หมายเหตุ : ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 – 100 ระดับดี = ร้อยละ 80.0 – 89.9
ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 – 79.0 ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 – 69.9
ระดับแจ้งแก้ไข < ร้อยละ 59.9

จากการทดสอบการใช้ตัวชี้วัดทั้ง 18 ตัวดังกล่าว วัดสถานการณ์ในปัจจุบัน ปรากฏว่าสามารถรายงานสถานการณ์ด้านสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลได้ค่อนข้างชัดเจน และมีความสอดคล้องกับข้อเท็จจริงในตลอดช่วง 4 – 5 ปีที่ผ่านมา กล่าวคือ **สังคมไทยมีระดับประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลอยู่ในระดับต้องปรับปรุง แม้ว่าความตื่นตัวในการปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนเองสูงขึ้นมาก แต่ยังมีปัญหาการเคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎระเบียบสังคม ตลอดจนการทุจริตคอร์รัปชัน และความสมานฉันท์ของคนในชาติ** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 รวมทั้งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการประเทศให้เกิดความโปร่งใส นั้น ส่งผลให้สังคมไทยตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลมากขึ้น ค่าคะแนนเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องจากร้อยละ 58.65 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 61.17 ในปี 2549 และเพิ่มสูงขึ้นกว่าในปี 2544 ที่มีค่าคะแนนร้อยละ 59.74

1. คนไทยจะมีจิตสำนึกประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง อยู่ในระดับ ร้อยละ 66.81 ในปี 2549 โดยการปกป้องสิทธิของตนเองอยู่ในระดับดีมาก แต่ยังคงต้องปรับปรุงเรื่องการเคารพสิทธิผู้อื่นซึ่งมีค่าคะแนนเพียงร้อยละ 58.78 ในช่วงเวลา 30 ปี ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สังคมไทยได้พัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้ามาโดยลำดับ โดยเฉพาะตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ปี 2540 จนกระทั่งถึงปี 2549 ได้ถูกยกเลิกไป แต่ในตลอดช่วงทศวรรษที่มีการใช้รัฐธรรมนูญปี 2540 ได้ส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกในการปกป้องสิทธิของตนเองเป็นอย่างมาก ความตื่นตัวเพิ่มสูงขึ้น อย่างต่อเนื่อง ตลอดในช่วงปี 2545 - 2549 ที่ร้อยละ 57.09 - 91.98 การรักษาสีสิทธิในการเลือกผู้แทนราษฎรไปเป็นผู้แทนในการบริหารประเทศยังอยู่ในระดับต้องปรับปรุงที่ร้อยละ 65.70 ส่วนการเคารพกฎระเบียบของสังคมและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอยู่ในระดับที่เป็นปัญหาทั้งในส่วนของการทำผิดกฎจราจร การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น ซึ่งมีอัตราการละเมิดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งจะนำไปสู่การขาดวินัยในการอยู่ร่วมกัน

2. สังคมไทยมีธรรมาภิบาลในระดับต่ำต่อเนื่อง โดยปัญหาอยู่ที่ภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน ในปี 2545 - 2549 ด้านสังคมที่มีธรรมาภิบาลมีคะแนนระหว่างร้อยละ 44 – 56 ซึ่งแม้ว่าจะสูงกว่าในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และต้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งอยู่ระหว่างร้อยละ 41.99 - 44.82 อันเนื่องจากธรรมาภิบาลในส่วนของภาคธุรกิจเอกชนที่ดีขึ้นทั้งในส่วนของการวัดโดยหน่วยงานภายนอก International Institute for Management Development (IMD) และหน่วยงานภายใน สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการประเมินด้านธรรมาภิบาลของบริษัทที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ จึงทำให้คะแนนเพิ่มสูงขึ้นมาอยู่ที่ร้อยละ 60.75 ในปี 2549 และ 59.16 ในปี 2548 และการกระจายอำนาจที่ดีขึ้นเล็กน้อยแต่ก็ยังต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนการกระจายอำนาจ แต่ธรรมาภิบาลโดยรวมของสังคมก็ยังอยู่ในระดับต่ำที่ต้องเร่งแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นในปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ธรรมาภิบาลของภาคธุรกิจเอกชนในด้านความเป็นธรรมในการแข่งขัน ความรับผิดชอบต่อสังคม และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังล่าช้ากว่าเป้าหมายค่อนข้างมาก ทั้งในเรื่องการกระจายอำนาจด้านการเงิน การคลัง และการถ่ายโอนบุคลากรจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น

3. ความสมานฉันท์ของคนในชาติเป็นปัญหาอย่างมาก ตลอดช่วงปี 2546 – 2549 การละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่ในระดับสูง จากการยื่นข้อร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนในปี 2549 ซึ่งมี 105.5 คดีต่อประชากรพันคนนั้น เพิ่มสูงขึ้นจาก 54 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2545 และสูงกว่า 14 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2544 ซึ่งแสดงว่าปัญหาที่เกิดจากวัฒนธรรม ความเชื่อ และการได้รับการปฏิบัติภายใต้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันนั้นยังไม่คลี่คลาย สังคมไทยยังมีปัญหาความขัดแย้งและใช้ความรุนแรงระหว่างกันค่อนข้างมาก คะแนนความสมานฉันท์ในปี 2549 ที่มีอัตราร้อยละ 51.43 นั้น ถึงแม้จะดีขึ้นมากกว่า 3 - 4 ปีที่ผ่านมาที่ค่าคะแนนอยู่ระหว่างร้อยละ 41.25 – 48.56 แต่ก็ยังอยู่ในระดับต่ำและต้องปรับปรุงอย่างมาก

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง จึงมีข้อเสนอเพื่อร่วมกันพิจารณาในประเด็นของการปรับปรุงตัวชี้วัด และประเด็นในระดับนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงตัวชี้วัด

(1) สังคมที่มีธรรมาภิบาล : พัฒนาตัวชี้วัดเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัยของคนในสังคม และจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีการจัดอันดับความเข้มแข็ง

(2) ความสมานฉันท์ทางสังคม : พัฒนาตัวชี้วัดเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และความเท่าเทียมกัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน

เสริมสร้างระบบธรรมาภิบาล ให้มีความโปร่งใสทุกภาคส่วน ผลักดันการกระจายอำนาจให้ส่วนท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งและประสิทธิภาพของกลไกตรวจสอบ สร้างวัฒนธรรมและกลไกที่ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม จัดแบ่งภารกิจบริการระหว่างรัฐบาลกลางและท้องถิ่นให้ชัดเจน ขยายฐานรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองได้ และส่งเสริมบรรษัทภิบาลในภาคธุรกิจเอกชน

3. ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องดำเนินการในระยะต่อไป



(1) เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีและธรรมาภิบาล เปิดโอกาสให้ประชาชนมีเวทีสาธารณะเพื่อร่วมกันระดมความคิดเห็น และสร้างฉันทามติ ให้มีความสำคัญกับการมีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น

(2) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองไทย รับรู้และเคารพในสิทธิเสรีของผู้อื่น เปิดโอกาสการให้ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่งเสริมความสมานฉันท์ของคนในชาติ ปลูกจิตสำนึกธรรมาภิบาล ค่านิยม วัฒนธรรมประชาธิปไตย แก่ประชาชนทุกระดับ เสริมสร้างมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ประพฤติมิชอบ ส่งเสริมการรวมตัวของประชาชนเป็นเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”. กรุงเทพฯ, 2550.

ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย”. (บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, กรุงเทพฯ, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10”. ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินติ้ง กรุงเทพฯ, 2550.

การพัฒนาดัชนีชี้วัด ความเข้มแข็งของชุมชน*

บทนำ

ความเข้มแข็งของชุมชนนับว่ามีบทบาทความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในด้านการเป็นกลไกขับเคลื่อนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนอันเนื่องมาจากการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตลอดจนการเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาในทุกด้านๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เพื่อเสริมสร้างชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น มีความสุข และมั่นคง รวมทั้งการเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้โครงสร้างสังคมโดยรวมแข็งแรง มั่นคง และรองรับการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงและยั่งยืนได้ต่อไป ซึ่งบทบาทความสำคัญดังกล่าวได้สะท้อนผ่านนโยบายของรัฐบาลชุดต่างๆ รวมทั้งทิศทางการพัฒนาประเทศของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ที่ให้ความสำคัญต่อการ “เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ขณะเดียวกันประเทศไทยได้มีการปรับแนวคิดการพัฒนาจากการมุ่งเน้นเพื่อสร้างความมั่งคั่งและรายได้มาสู่ประเทศเป็นหลัก มาเป็นการพัฒนาที่เน้นความสมดุลของการพัฒนาและการบูรณาการทุกมิติทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการน้อมนำเอาปรัชญาของ



เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศมากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และได้นำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ให้มุ่งสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

ความเข้มแข็งของชุมชนนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพลังทุนทางสังคมที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง และการบริหารจัดการอยู่ในระดับสูง มีความเป็นปึกแผ่น แน่นแฟ้น มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง รวมทั้งสามารถควบคุมและจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสามัคคี เอื้ออาทร และช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ง่าย มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ตลอดจนมีศักยภาพในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและ

* เรียบเรียงจากเอกสาร รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. เรื่อง ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย , กรกฎาคม 2550

วัฒนธรรมชุมชนได้ดี ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทยให้มีความมั่นคงและยั่งยืนได้ในที่สุด

ความหมายและองค์ประกอบ ความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชน เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง และใช้สื่อความหมายในลักษณะแตกต่างกันออกไป ไม่แน่นอนตายตัว โดยอาจให้ความหมายได้ทั้งในเชิงปรัชญา กายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา ซึ่งชุมชนในมิติการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขอาจกล่าวสรุปได้ว่า คือ “การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน ทั้งความเป็นชุมชนยังทำให้เกิดการรวมพลังทางจิตวิญญาณในการเยียวยาให้เกิดความสุข ตลอดทั้งยังเกิดผู้นำตามธรรมชาติและมีการจัดการชุมชน ซึ่งเกิดจากกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ความเป็นชุมชนจึงเป็นพลังที่เข้มแข็งในการแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง ทั้งทางเศรษฐกิจ สุขภาพ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง อันจะทำให้ชุมชนมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน”

ส่วนความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง “ชุมชนที่มีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและการเรียนรู้ในระดับสูง มีองค์กรในชุมชน กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งมีความสามัคคี เอื้ออาทร อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน /ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างต่อเนื่อง” โดยสามารถแยกองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชนออกได้เป็น 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

ชุมชนพึ่งตนเองได้ หมายถึง ชุมชนที่มีการ

รวมตัวกันอย่างมั่นคง เป็นปึกแผ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นหลัก มีกลุ่มผู้นำ องค์กรในชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือภาคีเครือข่ายการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนเกื้อกูลกัน คือ ชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และมีจิตสำนึกหวงแหนความเป็นชุมชนของตนร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ด้วยความผูกพัน และมีอิสระเพื่อแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชน หรือรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน /ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้ดีขึ้นและอย่างต่อเนื่อง กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ทั้งนี้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับจากกระแสโลกาภิวัตน์มิให้ทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชน โดยยึดมั่นในการใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเอง คิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสและความต้องการของตนเองลง และทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมมากขึ้น มีการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร รู้ รัก สามัคคี รวมตลอดทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน สามารถนำมาปรับพฤติกรรม ของชุมชนเองได้ต่อเนื่อง

การพัฒนาดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชน ของ สศช.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้มีการพัฒนาดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อชี้วัดผลสำเร็จหรือผลลัพธ์ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีต่อการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยได้นำผลการศึกษา วิจัย บทความทางวิชาการ รวมทั้งผลการพัฒนาตัวชี้วัดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกับการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุข หรือการพัฒนาคน หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่องค์กร/สถาบัน และ สศช. ได้มีการพัฒนาขึ้น มาสังเคราะห์หาตัวบ่งชี้หรือประเด็นตัวชี้วัดและตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงเป้าหมายสุดท้าย (Ends) ของความเข้มแข็งของชุมชน ที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายความอยู่เย็นเป็นสุขในชุมชนได้ในที่สุด

ผลการทบทวนและการระดมรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานต่างๆ ในเบื้องต้นสามารถสังเคราะห์ได้ตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงเป้าหมายและกลไกการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งที่สำคัญได้รวม 7 ตัวบ่งชี้ และตัวชี้วัดรวม 16 ตัวชี้วัด โดยกระจายอยู่ในองค์ประกอบหลักของความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

● **ชุมชนพึ่งตนเองได้** ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาหารือกันอย่างต่อเนื่อง และเศรษฐกิจชุมชน โดย

◆ **ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน** หมายถึงองค์กรในชุมชนใดๆ มีการรวมตัวกันอย่างมั่นคง เป็นปึกแผ่น มีการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและการบริหารจัดการที่ดี เป็นที่พึ่งพิงของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ (1) ตัวชี้วัดความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรต่างๆในชุมชนโดยรวม ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพขององค์กรต่างๆ ของชุมชน ในการพึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งพิงของสมาชิกกลุ่ม (2) ตัวชี้วัดกลุ่มองค์กรในชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ในที่สุด (3) ตัวชี้วัดการพึ่งพิงทุนการเงินในชุมชน ที่สะท้อนถึงขีดความสามารถการพึ่งพิงทุนขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และ (4) ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของกลุ่มผู้นำในชุมชน สะท้อนถึงกลไกการขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

◆ **การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาหารือกันอย่างต่อเนื่อง** คือกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือภาคีเครือข่ายการพัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวตลอดเวลา ตลอดจนการจัดการและการบริหารจัดการที่ดีของชุมชน โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ (1) ตัวชี้วัดการเรียนรู้กับประชาชนชาวบ้านหรือศูนย์เรียนรู้ของชุมชน สะท้อน

ถึงศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน (2) ตัวชี้วัดผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชาวบ้านในหมู่บ้าน สะท้อนถึงศักยภาพของความรู้ของคนในชุมชนที่จะพัฒนาตนเองได้ (3) ตัวชี้วัดภาคีเครือข่ายการพัฒนา สะท้อนถึงแหล่งเสริมสร้างศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และ (4) ตัวชี้วัดการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพ สะท้อนถึงศักยภาพของการเรียนรู้ที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้

◆ **เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง** หมายถึงชุมชนมีศักยภาพและขีดความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนสูง รวมทั้งคนในชุมชนมีงานทำและรายได้ที่พอเพียงต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัว ไม่ให้มีการอพยพออกไปหางานทำที่อื่น โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ (1) ตัวชี้วัดผู้ย้ายถิ่นที่หางานทำและต้องการรายได้เพิ่ม ซึ่งสะท้อนถึงผลกระทบขั้นสุดท้ายของการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง และ (2) ตัวชี้วัดการประกอบอาชีพเกษตรทฤษฎีใหม่หรือการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สะท้อนถึงการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง

● **ชุมชนเกื้อกูลกัน** ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือ การจัดสวัสดิการในชุมชน และความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน โดย

◆ **การจัดสวัสดิการในชุมชน** หมายถึงการเป็นชุมชนที่มีความเอื้ออาทรในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์หรือกำไรจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ (1) ตัวชี้วัดการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงขีดความสามารถของชุมชนที่ให้การช่วยเหลือและแบ่งปันกันของคนในชุมชน

◆ **ความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน** หมายถึงชุมชนมีความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันของคนในชุมชน ซึ่งมีตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ (1) ตัวชี้วัดครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน/หมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนถึงความสามัคคีของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม

● **การมีส่วนร่วมของชุมชน** ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการรักษาคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน /ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดย

◆ **การเป็นสมาชิกกลุ่ม** หมายถึงคนในชุมชนเข้าร่วมกันพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่หรือร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองให้ดีขึ้น โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ (1) ตัวชี้วัดครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน สะท้อนถึงการเข้าร่วมกับกลุ่มต่างๆ เพื่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่หรือ

แก้ไขปัญหาของคนในชุมชน และ (2) ตัวชี้วัดอาสาสมัครในองค์กรภาครัฐและเอกชน สะท้อนถึงการมีจิตสาธารณะของคนในชุมชนในการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

♦ **การรักษาคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทย** หมายถึงการเข้าร่วมกันรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่นหรือของประเทศของคนในชุมชน โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ (1) ตัวชี้วัดคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณี วัฒนธรรม สะท้อนถึงความเข้มแข็งด้านการรักษาธำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์

ความเป็นไทยได้อย่างต่อเนื่อง และ (2) ตัวชี้วัดคนในชุมชนที่เข้าร่วมรักษา พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนถึงความเข้มแข็งด้านการรักษา พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

การกำหนดตัวชี้วัดหลักของดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น เมื่อนำไปทดสอบกับข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ที่ได้มีการจัดเก็บไว้ พบว่ามีตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถนำมากำหนดเป็นตัวชี้วัดหลักเพื่อใช้คำนวณดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนในระดับประเทศในเบื้องต้นได้เพียง 4 ตัวชี้วัด และเป็นตัวชี้วัดเพื่อการอธิบายเสริมประกอบการเปลี่ยนแปลงของตัวชี้วัดหลักรวม 12 ตัวชี้วัด ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 แสดงตัวชี้วัดหลักและตัวชี้วัดเพื่อการอธิบายของดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน

องค์ประกอบหลัก/ ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัดเพื่อการอธิบายเสริม
ชุมชนพึ่งตนเองได้ 1. สัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรชุมชน	1. สัดส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่เข้มแข็ง ต่อกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทั้งหมด 2. จำนวนกลุ่มผู้ผลิตของชุมชน ที่ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งหมู่บ้านเดิม) 3. จำนวนกลุ่มองค์กรในชุมชน 4. จำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 5. สัดส่วนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรทฤษฎีใหม่
1. สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน (ยังไม่มี)	1. สัดส่วนผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านต่อประชากรของหมู่บ้าน 2. จำนวนภาคีเครือข่ายการพัฒนา 3. สัดส่วนการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพระดับดีต่อการจัดทำแผนทั้งหมด 1. สัดส่วนผู้ย้ายถิ่นที่หางานทำและต้องการรายได้เพิ่มต่อผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด (ไม่รวมผู้ย้ายถิ่นจากต่างประเทศและกลุ่มที่ไม่ทราบ)
ชุมชนเกื้อกูลกัน 1. สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อหมู่บ้านทั้งหมด (ยังไม่มี)	1. สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนต่อหมู่บ้านทั้งหมด 1. สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน/หมู่บ้าน
การมีส่วนร่วมของชุมชน 1. สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนต่อครัวเรือนทั้งหมด	1. จำนวนอาสาสมัครในองค์กรภาครัฐและเอกชน

การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน

ทั้งนี้ สศช. ได้นำตัวชี้วัดความเข้มแข็งข้างต้นมาจัดทำเป็นดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อประเมินความเข้มแข็งของชุมชนในช่วงปี 2544 - 2549 พบว่า มีการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงอยู่ในขั้นตอนเชิงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ยังไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทำให้

“ความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวมยังอยู่ในระดับต่ำและเกือบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งยังมีค่าคะแนนต่ำสุด ในจำนวน 6 ปัจจัยร่วมของความอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกัน โดยชุมชนยังพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้น้อย การเรียนรู้ร่วมกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลก็ยังอยู่ในระดับที่ต้องแก้ไข แต่ในสถานการณ์มีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนอยู่ในระดับสูง”

โดยดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านชุมชนเข้มแข็งในปี 2544 - 2549 มีค่าคะแนนระหว่างร้อยละ 51 - 55 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำที่ต้องเร่งแก้ไข และเป็นค่าคะแนนที่เกือบจะไม่เปลี่ยนแปลงจากปี 2544 ที่มีค่าดัชนีร้อยละ 54.32 ทั้งๆ ที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคม ชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถจัดการพัฒนาได้

สอดคล้องกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของตนเองและชุมชน ทั้งนี้ปัจจัยที่ยังไม่เอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่

1. **ความสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ** โดยมีค่าคะแนนระหว่างร้อยละ 37 - 43 ในช่วงปี 2544 - 2549 ทั้งๆ ที่รัฐได้ส่งเสริมการรวมตัวของประชาชน จัดตั้งองค์กร/กลุ่มต่างๆ ให้มีจำนวนเพิ่มขึ้นเฉลี่ยถึงร้อยละ 16 ต่อปี และมีจำนวนถึง 50,321 กลุ่มในปี 2549 แต่ในด้านความเข้มแข็งจากขีดความสามารถในการบริหารการเงินให้มีเสถียรภาพระดับดีมาก และระดับมั่นคงดีมีเพียงร้อยละ 25.69 ในปี 2549 และลดลงจากร้อยละ 36.81 ในปี 2544

2. **ชุมชนกว่าร้อยละ 60 ยังไม่สามารถจัดสวัสดิการของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง** จากการจัดทำเป็นกองทุนสวัสดิการของชุมชน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่มในด้านการรักษาพยาบาล การเสียชีวิตของคนในชุมชน และการช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน ฯลฯ โดยในช่วงปี 2544 - 2549 มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของชุมชนถึงร้อยละ 84.52 - 88.26 ของหมู่บ้านทั้งหมด แต่การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังไม่มีความต่อเนื่องตลอดปี ซึ่งมีหมู่บ้านที่สามารถดำเนินการจัดสวัสดิการของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องทั้งปีอยู่ระหว่างร้อยละ 28.70 - 33.23 ของหมู่บ้านทั้งหมดเท่านั้น

3 **การจัดการเรียนรู้ในชุมชนมีมากขึ้น แต่ก็ยังอยู่ในระดับต่ำ** ในปัจจุบันการพัฒนาของรัฐเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วยกันทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาเฉพาะจำนวนหมู่บ้านที่มีประชากรร้อยละ 70 ขึ้นไปได้มีโอกาสเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ของชุมชน หรือศูนย์สมาชิกของหมู่บ้าน การจัดทำแผนชุมชน เป็นต้น พบว่า เป็นสัดส่วนค่อนข้างต่ำ โดยในปี 2549 มีประมาณ 1 ใน 4 ของหมู่บ้านทั้งหมดเท่านั้น เช่นเดียวกันกับแผนชุมชนที่มีคุณภาพมีเพียงร้อยละ 28 ของแผนชุมชนทั้งหมด

ตารางที่ 2 แสดงดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านชุมชนเข้มแข็ง

หน่วย : ร้อยละ

องค์ประกอบและตัวชี้วัด	แผนฯ 8	แผนฯ 9				
	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ภาพรวม	54.32	51.43	55.52	53.82	53.61	54.58
ชุมชนพึ่งตนเองได้	44.01	38.46	43.94	39.67	37.65	38.77
สัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรชุมชน	52.59	41.50	50.30	40.70	35.59	36.70
สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน	35.43	35.43	37.57	38.64	39.71	40.84
ชุมชนเกื้อกูลกัน	41.00	41.00	43.00	44.00	45.00	47.47
สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	41.00	41.00	43.00	44.00	45.00	47.47
การมีส่วนร่วมของชุมชน	88.26	87.78	91.20	91.94	94.15	93.30
สัดส่วนครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรในหมู่บ้าน	88.26	87.78	91.20	91.94	94.15	93.30

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)



สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่สำคัญได้แก่***การมีส่วนร่วมของชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน***ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ ร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อให้เกิดความยอมรับและเข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น โดยจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดเป็นสมาชิกของกลุ่ม/องค์กรในหมู่บ้านมีจำนวนสูงถึงร้อยละ 95.95 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด

อย่างไรก็ตามแม้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนด้านการพึ่งตนเองยังอยู่ในระดับต่ำ แต่ผลกระทบจากนโยบายพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ในชนบท ทำให้การโยกย้ายออกนอกท้องถิ่น /ชุมชนลดน้อยลง การที่คนในชุมชนบางส่วนซึ่งอาจมีศักยภาพหรือขีดความสามารถทางด้านอาชีพ /ทักษะการทำงานที่ไม่สอดคล้องกับงานหรือสภาพเศรษฐกิจของชุมชน และมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจต้องอพยพโยกย้ายถิ่นออกไปหางานทำหรือต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกท้องถิ่น /ชุมชนอย่างถาวร ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงเศรษฐกิจของชุมชนนั้นๆ ไม่สามารถสร้างอาชีพ สร้างงานได้

ตลอดปี หรือสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง

แต่ผลจากที่รัฐบาลได้มีนโยบายรากหญ้าเพื่อส่งเสริมการเพิ่มรายได้และพัฒนาอาชีพแก่ชาวชนบทอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบให้คนในชนบทมีการอพยพโยกย้ายถิ่นจากสาเหตุทางด้านเศรษฐกิจลดน้อยลง ดังจะเห็นได้จากการสำรวจการย้ายถิ่นในรอบ 1 ปี ในช่วงปี 2544 - 2549 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า คนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่มีการโยกย้ายถิ่นเพื่อหางานทำหรือต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดลงจาก 795 คนต่อประชากรแสนคน ในปี 2544 เหลือ 657 คนในปี 2549 โดยคนในเขตพื้นที่เทศบาลมีแนวโน้มการโยกย้ายออกนอกท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ในขณะที่คนในพื้นที่นอกเขตเทศบาลมีแนวโน้มลดน้อยลง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการประเมินความเข้มแข็งของชุมชนในช่วงปี 2544 – 2549 พบว่ายังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำและเกือบไม่เปลี่ยนแปลง โดยมีค่าดัชนีร้อยละ 54.32 ในปี 2544 เทียบกับร้อยละ 54.58 ในปี 2549 ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุดเป็น 6 ปัจจัยร่วมเพื่อเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย โดยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจยังคงเป็นปัญหาของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่การจัดการความรู้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชุมชนแม้อยู่ในระดับต่ำ แต่มีการเรียนรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆมากขึ้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองอยู่ในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง

จากสถานการณ์ดังกล่าว จำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพราะชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญของสังคม ถ้าฐานสังคมแข็งแกร่งย่อมทำให้โครงสร้างสังคมโดยรวมแข็งแรงและมั่นคง ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นเสมือนปราการป้องกันประเทศจากการถูกภัยคุกคามจากกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่รุนแรงในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญมากต่อการเสริมสร้างคุณภาพของประเทศและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ดังนั้นแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน จึงควรให้ความสำคัญในประเด็นต่อไปนี้

1 ขับเคลื่อนการเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถจัดการตนเองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง โดย

(1) **ส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ** ในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อม

ของชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นตอน รวมทั้งมีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถพัฒนาต่อยอด นำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง โดยส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนพัฒนาปรับปรุงแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ฯลฯ

(2) **สร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน** เร่งพัฒนาปรับปรุงองค์การชุมชน วิสาหกิจชุมชน และระบบสหกรณ์บนพื้นฐานศักยภาพความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน รวมทั้งการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เครือข่ายการผลิตและบริการในการลงทุน สร้างอาชีพ และรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรม ตลอดจนการสนับสนุนกลไกและเครือข่ายในการจัดการสร้างจิตสำนึกการปกป้องทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการยังชีพ และการใช้ประโยชน์ของชุมชนอย่างเป็นธรรม

(3) **พัฒนาปรับปรุงการจัดสวัสดิการในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการให้ทั่วถึง โดยเฉพาะในเขตเมืองยังขาดระบบโครงข่ายทางสังคม** โดยส่งเสริมกองทุนในชุมชนองค์กรในชุมชน ตลอดจนเครือข่ายให้จัดระบบประมาณส่วนหนึ่งสำหรับจัดทำระบบสวัสดิการชุมชนให้กับประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ สตรี และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถใช้ชีวิต



ได้อย่างพอเพียง สำหรับในเขตชนบท ซึ่งมีระบบสวัสดิการครอบคลุมอยู่แล้วนั้น การพัฒนาในเรื่องประสิทธิภาพการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นหลักประกันที่มั่นคงให้กับประชาชน

(4) **กระจายอำนาจการบริหารจัดการของประเทศสู่ชุมชนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง** โดยพัฒนาศักยภาพและกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ชุมชนมีบทบาทรับผิดชอบในการบริหารจัดการสาธารณะ การแก้ไขปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสามารถสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนต่างๆ รวมตัวเพื่อพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ

(5) **สนับสนุนการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม** โดยเพิ่มประสิทธิภาพและความครอบคลุมของการให้บริการของระบบการเงินฐานรากให้สามารถสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ด้วยการพัฒนาองค์การการเงินชุมชนให้เข้มแข็ง ตลอดจนสนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม

2 **ส่งเสริมบทบาทของภาคีการพัฒนาให้มีส่วนร่วมส่งเสริมกระบวนการชุมชน ความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่ชัดเจน และต่อเนื่อง** โดย

(1) ปรับวิธีคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม เป็นผู้หนุนเสริมศักยภาพ ชุมชนอำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ตลอดทั้งทำความเข้าใจกับแนวทางการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มบทบาทในการดำเนินการและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

(2) ปรับบทบาทสถาบันการศึกษาให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กับนักวิจัยท้องถิ่น เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

(3) ส่งเสริมองค์กรส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนมาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่นและผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม โดยการระดมทรัพยากรภายในพื้นที่รับผิดชอบทั้งจากภาครัฐ เอกชน พัฒนาเอกชน และชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

(4) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับและมาตรการการเงินการคลัง การระดมทุนนอกกระบบงบประมาณ เพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อาทิ การลดภาษีหรือลดหย่อนค่าใช้จ่ายให้แก่ธุรกิจเอกชนที่สร้างอาชีพในชุมชน การร่วมทุนในชุมชน ฯลฯ

(5) ส่งเสริมภาคเอกชน โดยให้มีบทบาทสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน การบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน การสร้างผู้ประกอบการใหม่ ร่วมสร้าง

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากความหลากหลายทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน สนับสนุนทั้งในรูปเงินลงทุน โอกาสทางการตลาด องค์ความรู้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

(6) ใช้สื่อในชุมชนทุกรูปแบบในการให้ความรู้/สร้างค่านิยมที่ดีแก่ชุมชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าอันตราย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างกิจกรรมให้ครอบครัว การสร้างสำนึกรักบ้านเกิด การเชิดชูคนดี และการสร้างระเบียบวินัยของคนชุมชน เป็นต้น

(7) องค์กรพัฒนาเอกชนให้ มีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการมากยิ่งขึ้น โดยสนับสนุนในรูปเงินลงทุนดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

(8) ส่งเสริมสถาบันศาสนาร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ชุมชนและสถาบันครอบครัวในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานจารีตประเพณีรวมทั้งเป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใยของคนให้มาช่วยในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน

สำหรับดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขด้านความเข้มแข็งของชุมชน นั้น ควรมีการจัดเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัดให้มีความต่อเนื่อง และพัฒนาตัวชี้วัดใหม่ๆ เพื่อให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดของการชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. **ความเข้มแข็งขององค์กรในชุมชน** ควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดที่สำคัญคือ สัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรต่างๆ ในชุมชนโดยรวม สัดส่วนครัวเรือนที่ดำเนินชีวิตหรือประกอบอาชีพหลักตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สัดส่วนการพึ่งพิงทุนการเงินของกลุ่มต่อทุนดำเนินการทั้งหมด สัดส่วนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งต่อวิสาหกิจชุมชนทั้งหมด และสัดส่วนกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็งต่อกลุ่มองค์กรชุมชนทั้งหมด

2. **การรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทย** ควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดที่สำคัญคือ สัดส่วนคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณี วัฒนธรรม และสัดส่วนคนในชุมชนที่เข้าร่วมรักษา พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สภาพแวดล้อมและ ระบบนิเวศสมดุล



คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ความอยู่เย็นเป็นสุขของคนเรา ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบตัวคนและสังคมเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม เช่น การมีสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ มีความปลอดภัย หรือในด้านธรรมชาติ เช่น การได้อาศัยอยู่ในที่ซึ่งแวดล้อมด้วยธรรมชาติอันสมดุลและปลอดภัยดี ดังนั้น สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่สมดุล จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งสำหรับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ขณะเดียวกัน ปัจจัยสำคัญซึ่งเป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมรอบตัวคนก็คือ วิธีการดำเนินชีวิตของคนนั่นเอง โดยจะเห็นว่า สังคมที่คนกับคนและคนกับธรรมชาติ ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันบนปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอและมีความสมานฉันท์ ไม่เบียดเบียนกัน จะทำให้สภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและทางธรรมชาติดี แต่หากคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเบียดเบียน หรือมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินความสามารถในการรองรับแล้ว ก็ย่อมจะนำมาซึ่งสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมอย่างแน่นอน

วิถีชีวิตสู่สภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนา

เมื่อวิธีการดำเนินชีวิตของคนมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและธรรมชาติดังนี้แล้ว วิถีชีวิตที่จะมุ่งไปสู่สภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนาจึงเป็นการปรับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมให้เหมาะสม ซึ่ง**หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**นับเป็นสิ่งที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการนำมาปรับใช้ โดยสังคมต้องมีความพอประมาณกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในขณะเดียวกันทุกคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันต้องมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมจากปัญหาเสพติด จึงจะทำให้สังคมมีความสงบสุข

การมีคุณธรรมนั้นรวมถึงการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้วยการไม่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมา

ใช้ จนเกินความสามารถในการฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ จนเป็นเหตุให้ระบบนิเวศขาดความสมดุล หรือคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่กลายเป็นพิษต่อสุขภาพอนามัย ทุกคนในสังคมต้องมีจริยธรรมในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยมีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงยึดหลักพอประมาณในการบริโภค ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยลง ซึ่งเมื่อคนในสังคมปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว ย่อมจะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้ในที่สุด

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ

การเพิ่มขึ้นของประชากรไทยและประชากรโลก เป็นแรงกดดันโดยตรงต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้วยความต้องการที่เพิ่มขึ้นทั้งด้านการผลิตและการบริโภคที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญ และใช้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นแหล่งรองรับของเสียจากการผลิต นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของประชากรยังนำมาซึ่งความต้องการที่อยู่อาศัยที่มากขึ้น ในขณะที่พื้นที่บนผิวโลกไม่สามารถขยายเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรได้ การเพิ่มขึ้นของประชากรบนข้อจำกัดดังกล่าว จึงส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น หากมนุษย์ยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม ก็จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอลงไปเร็วขึ้น และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด ยังนำมาซึ่งการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ และก่อให้เกิดปัญหาความไม่ปลอดภัยในการดำรงชีวิต รวมทั้งการจัดสรรปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตหลายอย่าง ทั้งที่ดิน น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ยังไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของคนทั้งสิ้น

การประเมินสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศจากอดีตถึงปัจจุบัน

การประเมินสภาพแวดล้อมรอบตัวคนว่า มุ่งสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนเพียงใดนั้น จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของคนดังกล่าวด้วย ซึ่งเมื่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ริเริ่มพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขขึ้นในปี 2545 เพื่อประเมินผลกระทบสุดท้ายของการพัฒนาประเทศที่มีต่อตัวคนนั้น ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมจึงเป็นองค์ประกอบอันสำคัญประการหนึ่งของดัชนีดังกล่าว ร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆ รวมทั้งสิ้น 7

องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และการบริหารจัดการที่ดี โดยองค์ประกอบสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตนั้น ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ

1) ด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่าประชาชนจะมีความสุขได้จะต้องมีความมั่นคงในที่พักอาศัย และมีน้ำสะอาดใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภค

2) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เนื่องจากเห็นว่าปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งด้านการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของบุคคล และ

3) ด้านสิ่งแวดล้อมบุคคลที่เห็นว่าปัญหามลพิษทั้งในเรื่องขยะและคุณภาพแหล่งน้ำ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคน รวมทั้งเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ที่ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและเป็นแหล่งปัจจัยการผลิต

ต่อมา แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนได้กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนา ทั้งในระดับประเทศและในระดับโลก ดังนั้น สศช. จึงได้เริ่มพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นในปี 2547 โดยขอบเขตการพิจารณาเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งมุ่งสู่คุณภาพของมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สำหรับดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม มีอยู่ในมิติสังคมและมิติสิ่งแวดล้อม โดยในมิติสังคม เน้นในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการดำรงชีวิต ที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สำหรับในมิติสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ มีความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับความสามารถในการฟื้นตัว ตลอดจนการคงไว้ซึ่งคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีไม่ให้เกิดเสื่อมโทรม เพื่อสนองความ

ต้องการของคนรุ่นใหม่และสงวนรักษาไว้ให้คนรุ่นอนาคต รวมทั้งการกระจายโอกาสและการมีส่วนร่วมในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยได้พัฒนาตัวชี้วัดขึ้นทั้งหมด 39 ตัว ซึ่งครอบคลุมถึงตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตด้วย โดยในมิติสังคม อาทิ ตัวชี้วัดสัดส่วนคดีอาชญากรรมและคดียาเสพติดต่อประชากร และในมิติสิ่งแวดล้อม อาทิ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ป่าชายเลน ปริมาณสัตว์เศรษฐกิจที่จับได้ในอ่าวไทยต่อชั่วโมง ปริมาณของเสียที่ได้รับการบำบัด และคุณภาพอากาศในเมืองหลัก เป็นต้น

การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในสังคมไทยด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดัชนีชี้วัดในด้านสิ่งแวดล้อมในช่วงที่ผ่านมา เป็นการวัดแยกส่วนระหว่างสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม และสภาพแวดล้อมทางด้านธรรมชาติรอบตัวคน แต่เป้าหมายการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นั้น เป็นเป้าหมายที่มีมุมมองในภาพกว้าง โดยมองสภาพแวดล้อมรอบตัวคนไปจนถึงระดับสังคม และการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างสมดุล

ดังนั้น ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสภาพแวดล้อมที่ใช้ในการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงพิจารณาในความหมายที่กว้างขึ้น ไม่ตีกรอบเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสภาวะแวดล้อมในการดำรงชีวิตด้วย โดยได้ให้นิยามใหม่ของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่สมดุลไว้ว่า หมายถึง “การเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ อาศัยอยู่ในสังคมที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพและมีระบบนิเวศที่สมดุล เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและยั่งยืน” ซึ่งจากขอบเขตดังกล่าวสามารถแยกได้เป็น 4 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

1. **ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต** หมายถึง การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และสามารถเข้าถึงสาธารณูปโภคได้เพียงพอ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งการประเมินจะพิจารณาจาก 2 ประเด็นคือ ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และความสามารถในการเข้าถึงสาธารณูปโภคได้อย่างเพียงพอ

2. **ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน** หมายถึง สภาพแวดล้อมที่มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ตลอดจนการประกอบอาชีพไม่มีปัญหาความรุนแรงในสังคม ซึ่งประเด็นการประเมินที่จะช่วยบ่งชี้ถึงสภาพแวดล้อมและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ ปัญหาอาชญากรรม และยาเสพติด

3. **สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดี** หมายถึง การที่มลภาวะต่างๆ ได้รับการดูแลควบคุม และแก้ไขให้ฟื้นคืนสู่สภาพที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต ความสามารถในการปฏิบัติภารกิจ และความสุขของบุคคลและสังคม โดยประเด็นการประเมินจะพิจารณาจาก มลภาวะต่างๆ ที่ได้รับการดูแลแก้ไข

4. **ระบบนิเวศที่สมดุล** เป็นระบบที่สรรพสิ่งต่างๆ ทั้งพืชและพืชพาอาศัยกันและกันอย่างได้ดุลทางธรรมชาติ การดำเนินชีวิตที่พอเหมาะพอควรสอดคล้องกับความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศเสื่อมโทรมลง ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิต และการประกอบอาชีพ การประเมินระบบนิเวศจะพิจารณาจากความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของระบบนิเวศต่างๆ

การคัดเลือกตัวชี้วัดสภาพ แวดล้อมและระบบนิเวศ

จากองค์ประกอบย่อยของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ครอบคลุมทั้งในมิติสังคมและมิติสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ทำให้การพัฒนาดัชนีชี้วัดสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศจะต้องกำหนดตัวชี้วัดที่ครอบคลุมและครบถ้วนในทั้งสองมิติ ซึ่ง สศช. ได้พิจารณาคัดเลือกตัวชี้วัดโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นจากภาคีต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งพิจารณาคัดเลือกจากตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยที่ สศช. ได้พัฒนาขึ้น ทำให้ได้ตัวชี้วัดสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อมขึ้นจำนวนหนึ่ง

ตัวชี้วัดดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญว่า จะต้องสามารถนำมาใช้ได้จริง ทำให้ตัวชี้วัดหลายตัวไม่สามารถนำมาใช้ได้ อาทิ ในกรณีของปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่หลาย ๆ เวทีระดมความคิด มีความเห็นว่า จะต้องครอบคลุมปัจจัยพื้นฐานทั้งหมด ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา ถนนหนทาง ตลอดจนโทรศัพท์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้ว พบว่า การ

เข้าถึงไฟฟ้าและถนนของคนไทยนั้นเกือบเต็มร้อยละร้อยแล้ว หรือ โทรศัพท์ที่ขณะนี้จะมีจำนวนเลขหมายมีมากเกินกว่าความต้องการ

ดังนั้น การขยายตัวจึงเกิดขึ้นได้น้อยมาก ทำให้ตัวชี้ดังกล่าวไม่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างชัดเจน ซึ่งหากจะนำมาใช้เป็นตัวชี้วัด ก็จะต้องเป็นตัวชี้วัดด้านคุณภาพ แต่การวัดด้านคุณภาพเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก ตัวชี้วัดเช่นนี้จึงถูกคัดออก ตัวชี้วัดด้านสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่มีการเสนอแนะในเวทีระดับความคิดหลายตัวก็มีข้อจำกัดว่า ไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนในภาพรวมของประเทศได้ เช่น ความปลอดภัยบนท้องถนน ความปลอดภัยในพื้นที่เฉพาะ เช่น พื้นที่สวนสาธารณะหรือพื้นที่ส่วนบุคคล เป็นต้น

ทั้งนี้ เมื่อได้พิจารณาทั้งด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ในการจัดทำเป็นตัวชี้วัดแล้ว องค์ประกอบด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ได้มีจำนวน 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง และสัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือน ส่วนองค์ประกอบด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด คือ สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน และคดียาเสพติดต่อประชากรพันคน

การพัฒนาตัวชี้วัดด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งควรมีตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทั้งด้านดิน น้ำ อากาศ ก็มีข้อจำกัดเช่นกัน อาทิ ด้านคุณภาพดิน ไม่มีการจัดเก็บข้อมูลที่จะนำมาใช้ได้ ด้านน้ำเค็ม การวัดคุณภาพน้ำทะเลสามารถทำได้เป็นเฉพาะบางจุด ไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นตัวแทนได้ ส่วนด้านอากาศ ปัญหาคุณภาพอากาศเป็นปัญหาเฉพาะจุด และมีตัวแปรที่ใช้วัดคุณภาพหลายตัว จึงไม่สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดได้อย่างเหมาะสม แต่เนื่องจากปัญหาที่กระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพของคนมาก คือ ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀) และมีการตรวจวัดที่กระทำกันสม่ำเสมอ จึงสามารถนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดด้านอากาศได้ แม้ว่าจะมีจุดอ่อนบ้างก็ตาม

นอกจากนี้ตัวชี้วัดอีกตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สนใจของประชากรโลก คือ การปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ของประเทศไทย แม้ว่าก๊าซ CO₂ อาจไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในปัจจุบันที่แสดงให้เห็นชัดเจนได้ แต่ก๊าซ CO₂ เป็นก๊าซหลักที่เป็นต้นเหตุสำคัญของภาวะโลกร้อน (Global Warming) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในทางอ้อม เช่น อากาศร้อนที่ร้อนกว่าเดิม การแปรปรวนของสภาวะอากาศ ฝนที่ตกไม่ตรงตามฤดูกาล รวมทั้ง อุทกภัย เป็นต้น และข้อมูลการปล่อยก๊าซ CO₂ ดังกล่าว ยังสามารถบ่งชี้ถึงประสิทธิภาพของการใช้พลังงานอีกด้วย ดังนั้น ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ จึงได้นำเอาปริมาณการปลด

ปล่อย CO₂ มาใช้เป็นตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสภาพแวดล้อมอีกตัวหนึ่ง

ส่วนด้านระบบนิเวศที่สมดุลนั้น ตัวชี้วัดที่ผ่านการคัดกรองและสามารถพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการวัดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ตัวชี้วัดที่บ่งบอกความเหมาะสมของปริมาณการใช้น้ำได้ดิน ด้านระบบนิเวศบก ตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติคือพื้นที่ป่าต่อพื้นที่ประเทศ และระบบนิเวศชายฝั่ง ตัวชี้วัดคือ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลน ส่วนระบบนิเวศทะเลซึ่งใช้ปริมาณสิ่งมีชีวิตในทะเลเป็นตัววัด คือ ความสามารถในการจับปลาในทะเล (CPUE) ซึ่งช่วยบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำชายฝั่งทะเล และมีการสำรวจตามหลักวิชาการเป็นประจำทุกปี

มองสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศผ่านดัชนีชี้วัด

ดัชนีชี้วัดที่พัฒนาขึ้นข้างต้น เมื่อทดสอบด้วยข้อมูลจริง พบว่า สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง แม้ว่าจะมีการพัฒนาขึ้นในทุกด้าน และยกระดับขึ้นมาจากระดับต้องเร่งแก้ไข ตั้งแต่ช่วงหลังของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ก็ตาม โดยค่าคะแนนของปี 2549 อยู่ที่ร้อยละ 66.36 สูงกว่าค่าคะแนนในปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 หรือปี 2544 ที่มีค่าค่อนข้างต่ำเพียงร้อยละ 56.77 ด้านที่มีการขยายตัวสูงสุด คือ ระบบนิเวศ รองลงมาได้แก่ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตปรับตัวขึ้นเพียงเล็กน้อย และคุณภาพสิ่งแวดล้อมปรับตัวดีขึ้น

ส่วนการที่ค่าคะแนนสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศโดยรวมของปี 2549 เพิ่มขึ้นจากปี 2548 นั้น ปัจจัยหลักมาจากการปรับตัวที่ดีขึ้นของด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ด้านปัจจัยลบที่ดูให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศลดลง คือ ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย และการเพิ่มขึ้นของคดีความรุนแรงที่เกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และคดียาเสพติด

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ

หน่วย : ร้อยละ

	แผนฯ 8	แผนฯ 9				
	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ภาพรวม	56.77	58.10	59.33	63.80	66.08	66.36
ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต	71.35	72.85	74.08	74.60	74.60	73.85
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	38.91	37.84	53.06	56.53	59.22	50.76
คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี	56.29	55.28	54.61	57.84	60.25	61.91
ระบบนิเวศสมดุล	58.90	63.67	59.82	67.99	71.08	74.87

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

หมายเหตุ : ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 - 100

ระดับดี = ร้อยละ 80.0 - 89.9

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 - 79.0

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 - 69.9

ระดับเร่งแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

ผลจากการทดสอบดัชนีชี้วัดนี้พบว่าสอดคล้องกับความจริงที่ปรากฏ เพราะการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา ได้ให้ความสำคัญสภาพแวดล้อมทางสังคม ด้วยการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ มาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับแรก เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กับเป็นการให้บริการกับประชาชนให้มีความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต แต่การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมามักอยู่แต่ในเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ การกระจายการพัฒนาออกสู่ชนบทยังทำได้ไม่ทั่วถึง และยังคงพัฒนาคุณภาพเพิ่มเติม ปัญหาอาชญากรรมและปัญหายาเสพติดได้รับการเอาใจใส่ทั้งป้องกันและปราบปราม แต่ยังคงขาดความต่อเนื่อง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในระดับจำกัด ทำให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ยังอยู่ในระดับที่จะต้องปรับปรุงต่อไป

ด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักในการผลิต มีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และผลจากรูปแบบการดำรงชีวิตของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมบริโภคนิยม นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศที่ไม่สมดุล ทั้งนี้ การดำเนินงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเพื่อการฟื้นฟู ปรับปรุง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลจากการประเมินด้วยดัชนีชี้วัดที่พัฒนาขึ้นชี้ชัดว่า สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศมีหลายปัจจัยที่ต้องได้รับการดูแลอย่างจริงจัง ดังนั้น เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีปัญหาให้ดีขึ้นทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ควรมีการดำเนินการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. ภาครัฐยังจะต้องผลักดันการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานให้เพียงพอและครอบคลุม ด้วยการจัดทำโครงการสร้างที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานสำหรับประชาชนที่ด้อยโอกาส สนับสนุนการกระจายสาธารณูปโภคให้ครอบคลุมและทั่วถึงนอกเขตเมือง โดยเฉพาะน้ำประปา พร้อมทั้งต้องมีการพัฒนาคุณภาพควบคู่กันไปด้วย โดยการขยายเขตบริการน้ำประปาให้ครอบคลุมมากขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาแหล่งน้ำประปา และพัฒนาคุณภาพน้ำประปาในภูมิภาคให้ได้มาตรฐาน สามารถใช้น้ำประปาเป็นน้ำดื่มได้

2. ภาครัฐและภาคประชาชนต้องร่วมมือกัน มีความเข้มงวด เอาใจจริง และต่อเนื่อง ใน

การปราบปรามยาเสพติดและการปราบปรามอาชญากรรม พร้อมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม พร้อมไปกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ส่งเสริมการสร้างประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมและอำนวยความสะดวกอย่างเท่าเทียมกัน

3. การควบคุมมลพิษจากแหล่งผลิต จำเป็นจะต้องให้เป็นไปอย่างเข้มงวด ควบคู่กับการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค พร้อมกับการส่งเสริมและสนับสนุนธุรกิจเกี่ยวกับการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ โดยสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพให้องค์กรเอกชนได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง รมรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ปัญหามลพิษ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน และไม่ก่อให้เกิดมลพิษ (Clean Technology) ลดปริมาณของเสียจากแหล่งกำเนิด โดยการติดตามตรวจสอบปริมาณมลพิษในแหล่งต่างๆ อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งพัฒนาเกณฑ์การปฏิบัติเพื่อควบคุมมลพิษ จัดทำมาตรการจัดการของเสียอันตรายที่ครอบคลุมทั้งการทิ้ง รวบรวม และการกำจัดอย่างถูกต้อง และส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งวิธีการผลิต และการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรอินทรีย์

4. ภาครัฐต้องปรับปรุงกฎ ระเบียบ ในการป้องกัน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาที่กระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ พร้อมทั้งพัฒนาระบบข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติให้มีความถูกต้องครบถ้วน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ด้วยการสร้างจิตสำนึกและตระหนักรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน กระจายอำนาจในการบริหาร

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับชุมชนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการ ส่งเสริมองค์ความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมชุมชนในการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครอง และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

สำหรับดัชนีชี้วัดด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ได้พัฒนาขึ้นนั้น แม้ว่าจะสะท้อนการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศได้ระดับหนึ่ง แต่ยังคงมีข้อจำกัดในด้านข้อมูล อาทิ ดัชนีด้านระบบนิเวศ ซึ่งตัวชี้วัดไม่สามารถครอบคลุมประเด็นต่างๆ ด้านระบบนิเวศได้ทั้งหมด ทำให้อาจสะท้อนสถานการณ์ที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวัดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วยปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่จับได้ในอ่าวไทย ซึ่งอาจไม่เพียงพอ จึงควรมีข้อมูลอื่นประกอบด้วย เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของหญ้าทะเล แนวปะการัง และสัตว์ทะเลอื่นๆ เป็นต้น อีกทั้งข้อมูลการนำน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ก็ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากการจัดเก็บข้อมูลที่สมบูรณ์เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในด้านข้อมูลที่ไม่เป็นอนุกรมและข้อมูลที่ขาดหายไปในบางปีอีกด้วย จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 เรื่องความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย วันที่ 6 กรกฎาคม 2550 ณ ศูนย์ประชุมอิมแพค เมืองทองธานี, 2550.
หนังสือพิมพ์คม-ชัด-ลึก, เดือนกุมภาพันธ์ไทยอีก 50 ปีข้างหน้ารุนแรงแน่. คอลัมน์ : วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี, 25 ตุลาคม 2548.

ความอบอุ่นของครอบครัวไทย ความสุขที่ยั่งยืน



บทนำ

ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติตามความจำเป็นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ มีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคนในสังคม โดยครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยเล็กที่สุดของสังคม มีความสำคัญทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครอง

ด้านสังคมวัฒนธรรม ครอบครัวจะทำหน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลาและพัฒนาพื้นฐานบุคลิกภาพให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร เกื้อหนุน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ขณะเดียวกันครอบครัวยังเป็นตาข่ายนิรภัยขั้นแรกที่ให้หลัก

ประกัน ค้ำครอง ช่วยเหลือ เกื้อกูลสมาชิกเมื่อตกทุกข์ได้ยาก และปัญหาสังคมหลายประการที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้โดยสถาบันครอบครัว ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานในการสร้างสังคมที่น่าอยู่

ด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่เล็กที่สุดที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ ทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการออม ซึ่งถ้าบุคคลในครอบครัวได้รับการปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ต่ออาชีพของตน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวินัย ในตนเอง และรู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ก็จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ และเป็นพลังพื้นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศต่อไป

ด้านการเมืองการปกครอง ครอบครัวเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้และบ่มเพาะทักษะทางการเมืองการปกครอง ซึ่ง

เป็นผลมาจากการที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีกติการู้จักบทบาทหน้าที่รับผิดชอบของตนเอง เคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการร่วมกันปรึกษาหารือตัดสินใจ และทำกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามครรลองประเพณีต่อไป

ครอบครัวที่สามารถปฏิบัติภารกิจดังกล่าวข้างต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นครอบครัวที่อบอุ่นและเข้มแข็ง ซึ่งขึ้นอยู่กับทั้งปัจจัยภายในครอบครัวเองและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยปัจจัยเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่หากสถาบันครอบครัวอ่อนแอก็จะเกิดปัญหาครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวและคุณภาพชีวิตโดยรวมของสังคม ขณะเดียวกันปัญหาสังคมโดยรวมก็จะย้อนกลับไปกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตครอบครัวอีกด้วย

จากความสำคัญของสถาบันครอบครัวดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดให้วันที่ 14 เมษายนของทุกปี เป็นวันครอบครัวแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของสถาบันครอบครัว และให้ครอบครัวพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้เกิดความอบอุ่นในครอบครัว ต่อมาในปี 2547 รัฐบาลได้ประกาศวาระแห่งชาติเมืองไทยแข็งแรง โดยกำหนดให้ครอบครัวอบอุ่นเป็นเป้าหมายหนึ่งใน 17 เป้าหมายของวาระแห่งชาติเมืองไทยแข็งแรงด้วย

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันจนถึงปี 2554 มีนโยบายที่จะพัฒนาสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี เกิดความอบอุ่น รักษา สืบทอดวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีสู่คนรุ่นต่อไป โดยมุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุมีผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคม กระบวนการยุติธรรม สิทธิมนุษยชน รวมทั้งส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัยน่าอยู่และสงบสุข บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขและได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ อย่างเป็นธรรม

ความหมายของครอบครัว : มีความหลากหลาย

ในอดีตเมื่อพูดถึง ครอบครัว ก็เป็นที่เข้าใจได้ชัดเจนว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในทางสายโลหิตหรือทางการสมรส ได้แก่ พ่อ แม่ บุตร รวมถึงเครือญาติที่อาศัยร่วมอยู่ด้วย เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา แต่ในปัจจุบันจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความเป็นพลวัต ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข เทคโนโลยีการสื่อสาร และกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาอย่างรุนแรง ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตครอบครัวไทย โดยครอบครัวมีรูปแบบและความสัมพันธ์ที่หลากหลายซับซ้อนมากขึ้น ไม่ได้มีเฉพาะครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น ยังประกอบไปด้วยครอบครัวแบบอื่นๆ เช่น ครอบครัวที่พ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัวที่อยู่คนเดียว ครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกัน ครอบครัวที่คู่ครองเป็นเพศเดียวกัน

รวมทั้งจากการที่ไม่ใช่เครือญาติหรือไม่ได้เป็นสายเลือดเดียวกัน ก็สามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวได้ เช่น ครอบครัวที่รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ครอบครัวที่เป็นเพื่อนกัน รวมทั้งคู่สมรสที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรสก็มีมากขึ้นเช่นกัน จึงทำให้ความหมายของครอบครัวมีความหลากหลายมากขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้กว้างๆ เพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. 2547 - 2556 ไว้ว่า

“ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก ฐานรากสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดา และบุตร”

ครอบครัวมีความเป็นพลวัต (Dynamic) โดยการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมต่างๆจะมีผลกระทบต่อการทำบทบาทของสมาชิกครอบครัว นอกจากนี้ครอบครัวยังมีความเป็น “วัฏจักรชีวิตครอบครัว” (Family Life Cycle) จากชั้นแต่งงานใหม่ๆที่เริ่มใช้ชีวิตร่วมกันเป็นสามีภรรยาอย่างมีจุดหมายร่วมกัน ต่อมาเมื่อมีลูกก็ต้องปรับบทบาทมาร่วมรับ



ภาวะและความรับผิดชอบในฐานะเป็นบิดามารดา มีสิ่งใหม่ๆ ที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อสัมพันธภาพภายในครอบครัว ทั้งนี้ การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ก็จะช่วยให้คุณภาพชีวิตครอบครัวมีความมั่นคง สำหรับในช่วงที่ลูกแยกครอบครัว จะมีความรู้สึกว้าเหว่เปล่าและบิดามารดาอยู่ในวัยชรา อาจทำให้ความสุขในครอบครัวได้รับผลกระทบด้วย จากลักษณะความเป็นพลวัตและวัฏจักรชีวิตครอบครัวดังกล่าว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครอบครัว อันเกิดจากตัวแปรที่สำคัญ 2 ประการคือ การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และสัมพันธภาพในครอบครัว

ความอบอุ่นของครอบครัว : ความหมาย และองค์ประกอบ

สถาบันครอบครัว เป็นรากฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัวที่มีหลากหลายรูปแบบ บรรยายภาพอบอุ่นภายในครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญของความสุขในครอบครัว แต่การจะเป็นครอบครัวที่อบอุ่นได้นั้น มาจากแนวคิดพื้นฐานว่า ครอบครัวเป็นมากกว่าสถานที่รวมตัวบุคคล โดยบุคคลเป็นผู้สร้างครอบครัว คนในครอบครัวจะมีความสุขหรือไม่เพียงใด ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวเป็นสำคัญ เนื่องจากการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ทุกคนในครอบครัวต่างก็จะมี “บทบาท” และ “หน้าที่” ทั้งต่อตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว ถ้าทุกคนมีความรับผิดชอบในการเป็นสมาชิกครอบครัวที่ดีก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและทำให้คนในครอบครัวมีความรัก

ความผูกพัน มีความเข้าใจกัน และช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ดังนั้น **ครอบครัวอบอุ่น** จึงหมายถึง **กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมายในบรรยากาศที่สงบสุข ด้วยการทำบทบาทหน้าที่ครอบครัวได้อย่างเหมาะสม และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน**

ครอบครัวอบอุ่นตามความหมายข้างต้น สามารถพัฒนาเป็นดัชนีชี้วัดครอบครัวอบอุ่นที่สะท้อนความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในครอบครัวได้จาก 2 องค์ประกอบหลัก คือ การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ซึ่งทั้ง 2 องค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดผลต่อความสุขของคนในครอบครัวได้อย่างแท้จริง สำหรับการพัฒนาตัวชี้วัดของแต่ละองค์ประกอบมีข้อจำกัดจากข้อมูลที่ยังขาดความครบถ้วนและความสมบูรณ์ ทำให้จำเป็นต้องคัดเลือกบางตัวชี้วัดที่มีข้อมูลสมบูรณ์เท่านั้นมาคำนวณเป็นดัชนีครอบครัวอบอุ่น

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว การดำเนินชีวิตในครอบครัวจะมีความสุขได้นั้น ครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ดูแลความต้องการและพัฒนาคุณภาพของสมาชิก โดยให้การเลี้ยงดูและอบรมบุตรหลานให้เป็นคนดีมีคุณธรรม มีหลักคิดที่ดีในการดำเนินชีวิต และช่วยเหลือให้สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งมีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุเพื่อเป็นการแสดงความรักความกตัญญู กตเวทิต์ต่อผู้มีพระคุณ และให้ผู้สูงอายุมีบทบาทถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ให้กับคนรุ่นต่อไป การประเมินในการทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว จะพิจารณาจากผลกระทบสุดท้ายที่มีต่อเด็กและผู้สูงอายุใน 2 ประเด็น คือ เด็กได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสมตามช่วงอายุ และผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว โดยจะใช้ตัวชี้วัด 2 ตัว คือ อัตราเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งต่อเด็กแสนคน และร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวต่อผู้สูงอายุทั้งหมด

สัมพันธภาพในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความรักความอบอุ่น และเอื้ออาทรต่อกัน สามารถดำรงความเป็นครอบครัวและสืบทอดความเป็นครอบครัว ซึ่งเมื่อครอบครัวมีความรักความอบอุ่น

สมาชิกก็จะมีสภาพจิตใจที่ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีพลังที่จะสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง การประเมินสัมพันธภาพในครอบครัว จะพิจารณาจากผลกระทบสุดท้ายที่มีต่อคู่สมรสใน 3 ประเด็น คือคู่สมรสมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างและพัฒนาครอบครัวร่วมกัน มีความอดทนและมีความวางใจกันและกัน และร่วมกันแก้ปัญหาครอบครัวด้วยเหตุผลเพื่อสร้างบรรยากาศที่สงบสุขในครอบครัว โดยจะใช้ตัวชี้วัด 3 ตัว ได้แก่ อัตราการจดทะเบียนสมรสต่อพันครัวเรือน อัตราของประชากรที่ผ่านการสมรสแต่แยกกันอยู่ต่อจำนวนประชากรที่เคยสมรส 1,000 คน และอัตราการจดทะเบียนหย่าต่อพันครัวเรือน

การวัดดัชนีครอบครัวอบอุ่นตามองค์ประกอบและตัวชี้วัดข้างต้น พิจารณาจากปัจจัยภายในครอบครัวเท่านั้น โดยจะเป็นพื้นฐานไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัวซึ่งเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ทั้งนี้ถ้าครอบครัวมีความอบอุ่น สมาชิกในครอบครัวย่อมมีความสุข และหากทุกครอบครัวในชุมชนเป็นครอบครัวอบอุ่นก็จะเป็นรากฐานการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและต่อเนื่องไปถึงสังคมที่เข้มแข็งไปด้วย ดังนั้น การวัดสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านครอบครัวอบอุ่นด้วย

การเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” ของคน โดยการสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เหมาะสมตามวัย และยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างศรัทธาและปลูกฝังให้ยังลึกใน “ศีลธรรมพื้นฐาน” คือ การเคารพในศักดิ์ศรี คุณค่า สิทธิและหน้าที่ของความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน ยึดมั่นในคุณความดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น สำนึกใน “คุณธรรม” มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และ “การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง” รู้จักกลดกิเลสและความต้องการของตัวเองลง มีการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความผูกพันและความเอื้ออาทรต่อกัน

รวมทั้งมี “ความรอบรู้และทักษะ” ในการสื่อสารในครอบครัวเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวอย่างมีเหตุผล ครอบครัวที่ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะนำไปสู่ “ครอบครัวอบอุ่น” ที่มีความ

สมดุลระหว่าง “โลกวัตถุ” กับ “จิตวิญญาณของความเป็นครอบครัว”

บริบทของการเปลี่ยนแปลงต่อความอบอุ่นของครอบครัว

ครอบครัวไทยเช่นเดียวกับครอบครัวทั่วไปในโลก ได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความเป็นพลวัต ท่ามกลางกระแสความเจริญและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตครอบครัวในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อน โดยมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นของครอบครัว สรุปได้ดังนี้

1. โครงสร้างครอบครัว : ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น

ในอดีตครอบครัวในสังคมไทย มีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นครอบครัวขยายที่มีความอบอุ่น มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน มีสมาชิกในครอบครัวอย่างน้อย 3 รุ่น คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก มีการตัดสินใจร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจและเหตุผล และรู้จักการให้อภัยกัน สิ่งนี้ช่วยเสริมสร้างให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสนิทสนมใกล้ชิดแบบระบบเครือญาติ เด็กๆนอกจากจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาแล้ว ยังได้รับการถ่ายทอดคุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่างๆ จากปู่ย่าตายายและญาติผู้ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันด้วย

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ได้ทำให้ครอบครัวไทยเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจลักษณะของครัวเรือนไทยในปี 2548 พบว่า มีครอบครัวเดี่ยวมากถึงร้อยละ 53.7 และมีครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.5 ในจำนวนครอบครัวเดี่ยวนี้อย่างมีรูปแบบที่หลากหลาย กล่าวคือเป็นครอบครัวเดี่ยวที่อยู่ด้วยกันระหว่างพ่อและแม่และลูกร้อยละ 33.1 ครอบครัวที่อาศัยอยู่ระหว่างสามีและภรรยาเท่านั้นร้อยละ 13.3 และอีกร้อยละ 7.3 เป็นครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งอาศัยอยู่กับลูก ซึ่งเป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่งที่เป็นผลพวงมาจากการหย่าร้างของคู่สามีและภรรยา

นอกจากนี้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทำให้ทุกคนทั้งหญิงและชายต้องดิ้นรนต่อสู้แข่งขันในการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ความห่วงใยอาทรและพึ่งพาต่อกันลดน้อยลง ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งยังขาดการได้รับการปลูกฝังค่านิยมและคุณธรรมที่ดีงามของสังคมไทยจากปู่ย่าตายาย ปัจจัยเหล่านี้ได้นำไปสู่ปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมต่างๆตามมา

2. การย้ายถิ่นของบิดามารดา : ส่งผลให้เด็กขาดความอบอุ่น

การย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงานจากชนบทเข้าไปหางานทำในเมือง มีการสร้างครอบครัวใหม่ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวในเมือง และส่วนใหญ่เมื่อมีลูกแล้วไม่มีเวลาเลี้ยงดูจะส่งไปให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงแทน ทำให้ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งโดยเฉพาะในชนบทต้องทำหน้าที่แทนพ่อและแม่เด็ก โดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กทั้งด้านกายภาพและจิตใจ และหากพ่อแม่ไม่รับผิดชอบส่งเสียค่าเลี้ยงดูหรือขาดการติดต่อ ผู้สูงอายุต้องรับภาระหนักขึ้นทั้งในการหารายได้เลี้ยงครอบครัวและให้การอบรมสั่งสอนเด็ก เกิดเป็นครอบครัวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก ซึ่งจากรายงานการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงปี 2545 – 2549 มีจำนวนครัวเรือนที่ผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือนประมาณร้อยละ 21.5 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด นับว่าเป็นอัตราที่สูง ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนในชนบทถึงร้อยละ 72

ครัวเรือนที่ผู้สูงอายุต้องรับภาระเป็นหัวหน้าครัวเรือนจะส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ มีความเสี่ยงต่อการทำหน้าที่ครอบครัวในการดูแลความต้องและการพัฒนาคุณภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็กๆ ที่ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อและแม่จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก จากรายงานของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม พบว่า ในจำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ เป็นคดีที่เกิดจากเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่กับผู้อื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 22 ในปี 2549

3. แบบแผนการดำรงชีวิต : เน้นความสำเร็จเชิงวัตถุ

ผลจากการที่สังคมไทยได้ถูกขับเคลื่อนไปด้วยระบบเศรษฐกิจที่สลับซับซ้อน รวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาอย่างรุนแรงนั้น แม้ว่าจะมีส่วนช่วยให้เกิดความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต แต่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีการอยู่ร่วมกันและพึ่งพิงกันมาเป็นสังคมที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนแข่งขันกันมากขึ้น โดยเน้นความสำเร็จเชิงวัตถุมากกว่าความดีงามทางด้านจิตใจและคุณธรรม ซึ่งต้องดิ้นรนให้มีรายได้สูงที่สุดเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จนครอบครัวเป็นเพียงส่วนประกอบที่มีความสำคัญระดับรองเมื่อเทียบกับสังคมการทำงานและธุรกิจ เป็นเหตุให้การทำหน้าที่ของครอบครัวในการปลูกฝังถ่ายทอดสิ่งดีงามทางจิตใจลดน้อยลง และเข้าสู่ทิศทางที่ไม่สอดคล้องกับบริบทเดิมทางสังคมวัฒนธรรมไทย

โดยปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรม เชื่อมโยงถึงการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทศนคติและคุณธรรมของคนในสังคม เป็นผลกระทบจากการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้นำไปสู่ประเด็นปัญหาครอบครัวที่นับวันจะยุ่งยากซับซ้อนในการป้องกันแก้ไข

ผลกระทบต่อความอบอุ่นของครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวทั้งด้านโครงสร้างครอบครัวและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ยึดติดค่านิยมทางวัตถุ ส่งผลให้ครอบครัวไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และสัมพันธ์ภาพในครอบครัวเสื่อมถอยลง ทำให้บรรยากาศในครอบครัวขาดความอบอุ่น ซึ่งเมื่อพิจารณาจากดัชนีครอบครัวอบอุ่นจาก 2 องค์ประกอบหลัก คือ การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการมีสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว โดยใช้ตัวชี้วัดรวม 5 ตัวชี้วัด ภายใต้อาณัติของครอบครัวอบอุ่นที่ได้นำเสนอข้างต้นแล้ว ได้ชี้ให้เห็นว่า ความอบอุ่นของครอบครัวในปี 2549 อยู่ในระดับต่ำกว่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา โดยดัชนีได้ลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 67.87 ในปี 2544 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นร้อยละ 58.75 ในปี 2549

ดัชนีครอบครัวอบอุ่น

องค์ประกอบและตัวชี้วัด	แผนฯ 8	แผนฯ 9				
	2544	2545	2546	2547	2548	2549
บทบาทหน้าที่ของครอบครัว	72.99	72.83	69.16	60.33	58.63	56.16
- อัตราเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้ง (คนต่อเด็กแสนคน)	88.84	88.51	86.14	72.02	66.56	64.32
- ร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ต่อผู้สูงอายุทั้งหมด	57.14	57.14	52.17	48.65	50.70	48.00
สัมพันธภาพในครอบครัว	64.45	63.02	66.01	65.49	60.90	60.47
- อัตราการจดทะเบียนสมรส (คู่ต่อพันครัวเรือน)	51.11	44.13	49.68	52.33	49.40	53.25
- อัตราของประชากรที่ผ่านการสมรส แต่แยกกันอยู่ (คนต่อจำนวน ประชากรที่เคยสมรส 1,000 คน)	87.03	88.84	94.39	91.09	82.45	78.77
- อัตราการจดทะเบียนหย่า (คู่ต่อพันครัวเรือน)	55.20	56.09	53.98	53.04	50.83	49.39
ภาพรวม	67.87	66.94	67.27	63.42	59.99	58.75

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ประมวลข้อมูลจาก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมการปกครอง และสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ผลกระทบจากความอบอุ่นของครอบครัวที่ลดลง ได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตสำคัญที่ครอบครัวเผชิญอยู่ ดังนี้

1. เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งเพิ่มขึ้น ผลกระทบจากการที่ครอบครัวไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และมีการยอมรับกันมากขึ้นให้สถาบันอื่นๆ ในสังคมเข้ามารับทำหน้าที่แทน รวมถึงเด็กถูกระงับการดูแลจากครอบครัว ตลอดจนการถูกละเลยไม่สนองตอบความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร การดูแลสุขภาพ และการอบรมเลี้ยงดู ทำให้มีเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากเด็ก

เร่ร่อนและถูกทอดทิ้งอยู่ในสถานสงเคราะห์และสถานแรกรับ และสถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 35.11 คนต่อเด็กแสนคน ในปี 2544 เป็น 46.86 คนในปี 2548 และ 48.49 คนในปี 2549 ซึ่งแม้ว่าเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จะเป็นข้อมูลบางส่วนไม่ครอบคลุมเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งทั้งหมด แต่ก็สะท้อนให้เห็นประเด็นปัญหาได้ค่อนข้างชัดเจน

ในอดีตครอบครัวในสังคมไทย มีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นครอบครัวขยายที่มีความอบอุ่น มีระบบเครือญาติและ

สายใยผูกพันมาช้านาน ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นถึงกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนครอบครัวทั้งหมด มีส่วนทำให้ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวขนาดเล็ก หรือจำเป็นต้องใช้ชีวิตโดยลำพังมากขึ้นกว่าในอดีต จากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุ และการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.3 ของผู้สูงอายุทั้งหมดในปี 2545 เป็นร้อยละ 7.1 ในปี 2548 และร้อยละ 7.5 ในปี 2549

2. ครอบครัวแตกแยกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

จากความอ่อนแอของครอบครัวที่นับวันจะมีปัญหาครอบครัวที่ยุ่ยากซับซ้อนในการป้องกันแก้ไข ที่สำคัญมักเกิดจากความขัดแย้งทางด้านความคิดและการกระทำ ที่ไม่สามารถปรับเข้าหากันให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันของคู่สมรส โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ มีการคาดหวังซึ่งกันและกันสูง คำนึงถึงแต่ความสุขและความสำเร็จในหน้าที่การงานเป็นสำคัญ มีความประพฤติที่ไม่อยู่ในศีลธรรม และการขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน ทำให้คู่สมรสขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน นำไปสู่การขัดแย้งและการทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นสาเหตุให้คู่สมรสต้องแยกกันอยู่หรือหย่าขาดจากกัน

จากรายงานการสำรวจสถานภาพสมรสของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชากรที่มีปัญหาครอบครัวและแยกกันอยู่ (ทั้งจดทะเบียนและไม่จดทะเบียน) เพิ่มขึ้นจากอัตรา 20.67 คนต่อประชากรที่เคยสมรสพันคนในปี 2544 เป็น 21.82 และ 22.84 คนต่อประชากรที่เคยสมรสพันคนในปี 2548 และ 2549 ตามลำดับ ในจำนวนประชากรที่แยกกันอยู่นี้ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 60 อาศัยอยู่ในเขตชนบท และอีกร้อยละ 40 อาศัยอยู่ในเขตเมือง

นอกจากจะมีการแยกกันอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงแล้วยังมีแนวโน้มของการหย่าร้างเพิ่มขึ้นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากอัตราการจดทะเบียนหย่าได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 4.4 คู่ต่อพันครัวเรือน ในปี 2544 เป็น 4.8 คู่ ในปี 2548 และ 4.9 คู่ ในปี 2549 และจากรายงานการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่ง

ชาติ ในช่วงปี 2544 - 2549 ก็พบว่า มีจำนวนประชากรที่หย่า (ทั้งจดทะเบียนและไม่จดทะเบียนหย่า) เพิ่มขึ้นจากอัตรา 15.30 คนต่อประชากรที่เคยสมรสพันคนในปี 2544 เป็นอัตรา 19.06 คน ในปี 2548 และ 17.18 คน ในปี 2549 ในจำนวนประชากรที่หย่ากันนี้ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทถึงร้อยละ 60 และอาศัยอยู่ในเขตเมืองร้อยละ 40 การล่มสลายของครอบครัวเหล่านี้ได้นำไปสู่การเป็นครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว เป็นผลให้พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งต้องเป็นผู้เลี้ยงดูลูกตามลำพังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เด็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว มักจะขาดความอบอุ่นจากครอบครัวและจะมีผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความเป็นครอบครัวเกิดขึ้น เมื่อบุคคลสองคนที่มีรากฐานของความรักความผูกพัน ตัดสินใจแต่งงานเพื่อดำเนินชีวิตร่วมกัน ครอบครัวที่เกิดขึ้นใหม่นี้จะเต็มไปด้วยความรักความเข้าใจและความเอื้ออาทรต่อกันจนแทบไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกันเลย แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป กลับพบว่า มีครอบครัวมากมายขาดความอบอุ่น ชีวิตครอบครัวไม่มีความสุขตามที่คาดฝันไว้ โดยครอบครัวไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยเหตุผลที่ทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาในการเลี้ยงดูบุตรหลาน และไม่มีเวลาที่จะให้กับครอบครัว ทำให้ต่างคนต่างอยู่ ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัวก็เสื่อมถอยลง มีความขัดแย้งและความรู้สึกนึกคิดที่ต่างกันปรากฏขึ้นมากมาย มีการก้าวร้าวรุนแรงเข้าหากันจนถึงขั้นการทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

จนทำให้สถาบันครอบครัวที่เคยเป็นสถาบันที่ปลอดภัยและสงบสุขในอดีต มีแนวโน้มเป็นสถาบันที่อันตรายมากที่สุดสะท้อนถึงความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ทั้งนี้เป็นเพราะครอบครัวขาดโอกาสในการเรียนรู้และขาดกลไกสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ดังนั้น แนวทางการดำเนินงานเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัวระยะต่อไป ควรส่งเสริมคนในครอบครัวนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา

ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีความสมดุลระหว่าง “โลกวัตถุ” กับ “จิตวิญญาณของความเป็นครอบครัว” โดยให้ความสำคัญในประเด็นต่อไปนี้

ส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมบนบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัวเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนสร้างครอบครัว ให้คู่สมรสรู้คุณค่าและความรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของวงจรชีวิตในครอบครัว อบรมเลี้ยงดูบุตรและดูแลสมาชิกในครอบครัวบนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ โดยไม่ขัดต่อหลักสุขภาพอนามัยและศีลธรรมอันดีงามของสังคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ครอบครัวมีความรู้ ทักษะ และสามารถเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ให้กับคนรุ่นต่อไป

ส่งเสริมให้ครอบครัวรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและมีค่านิยมความเป็นครอบครัว โดยสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจและทักษะการสื่อสารในครอบครัว เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว พร้อมทั้งรู้จักจัดการกับปัญหาโดยหลีกเลี่ยงการใช้วิธีการรุนแรงในการ

ทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ใช้เหตุผลและวิธีเชิงสันติ ในการแก้ปัญหาครอบครัวบนพื้นฐานของความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างต่อเนื่องทั้งในโอกาสเทศกาลและในเวลาปกติ รวมทั้งใช้เครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังการกระทำความรุนแรงในครอบครัว ให้มีกลไกการประสานเพื่อให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง

รณรงค์การสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยส่งเสริมบทบาทของสื่อชุมชนและสื่อสาธารณะ ในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิงและข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการสร้างความรักความเข้าใจและสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว และระหว่างครอบครัวกับชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าของครอบครัวไทยและบทบาทหน้าที่ของครอบครัว การปรับเปลี่ยนค่านิยมและความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับครอบครัว และบทบาทชายหญิง ****

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวสำหรับประเทศไทย. หจก.กราฟฟิค 1 แอดเวอร์ไทซิ่ง, กรุงเทพมหานคร, 2546.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556. องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550-2554, ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินติ้ง, กรุงเทพมหานคร. 2550
- สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, รายงานการศึกษาและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์. เอกสารทางวิชาการ สมพ.1 ลำดับที่ 20 เล่มที่ 18/2548, 2548.

เศรษฐกิจเข้มแข็งและ เป็นธรรม



บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาเกือบ 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นไปสู่การขยายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการมุ่งรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ผลสำเร็จของการพัฒนาส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัวเฉลี่ยในอัตราสูง รายได้ต่อหัวสูงขึ้น พร้อมกับยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยให้ดีขึ้นระดับหนึ่ง แนวทางการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจไทยจากการพึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นหลักมาสู่ภาคอุตสาหกรรมซึ่งกลายเป็นการผลิตหลักอันดับหนึ่งของประเทศ ขณะที่ โครงสร้างสังคมไทยปรับจากสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมชนบทมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมืองมากขึ้น

ผลสำเร็จของการพัฒนาดังกล่าว ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ความได้เปรียบที่ประเทศมีอยู่ในขณะนั้น

อันได้แก่ การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานราคาถูกเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นฐานในการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม ขณะเดียวกัน ประเทศยังต้องพึ่งพาทั้งวัตถุดิบ ความรู้ เทคโนโลยี การลงทุน รวมทั้งการพึ่งตลาดจากต่างประเทศมากขึ้น เพื่อรองรับสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่ผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้เศรษฐกิจไทยขาดความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจต่างประเทศกับภาคเศรษฐกิจในประเทศ ขณะที่ ผลประโยชน์จากการพัฒนาไม่ได้กระจายไปทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม นำไปสู่ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมและระหว่างชนบทกับเขตเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่ก็เกิดปัญหาสังคมตามมา และยังทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สถานการณ์ดังกล่าวได้ผลักดันให้ทุกภาคส่วนในสังคมไทยต่างตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศและการดำรงอยู่ของสังคมไทย โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดและทิศทางจากการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก มาใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตามได้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540 ส่งผลกระทบต่อคนและสังคมโดยรวม ซึ่งได้ตอกย้ำว่าเศรษฐกิจไทยยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจที่สะสมและไม่ได้ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศยังไม่ได้วางรากฐานให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะสามารถพึ่งพิงตนเองและมีภูมิคุ้มกันได้ ประเทศจึงต้องเผชิญกับความเสี่ยงและไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงได้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงได้นำมโนปรัชาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ มุ่งวางรากฐานการพัฒนาระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อการกระแสนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก และสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ขณะที่ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศสู่ "สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน" (Green and Happiness Society) โดยการพัฒนาเศรษฐกิจต้องมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ เสถียรภาพและสร้างความเป็นธรรมในสังคม ยึดหลักความเพียงพอ ที่มุ่งใช้ความมีเหตุผลในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนและมั่นคงในระยะยาว

ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้ประเมินผลกระทบการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 รวมทั้งใช้เป็นสัญญาณเตือนภัยและบอกถึงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบของการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจให้มั่นคง คือ การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ และการ

กระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม

ทั้งนี้ แนวคิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้ถูกนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญหนึ่งในองค์ประกอบของดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ซึ่งเป็นดัชนีที่พัฒนาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการวัดผลสำเร็จและผลกระทบของการพัฒนาที่มุ่งไปสู่เป้าหมายการสร้างการอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ประเทศไทยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

การพัฒนาด้านความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

กรอบแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสุขของคน การมีรายได้นำมาซึ่งอำนาจในการเป็นเจ้าของสินค้าและบริการต่างๆ รวมทั้งการใช้จ่ายใช้สอย เพื่อสนองความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งแนวคิดการพัฒนาในการสร้างความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนองตอบความสุขของคนไทย ได้ให้ความสำคัญกับการปรับวิถีการดำรงชีวิตและวิถีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้หลักการที่ยึดความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงต่างๆ โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพและความเข้มแข็งของรากฐานเศรษฐกิจ เพื่อให้เศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถเรียนรู้และสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทัน มุ่งการพัฒนาที่สมดุลและบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ดังนั้น

เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม จึงหมายถึง เศรษฐกิจที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลที่มีสัมมาชีพที่มั่นคง ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน อยู่ภายใต้เศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ เสถียรภาพ และมีการกระจายรายได้และกระจายผลประโยชน์การพัฒนาในกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำของรายได้และหลุดพ้นจากปัญหาความยากจน

การพัฒนาด้าน สศช.ได้มีการทบทวนดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ การระดมความคิดเห็นจากเวที



ชุมชนทั้ง 4 ภูมิภาค รวมทั้ง ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เห็นว่าความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ควรสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงจากเศรษฐกิจระดับปัจเจกบุคคล ครัวเรือนและเศรษฐกิจในภาพรวม โดยสามารถกำหนดองค์ประกอบย่อย ประเด็นการวัด และตัวชี้วัดที่ใช้ในการคำนวณดัชนี ได้ดังนี้

(1) การมีสัมมาชีพ เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนการมีงานทำที่สุจริตมั่นคง ทำงานได้เต็มศักยภาพ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยไม่มีหนี้สินและยังมีเงินเหลือเพื่อการเก็บออมไว้ใช้เมื่อจำเป็น รวมทั้งมีหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงาน ตลอดช่วงชีวิตการทำงานและเมื่อยามหลุดพ้นวัยทำงาน โดยมีประเด็นการวัด 3 ประเด็น คือ การมีงานทำ การมีรายได้ที่เพียงพอ และการมีหลักประกันความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน และมีตัวชี้วัดที่ใช้คำนวณดัชนี 3 ตัวชี้วัด คือ อัตราการว่างงาน สัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ที่สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 และสัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการ

(2) เศรษฐกิจเข้มแข็ง เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนระบบเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ สมดุลและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ในการผลิตโดยใช้ปัจจัยการผลิตและตลาดภายในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจมากพอที่จะรองรับหรือจัดการกับความ

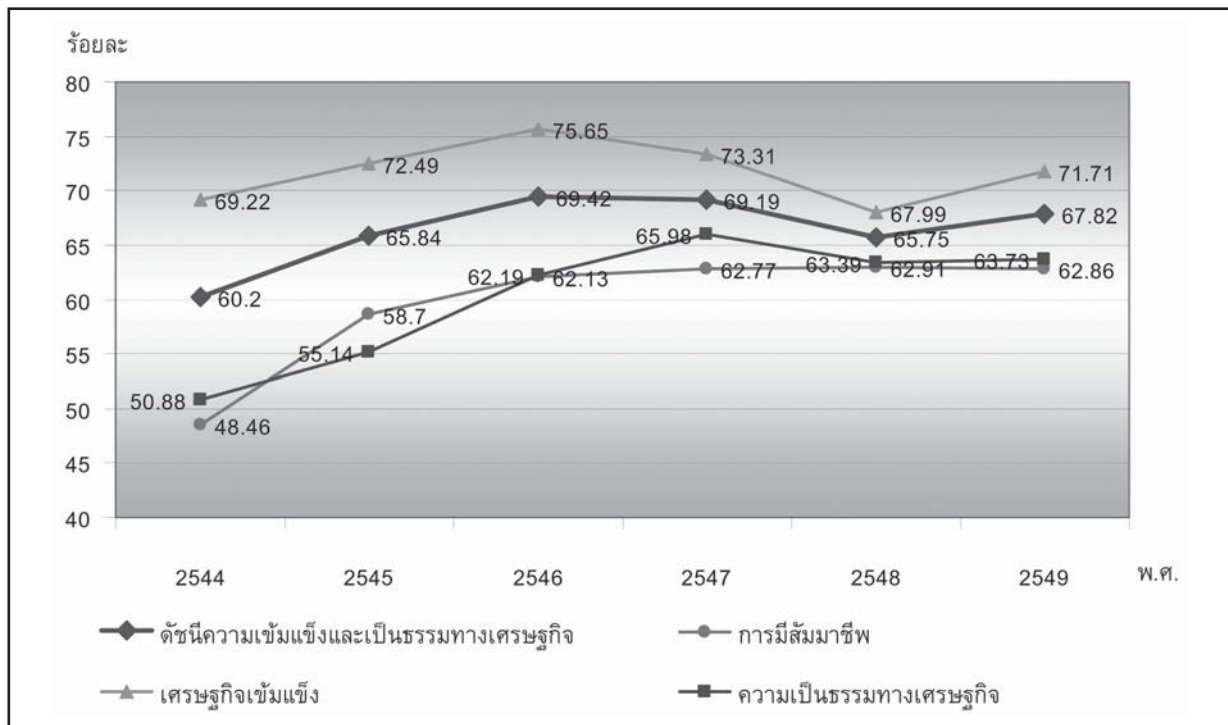
ผันผวนทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ มีขีดความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะความสามารถในการแข่งขันของประเทศโดยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีประเด็นการวัดที่สำคัญ 4 ประเด็น คือ เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และมีตัวชี้วัดที่ใช้คำนวณดัชนี 7 ตัวชี้วัด คือ สัดส่วนการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ สัดส่วนการออมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ระดับการเปิดประเทศ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดุลบัญชีเดินสะพัดต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ และประสิทธิภาพการผลิตรวม

(3) ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำของช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน และนำไปสู่การลดปัญหาความยากจน ตลอดจนมีการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม โดยกระจายผลตอบแทนจากการผลิตอย่างเท่าเทียม สามารถประกอบธุรกิจในระบบได้อย่างเสรี ปราศจากการผูกขาดหรือธุรกิจการค้าที่ไม่เป็นธรรม โดยมีประเด็นการวัด 2 ประเด็น คือ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและเท่าเทียม และการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม และมีตัวชี้วัดที่ใช้คำนวณดัชนี 3 ตัวชี้วัด คือ สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้ สัมประสิทธิ์จินี และดัชนีโกล์

ผลการพัฒนาความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งมากขึ้น มีการเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มีภูมิคุ้มกัน สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ยังมีปัญหาความมั่นคงและความเหลื่อมล้ำของรายได้เพิ่มสูงขึ้น โดยดัชนีเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 60.20 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 67.82 ในปี 2549 โดยปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญมาจากเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คนไทยมีงานทำเพิ่มมากขึ้น แต่ปัจจัยที่ยังเป็นจุดอ่อนคือความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจลดลง และมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ขาดหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน นอกจากนี้ ความยากจนและการกระจายรายได้ยังเป็นปัญหาลำคัญของสังคมไทย

แผนภูมิดัชนีเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม



ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ : ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 – 100.0

ระดับดี = ร้อยละ 80.0 – 89.9

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 – 79.0

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 – 69.9

ระดับแรงแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

คนไทยมีสัมมาชีพที่มั่นคงจากการมีงานทำเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังมีปัญหารายได้ไม่เพียงพอและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยปัญหาการว่างงานคลี่คลายลง อัตราการว่างงานลดลงเหลือเพียงร้อยละ 1.38 ในปี 2549 ทำให้ผู้ว่างงานเหลือเพียง 5 แสนคน เนื่องมาจากการขยายตัวของภาคการผลิตทั้งอุตสาหกรรม บริการ และอสังหาริมทรัพย์ ประกอบกับนโยบายของรัฐในการสร้างงานและรายได้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในระดับรากหญ้า แต่ยังคงมีปัญหาวางงานเฉพาะกลุ่มผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งบ่งชี้ว่าการผลิตกำลังคนไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานหรือโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้ คนไทยยังมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงานไม่เพียงพอ

โดยสัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการยังอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 32.37 ในปี 2549 ยังมีแรงงานนอกระบบอีกกว่าร้อยละ 70 ที่ยังไม่ได้รับการดูแล

แม้ว่าคนไทยมีสัมมาชีพที่มั่นคงจากการมีงานทำมากขึ้น ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น แต่ครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศยังไม่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้และมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนที่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจากการมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งเพียงพอในการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขกลับลดลงจากร้อยละ 58.29 เหลือร้อยละ 56.2 ของครัวเรือนทั้งสิ้นในปี 2549 และหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องในอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 9.33 ต่อปีจาก 82,485 บาทในปี 2545 เพิ่มเป็น 116,588 บาทในปี 2549 ขณะที่ครัวเรือนมีการเก็บออมลดลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อค่าครองชีพของครัวเรือนและเป็นปัญหาแก่สังคมและภาครัฐในที่สุด

ความเข้มแข็งโดยรวมทางเศรษฐกิจอยู่ในสถานะภาพที่ดี

ตารางที่ 1 : ตัวชี้วัดด้านการมีสัมมาชีพ

ตัวชี้วัดการมีสัมมาชีพ	2544	2545	2546	2547	2548	2549
อัตราการว่างงาน (ร้อยละ)	3.23	2.24	2.02	1.98	1.72	1.38
สัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 (ร้อยละ)	-	58.29	-	58.30	-	56.20
สัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการ (ร้อยละ)	25.90	28.43	29.39	30.00	31.49	32.37

ที่มา : การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรและการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ มีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีและมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น โดยดัชนีเศรษฐกิจเข้มแข็งในช่วงปี 2545 - 2549 มีค่ามากกว่าร้อยละ 70 เมื่อเทียบกับปี 2544 ที่มีค่าร้อยละ 69.22 ซึ่งเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น และมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดี อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจไทยยังมีจุดอ่อนในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างการผลิตและการส่งออกที่ต้องพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและการนำเข้าสินค้าวัตถุดิบและน้ำมันในสัดส่วนที่สูง อีกทั้งระดับการเปิดประเทศที่เพิ่มขึ้นทำให้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้มากขึ้น

เศรษฐกิจไทยยังคงขยายตัวได้อย่างมีเสถียรภาพ โดยในปี 2549 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 4.99 เพิ่มขึ้นจากปี 2548 ที่มีอัตราการขยายตัวร้อยละ 4.49 เป็นผลมาจากการเร่งรัดการเบิกจ่ายของภาครัฐ พร้อมกับการผ่อนคลายนโยบายการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย และการสร้างความเชื่อมั่นต่อการลงทุนทั้งภายในและต่างประเทศ ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัว และยังมีเสถียรภาพจากอัตราเงินเฟ้อที่ลดลง กดดันลง อัตราการว่างงานยังต่ำ ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล และทุนสำรองที่อยู่ในระดับสูง

เศรษฐกิจไทยมีภูมิคุ้มกันมากขึ้นจากสัดส่วนหนี้สาธารณะที่ลดลง อย่างไรก็ตามระดับการเปิดประเทศที่เพิ่มขึ้นยังเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญ สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อ GDP ที่ลดลงมาโดยตลอดจากสัดส่วนร้อยละ 57.11 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 42.06 ในปี 2549 เป็นไปตามกรอบความยั่งยืนทางการคลังที่กำหนดให้ปรับลดสัดส่วนหนี้สาธารณะต่อ GDP ไม่เกินร้อยละ 50 อย่างไรก็ตาม ประเทศยังอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อความผันผวนจากปัจจัยภายนอกจากระดับการเปิดประเทศเพิ่มขึ้นจาก 125.22 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 143.61 ในปี 2549 จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกของไทยที่ยังไม่มีการกระจายสินค้าและตลาดส่งออกที่มากพอ ตลอดจนการแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศที่มีความรุนแรงและมีความเสี่ยงต่อการผันผวนของตลาดโลกมากขึ้น ซึ่งระดับการเปิดประเทศที่เพิ่มขึ้น น่าจะส่งผลให้เศรษฐกิจไทยขาดความสมดุลระหว่างการพึ่งเศรษฐกิจในประเทศกับการพึ่งพาภายนอกที่มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลง

การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลกยังอยู่ในเกณฑ์ดี จากประสิทธิภาพการผลิตที่มีแนวโน้มดีขึ้น จากร้อยละ 1.32 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 2.30 ในปี 2549 โดยประสิทธิภาพการผลิตสาขาเกษตรกรรมเป็นตัวจุดประกายประสิทธิภาพรวมทั้งปี 2547-2548 เนื่องจากต้องพึ่งพิงธรรมชาติและปัจจัยการผลิตที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต ขณะที่ ผลผลิตภาพแรงงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างผลิตภาพแรงงานสาขาเกษตรกรรมซึ่งต่ำกว่าภาคอุตสาหกรรมถึง 9 เท่า นอกจากนี้ ประเด็นด้านการวิจัยพัฒนายังได้รับความสำคัญค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณาจากค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนาต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ เท่ากับร้อยละ 0.28 ต่ำกว่าร้อยละ 0.4 ตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 9

¹ ดัชนีระดับการเปิดประเทศ จะพิจารณาจากสัดส่วนมูลค่าการส่งออกและนำเข้าสินค้าและบริการต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยระดับการเปิดยิ่งมากแสดงว่าเศรษฐกิจของประเทศเสี่ยงต่อการขาดความสมดุลสูงและมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงในตลาดโลกมาก

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลง เป็นปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนความเข้มแข็งของเศรษฐกิจไทย เนื่องจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ที่ส่งผลให้มีการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 36.93 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในปี 2545 เป็นร้อยละ 46.24 ในปี 2548 และปรับตัวลดลงเหลือร้อยละ 41.08 ในปี 2549 สะท้อนถึงขีดความสามารถในการพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิตยังคงเป็นจุดอ่อนซึ่งเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกที่มีการแข่งขันรุนแรงมากขึ้น ขณะที่ฐานะการออมของประเทศเริ่มไม่เพียงพอต่อการลงทุน โดยสัดส่วนช่องว่างการออมต่อการลงทุนลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2545 และลดลงจนติดลบร้อยละ 3.76 ในปี 2548 อีกทั้งสัดส่วนการออมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเกือบไม่เปลี่ยนแปลงอยู่ที่ประมาณร้อยละ 30.5 ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจปรับตัวดีขึ้นในปี 2549 เนื่องจากสัดส่วนคนจนลดลงและการกระจายผลตอบแทนในแต่ละสาขาการผลิตเท่าเทียมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความยากจนและการกระจายรายได้ยังคงเป็นปัญหาความสำคัญของสังคมไทย โดยสัดส่วนคนจนลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 14.93 ของประชากรทั้งประเทศ ในปี 2545 เหลือร้อยละ 9.55 ในปี 2549 คิดเป็นคนจน 6.1 ล้านคน ขณะที่สัมประสิทธิ์จีนิของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค² (Gini Coefficient) ลดลงจาก 0.428 ในปี 2543 เป็น 0.425 ในปี 2547 แต่เพิ่มขึ้นเป็น 0.418 ในปี 2549

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาช่องว่างรายจ่ายของกลุ่มประชากรที่มีรายจ่ายมากที่สุดร้อยละ 20 ต่อกลุ่มประชากรที่มีรายจ่ายน้อยที่สุดร้อยละ 20 กลับเพิ่มสูงขึ้นจาก 7.7 เท่า ในปี 2545 เป็น 7.9 เท่า ในปี 2549 ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนายังไม่ทั่วถึง ประชากรทุกหมู่เหล่ายังทัดเทียมกัน ขณะที่ การกระจายผลตอบแทนในแต่ละสาขาการผลิตหรือดัชนีไทล์ (Theil Index) มีแนวโน้มดีขึ้นจากร้อยละ 0.161 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 0.146 ในปี 2549 อย่างไรก็ตาม ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างผลตอบแทนการผลิตรายสาขา โดยการผลิตรายสาขา เกษตรกรรมและก่อสร้างยังเป็นสาขาการผลิตที่เสียเปรียบการผลิตสาขาอื่น

ตารางที่ 2 : ตัวชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

หน่วย : ร้อยละ

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ	2544	2545	2546	2547	2548	2549
สัดส่วนการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนต่อ GDP	39.67	37.54	38.81	42.07	46.19	41.80
สัดส่วนการออมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	30.20	30.50	30.80	31.10	30.30	30.30
สัดส่วนช่องว่างการออมต่อการลงทุน	25.38	28.28	23.43	16.11	-3.76	na.
สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	57.11	53.89	49.41	47.54	45.89	42.06
ระดับการเปิดประเทศ	125.22	121.70	124.58	136.53	148.91	143.61
อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	2.17	5.32	7.14	6.28	4.49	4.99
ดุลบัญชีเดินสะพัดต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	5.31	5.54	5.56	4.24	-2.01	3.53
ประสิทธิภาพการผลิตรวม	0.62	3.38	5.06	3.59	1.97	2.30

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ

² ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini Coefficient) เป็นเครื่องมือในการวัดความไม่เท่าเทียมในรูปของสัดส่วน (Gini Ratio) ซึ่งค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 ยิ่งค่าใกล้ 1 มากเท่าไร แสดงว่าความไม่เท่าเทียมกันของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค/รายได้มีมากขึ้น โดยคำนวณจากการใช้ค่าของพื้นที่ระหว่าง Lorenz curve ของการกระจายรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค/รายได้ กับเส้นการกระจายรายจ่าย/รายได้สัมบูรณ์เป็นตัวตั้ง และค่าของพื้นที่ใต้เส้นการกระจายรายจ่าย/รายได้สัมบูรณ์ทั้งหมดเป็นตัวหาร

ตารางที่ 3 : ตัวชี้วัดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

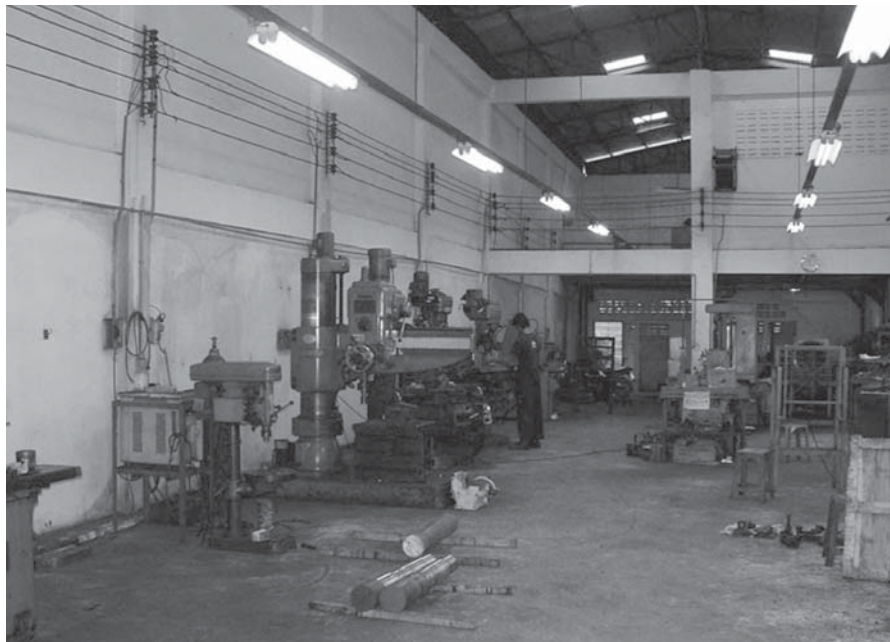
ตัวชี้วัดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ	2543	2545	2547	2549
สัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย (ร้อยละ)	20.98	14.93	11.16	9.55
จำนวนคนจน (ล้านคน)	12.6	9.1	7.0	6.1
สัมประสิทธิ์จีนิ ของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค	0.428	0.418	0.425	0.418
ช่องว่างรายจ่าย (กลุ่ม 20% สุดท้าย/กลุ่ม 20% แรก) (เท่า)	8.09	7.72	8.00	7.90
ดัชนีไทล์ (ร้อยละ)	0.1738	0.1552	0.1394	0.1463

ที่มา : สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมา มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมิได้ตระหนักถึงความสมดุล ความยั่งยืนและรากฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งมั่นคง อย่างไรก็ตามแนวคิดทิศทางการพัฒนาเริ่มปรับเปลี่ยนโดยมุ่งความสำคัญต่อการเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของเศรษฐกิจ พึ่งตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทัน รวมทั้งการกระจายผลการพัฒนาอย่างเป็นธรรม เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไปควรส่งเสริมการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและสนับสนุนการใช้วัตถุดิบภายในประเทศเพื่อลดการนำเข้า รวมทั้งเสริมสร้างระบบการออมภายในประเทศให้ดีขึ้น เร่งเสริมสร้างการวิจัยและพัฒนาให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อต่อยอดให้กับภาคอุตสาหกรรม โดยมีแนวทางที่สำคัญ ดังนี้

1. **การปรับโครงสร้างการผลิต** เพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการ และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยปรับโครงสร้างภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการให้เหมาะสมกับฐานการผลิตของประเทศ ควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมไทย และความหลากหลาย



ทางชีวภาพร่วมกับความรู้สมัยใหม่ เพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมีมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด รวมทั้งสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดี และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

2. **สนับสนุนการลดการพึ่งพิงจากปัจจัยภายนอก** ในด้านการนำเข้าสินค้าทุน วัตถุดิบ และพลังงาน โดยรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนสร้างจิตสำนึกให้ร่วมกันอนุรักษ์พลังงานและใช้พลังงานอย่างประหยัด รวมทั้งส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนหรือพลังงานทางเลือกต่างๆ อย่างจริงจัง รวมทั้งส่งเสริมการวิจัยพัฒนาพลังงานทางเลือกและพลังงานทดแทน เพื่อสามารถรองรับความต้องการในภาวะขาดแคลน และปรับปรุงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการให้ใช้สินค้าทุนและ

วัตถุดิบนำเข้าได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ส่งเสริมระบบการออม เพื่อลดการพึ่งพิงแหล่งเงินทุนจากภายนอก ขณะเดียวกันควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม ในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจ

4. ส่งเสริมระบบการวิจัยและพัฒนา เพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ และการผลิต การคิดค้นนวัตกรรม โดยเฉพาะการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย โดยการเพิ่มค่าใช้จ่ายของภาครัฐผ่านทางรูปแบบการพัฒนาต่าง ๆ อาทิ ระบบการศึกษา สื่อการเรียนการสอน การกระจายข้อมูลข่าวสารเรื่อง การวิจัยและพัฒนาให้ทั่วถึงทั้งประเทศ ตลอดจนส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้าให้แก่เกษตรกรเหล่านี้



5. พัฒนาศักยภาพแรงงานและปรับปรุงระบบการคุ้มครองทางสังคมเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดี ให้ครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรม โดยยกระดับสมรรถนะแรงงานให้สูงขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปถึงระดับวิชาชีพ โดยเพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานให้สามารถรองรับและเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและพร้อมก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพระบบหลักประกันสังคมเพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **ประมวลสาระชุดวิชา การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมไทย**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, กรุงเทพฯ, 2549.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **รายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)**. สหมิตรพรินต์ติ้ง, กรุงเทพฯ, 2549.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554**, ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินต์ติ้ง, กรุงเทพฯ, 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย**. บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1997) จำกัด, กรุงเทพฯ, 2550.

สุขภาพของคนไทย¹ จุดเริ่มต้นของความอยู่เย็นเป็นสุข

คนไทย มีสุขภาพกาย
สุขภาพจิต และความสามารถใน
การเรียนรู้ขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่
การพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม
และการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยังอยู่ใน
ระดับต่ำต้องเร่งแก้ไข



บทนำ

“ความสุข” เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนแสวงหาและปรารถนา ความสุขมีทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เป็นความสุขในระดับจิตใจและปัญญา และความสุขจากภายนอก เช่น ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในยุคปัจจุบันที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น และเชื่อมโยงถึงกันหมดอย่างไร้พรมแดนในทุกภาคส่วนของสังคมโลก ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากจุดหนึ่งจะส่งผลไปยังอีกจุดหนึ่งอย่างรวดเร็ว ย่อมจะทำให้ความสุขของแต่ละบุคคลมีความแตกต่าง หลากหลายมากขึ้น แต่ก็มีสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความสุขของมนุษย์ร่วมกัน โดยมุ่งสู่ความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และ

สิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนเพิ่มขึ้น ความสุขจึงเป็นภาวะความสมดุลที่ทุกอย่างประสานสัมพันธ์กันอย่างลงตัว ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

ความสุขในระดับบุคคล ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความสุขของชุมชนและสังคม จึงเป็นภาวะความสมดุลของกาย จิตใจ และปัญญาที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างลงตัวพอดี การมีร่างกายที่แข็งแรงไม่เจ็บป่วย มีสุขภาพจิตใจที่สมบูรณ์ดีงาม และมีสติปัญญา การเรียนรู้ในระดับที่สามารถคิดเป็น ทำเป็นได้นั้น ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการ และวิธีปฏิบัติที่เป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการส่งเสริมพฤติกรรมดำรงชีวิตที่เหมาะสม พอประมาณ มีเหตุมีผล ตระหนักและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่อาจจะมีภัยอันตรายและส่งผลเสียต่อร่างกายและจิตใจ การสนับสนุนกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม การบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะต่างๆ รวมทั้งสร้างโอกาสและสู่ทางการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้จิตใจเข้มแข็งและสามารถปรับตัวได้อย่างรู้

เท่าทันการเปลี่ยนแปลง อันจะเป็นภูมิคุ้มกันให้สามารถพึ่งตนเองได้ ปฏิบัติภารกิจในสังคมได้อย่างปกติสุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคม

ดังนั้น ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยที่ สศช. และเครือข่ายร่วมกันพัฒนาขึ้น จึงได้กำหนดให้องค์ประกอบด้านการมีสุขภาวะเป็นองค์ประกอบแรกจากทั้งหมด 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีสุขภาวะ 2) ครอบครัวยุคใหม่ 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม 5) สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศสมดุล และ 6) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ซึ่งองค์ประกอบการมีสุขภาวะเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม โดยเริ่มจากตนเอง ไปสู่ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ และเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดา ผ่านการเจริญเติบโตในแต่ละช่วงวัย และดำเนินชีวิตอยู่จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งยังประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า

การพัฒนาการมีสุขภาวะปรับเปลี่ยนสู่การสร้างความอยู่เย็นเป็นสุข

ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยต้องเริ่มต้นที่การมีสุขภาวะที่ดีของคนไทย มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายทางจิตใจ และจิตวิญญาณ และทางสติปัญญาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวมทั้งตนเอง ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองและใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดาผ่านการเจริญเติบโตในแต่ละช่วงวัย และดำเนินชีวิตอยู่จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งยังประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า

แนวทางการพัฒนาสุขภาวะของคนไทยในระยะ

แรกๆ (ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 7) เป็นการพัฒนาที่มุ่งเพื่อผลิดกำลังคนให้ตอบสนองความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง และมีการศึกษาในระดับที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาในระยะต่อมา (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 - 9) ได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา โดยกำหนดให้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา พร้อมทั้งน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ สำหรับการพัฒนาในมิติอื่นๆ เป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาคน

แนวทางการพัฒนาประเทศได้ปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาศักยภาพของคนในทุกมิติ เพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุข โดยในด้านสาธารณสุข มุ่งเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนแบบองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ควบคู่กับการมีหลักประกันสุขภาพที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและจัดการระบบสุขภาพ และให้มีการเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาไทยและสากลในการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ ส่งผลให้ประชาชนร้อยละ 97.75 มีหลักประกันสุขภาพ ตลอดจนอายุขัยเฉลี่ยของประชาชนสูงขึ้น

ในขณะเดียวกันด้านศึกษานั้น เริ่มมีแนวคิดปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาตั้งแต่ปี 2537 และนำไปสู่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่บังคับใช้ในปัจจุบัน โดยมีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้และทักษะที่หลากหลาย คิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการขยายโอกาสทางการศึกษาและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา การปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีคิด รู้วิธีเรียนรู้ ตลอดจนปฏิรูประบบการผลิตและพัฒนาครู กระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาไปสู่โรงเรียนให้ท้องถิ่นชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการยกระดับทักษะฝีมือคนไทยโดยเฉพาะการผลิตและพัฒนาากำลังคนระดับกลางให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และสอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

ปัจจุบัน (แผนพัฒนา ฉบับที่ 10) ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ทิศทางการพัฒนาคนจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย และความรู้และทักษะความสามารถ เพื่อให้มีความเพียบพร้อมทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ ให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างอยู่เย็นเป็นสุข โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุม 3 เรื่องหลัก คือ

1) การพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัย ตลอดชีวิต ให้มีพื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต ทักษะแรงงาน ให้พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศ เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ

2) การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละ เลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

3) การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขบนฐานของความมีเหตุผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงปลอดภัย น่ายุ่ บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการ มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ตระหนักถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อลดความขัดแย้ง

การพัฒนาด้านการมีสุขภาวะของคนไทย

ความหมายของสุขภาวะ การประเมินสุขภาวะของคนไทย นอกจากจะประเมินผลกระทบสุดท้ายของความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาแล้ว ยังพิจารณาถึงกระบวนการ และพฤติกรรมที่นำไปสู่สุขภาวะที่ดี ได้แก่ การมีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิตที่ดี

ตระหนักถึงภัยอันตรายที่มีผลเสียต่อร่างกายและจิตใจ ยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีทักษะความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทัน และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างปกติสุข มีการศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาส และพัฒนาสติปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของคนให้สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง และใช้ประสบการณ์ คักยภาพ และทักษะความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ในการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพใจ และสติปัญญา ตลอดจนสามารถปฏิบัติภารกิจในสังคม และมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีภูมิคุ้มกันจากกระแสทุนนิยม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ อันจะนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของสังคมโดยรวม

ดังนั้น การมีสุขภาวะ จึงหมายถึง ภาวะที่บุคคลปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีร่างกายที่แข็งแรง มีอายุยืนยาว มีจิตใจที่ดี มีความเมตตา กรุณา ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ และใฝ่รู้ สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” มีเหตุมีผล อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ปัจจัยพื้นฐานการสร้างการอยู่เย็นเป็นสุข จากความหมายของการมีสุขภาวะ สามารถแจกแจงออกเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะส่งผลให้เกิดการอยู่เย็นเป็นสุขได้ แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบย่อยที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นบูรณาการ ได้แก่ 1) สุขภาพกายดี 2) สุขภาพจิตดี มีคุณธรรม จริยธรรม และ 3) มีสติปัญญา และใฝ่รู้ สามารถอธิบายแต่ละองค์ประกอบย่อย ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 สุขภาพกายดี มีความหมายครอบคลุมถึง การมีร่างกายที่แข็งแรง มีภาวะโภชนาการที่ดี มีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่เหมาะสม ส่งผลให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีโรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง และมีอายุยืนยาวอย่างมีคุณภาพ โดยได้กำหนดประเด็นการประเมินไว้ 2 ประเด็น คือ 1) ร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพ ไม่เจ็บป่วย ไม่มีโรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง ส่งผลให้การใช้จ่ายในด้านรักษาพยาบาลลดลง และ 2) อายุยืนยาวอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี และช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีตัวชี้วัด 2 ตัว ได้แก่ ร้อยละของประชากรที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว และอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด

องค์ประกอบที่ 2 สุขภาพจิตดี มีคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ความสามารถในการใช้กลไกปรับตัวที่ถูกต้อง สามารถปรับอารมณ์ ความรู้สึกสู่สภาวะสมดุลได้ โดยที่ตนเอง และสิ่งแวดล้อมไม่เดือดร้อน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ตลอดจนมีจิตใจที่ดีงาม เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ รวมทั้งมีจิตสำนึกความเป็นไทย โดยกำหนด**ประเด็นการประเมินไว้ 2 ประเด็น** ได้แก่ 1) จิตใจดี ไม่เจ็บป่วยทางจิต มีสติ สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข และ 2) ยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ตลอดจนมีความเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ **จะใช้ตัวชี้วัด 2 ตัว** คือ อัตราการฆ่าตัวตาย ต่อประชากรแสนคน และสัดส่วนคดีอาญาต่อประชากรพันคน

องค์ประกอบที่ 3 มีสติปัญญา และใฝ่รู้ คือ การรู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ได้ สามารถใช้ประสบการณ์ ศักยภาพและทักษะความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยกำหนด**ประเด็นการประเมินไว้ 3 ประเด็น** คือ 1) ความสามารถในการเรียนรู้ มีโอกาสทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานทำให้คิดเป็น ทำเป็น รู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดี 2) มีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สามารถคิดค้น พัฒนานวัตกรรม และ 3) ใฝ่รู้ กระตือรือร้นต่อการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ติดตามค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม **ซึ่งจะใช้ตัวชี้วัด 3 ตัว** คือ อัตราการเรียนรู้ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15 – 59 ปี และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสภาวะของคนไทย

การเสริมสร้างสภาวะดีขึ้นเป็นลำดับ คนไทยมีโอกาสดำเนินการดูแลสุขภาพดีขึ้น แต่ในด้านสุขภาพจิต การมีคุณธรรม และสติปัญญาใฝ่รู้นั้น ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำค่อนข้างมาก

จากการประมวลผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดทั้ง 7 ตัวชี้วัด สามารถสรุปสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยด้านการมีสภาวะได้ ดังนี้

การพัฒนาสภาวะของคนไทยทั้งในด้านสุขภาพกาย จิตใจ และความสามารถในการเรียนรู้ที่ “คิดเป็น ทำเป็น” ของคนไทยดีขึ้นเป็นลำดับ ส่วนการพัฒนาด้านคุณธรรม

จริยธรรม และคุณภาพการเรียนรู้ยังอยู่ในระดับที่ต้องเร่งแก้ไข ดัชนีสภาวะเพิ่มขึ้นจากระดับร้อยละ 68.01 ในปี 2544 เป็น 72.27 ในปี 2549 เป็นผลจากการดำเนินนโยบายของรัฐในการพัฒนาคุณภาพคน ทั้งทางสุขภาพอนามัยและการศึกษาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 40 ปี ทำให้สภาวะของคนไทยดีขึ้นต่อเนื่อง สุขภาพแข็งแรง อายุยืนยาวและการศึกษาสูงขึ้น โดย

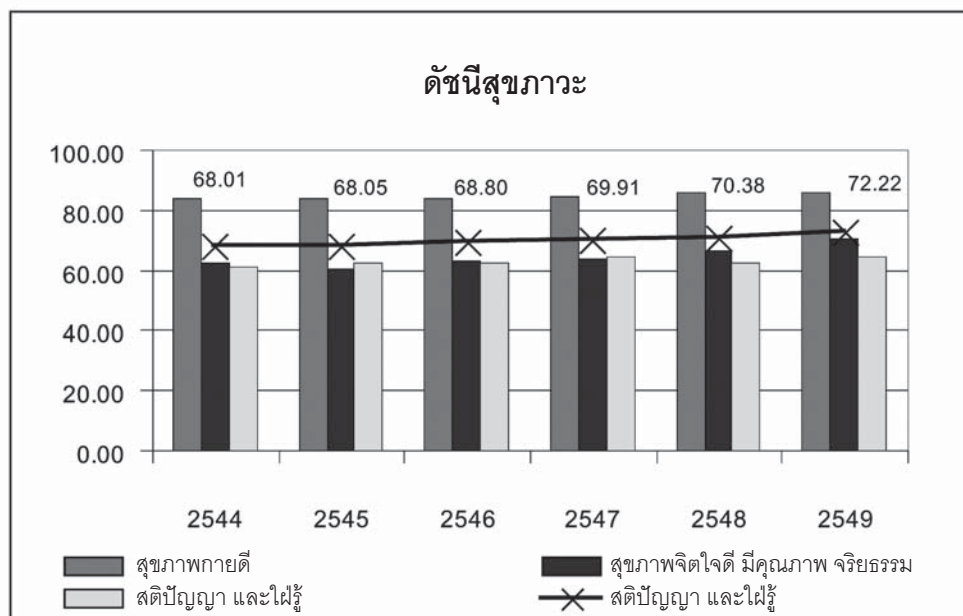
คนไทยมีสุขภาพกายโดยรวมดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังต้องเฝ้าระวังโรคเรื้อรังที่ป้องกันได้ คนไทยมีสุขภาพกายดีขึ้น การเจ็บป่วยลดลง และมีอายุยืนยาวขึ้นจาก 72.45 ปี ในปี 2544 เป็น 73.2 ปี ในปี 2549 ผลการดำเนินนโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้คนไทยสามารถเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 97.75 ในปี 2549 อย่างไรก็ตาม การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังที่ป้องกันได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปีจากพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ในด้านการดื่มสุรา สูบบุหรี่ และมีพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

ในด้านจิตใจ คนไทยมีสุขภาพจิตดีขึ้นต่อเนื่อง ในขณะที่จิตสำนึกในคุณธรรมกลับเสื่อมถอยลงอันเนื่องมาจากวิถีชีวิตและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การแข่งขันเพื่อความอยู่รอด มุ่งวัตถุนิยมและบริโภคนิยม นำไปสู่ปัญหาสังคมที่ซับซ้อนและรุนแรงขึ้นทุกขณะ การก่อคดีอาญามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี เฉลี่ยร้อยละ 12 ต่อปี เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติในอนาคต มีพฤติกรรมการใช้ชีวิตไม่เหมาะสม มีสัดส่วนสูงขึ้นและเริ่มมีอายุน้อยลง ซึ่งเป็นวิกฤตที่น่าเป็นห่วงของสังคมไทย

ส่วนคุณภาพการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยังอยู่ในระดับต่ำ และแม้คนไทยได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงขึ้นเป็น 8.5 ปี แต่ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียที่มีค่าเฉลี่ยประมาณ 10 - 12 ปี ยังมีปัญหาคุณภาพการศึกษาที่สะท้อนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีค่าคะแนนลดลงในทุกวิชา และทุกระดับชั้น และผลการประเมินคุณภาพสถานศึกษาที่เกินกว่าครึ่งไม่ได้มาตรฐาน นอกจากนั้น ผู้ที่มีการเรียนรู้ในระดับคิดเป็นทำเป็นมีเพียงร้อยละ 40 ของประชากรทั้งสิ้น (อายุ 15 ปีขึ้นไป) จึงจำเป็นต้องเร่งรัดการปฏิรูปคุณภาพการศึกษาไทยโดยเร่งด่วน

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขด้านการมีสุขภาวะ

หน่วย : ร้อยละ



ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

หมายเหตุ : ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 – 100

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 – 79.0

ระดับเร่งแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

ระดับดี = ร้อยละ 80.0 – 89.9

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 – 69.9

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

จากสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ด้านการมีสุขภาวะ พบว่า ในปัจจุบันยังมีปัญหาในหลายๆ ด้านที่จะต้องเร่งแก้ไข ทั้งในด้านการมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณภาพการเรียนรู้ จึงได้นำไปสู่ข้อเสนอแนวทางสำคัญที่จะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน และที่ต้องดำเนินการในระยะต่อไป เพื่อให้การพัฒนาประเทศมุ่งสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน

(1) **ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้คนและสังคมโดยเร่งด่วน** เร่งพัฒนาจิตสำนึกในคุณธรรมของคนไทย ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้ โดยกำหนดให้การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นยุทธศาสตร์ชาติที่ทุกภาคส่วนร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดพลังผลักดันสังคมสู่คุณธรรม ความดีงาม

พร้อมทั้งส่งเสริมแนวทางดำเนินชีวิตบนพื้นฐานคุณธรรมและความพอเพียงโดยอาศัยบทบาทของ 3 สถาบันหลัก (บวร : บ้าน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา/โรงเรียน) ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาจิตใจ

(2) **พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกในศีลธรรม** โดยการผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา ร่วมกันพิจารณาและปลูกฝังทัศนคติของเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่สำนึกในคุณค่าของความดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม เรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่งเสริม รวมทั้งมีมาตรการดูแลเด็กเด็อนและเฝ้าระวังความประพฤติของเด็กและเยาวชนให้ห่างไกลอบายมุข และยาเสพติด

(3) **พัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้นำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น** พัฒนาหลักสูตรให้หลากหลาย สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง ฝึกให้เด็กคิด วิเคราะห์

อย่างมีเหตุผล เป็นระบบ มีการเรียนรู้ร่วมกันจากวิชาการและประสบการณ์จริงที่บูรณาการเรื่อง ศีลธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดระบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคม และนำไปสู่การเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ข้อเสนอแนะนโยบายที่ต้องดำเนินการในระยะต่อไป

(1) **สร้างเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชนและสังคม** โดยการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจรและมุ่งดูแลสุขภาพเชิงป้องกันเพื่อให้ประชาชนทุกช่วงวัย สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ ส่งเสริมให้มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี และให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมของผู้คนในชุมชนและสังคม

(2) **พัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้นำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น และเร่งขยายโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต** ตลอดจนพัฒนานวัตกรรมและองค์ความรู้ เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาสู่สังคมฐานความรู้ และปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีการสอดแทรกคุณธรรมความดีงามไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

(3) **ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของประชาชนและผู้ปกครองทุกระดับ** ให้ตั้งอยู่บนความถูกต้อง สุจริต และยุติธรรม โดยการขับเคลื่อนคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดพลังผลักดันสังคมสู่คุณธรรม ความดีงาม โดยใช้การศึกษาพื้นฐานในระดับการศึกษาภาคบังคับเป็นเป้าหมายหลัก คุณธรรม และวัฒนธรรมให้กับเยาวชนไทย

(4) **พัฒนาระบบฐานข้อมูลให้เป็นระบบทันสมัย และมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง** พร้อมทั้งสามารถ

แจกแจงระดับการวัดได้ทั้งในระดับประเทศ และเมือง-ชนบท เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดให้สามารถสะท้อนประเด็นการประเมินได้อย่างชัดเจน เช่น คิดเป็น ทำเป็น การมีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นต้น

3. **พัฒนาตัวชี้วัดเพิ่มเติม** โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวชี้วัดที่จะสะท้อนประเด็นการวัดในเชิงคุณภาพหรือนามธรรมมาสู่การวัดในรูปธรรมภายใต้การมีส่วนร่วมในการกำหนดความหมายหรือนิยาม และประเด็นการวัดที่เหมาะสมกับบริบทของไทย ในองค์ประกอบด้านต่างๆ โดยนำประเด็นข้อเสนอแนะและความเห็นจากภาคส่วนต่างๆ มาประกอบการพิจารณา เช่น

- สุขภาพกายดี : ร้อยละของประชากรที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬา และร้อยละของประชากรที่ไม่มีภาวะโภชนาการเกิน

- สุขภาพจิตดี มีคุณธรรม จริยธรรม : พัฒนาคำชี้วัดด้านคุณธรรม โดยเฉพาะ “การมีจิตสาธารณะ” ซึ่งปัจจุบันการจัดเก็บข้อมูลยังไม่มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกในองค์กรสาธารณประโยชน์ /องค์กรพัฒนาสังคมแต่ละประเภท จึงทำให้ไม่สามารถนำมาใช้วัดผลที่สะท้อนถึงตัวคนได้อย่างชัดเจน เช่น ระดับ MQ (Moral Quotient หมายถึง ความฉลาดทางจริยธรรม/ ระดับสติปัญญาทางด้านศีลธรรม) สัดส่วนของประชากรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม/วัฒนธรรม และอัตราการเพิ่มของอาสาสมัครที่ช่วยเหลือสังคม

- มีสติปัญญาและใฝ่รู้ : ตัวชี้วัดที่สะท้อนการนำความรู้ไปประพฤติ /ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข และพอใจ เช่น สัดส่วนประชากรที่สามารถนำความรู้ไปประพฤติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข

การพัฒนาดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันใน สังคมไทย



ตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปี ที่ประเทศไทยได้พัฒนาประเทศโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นแนวทางหลัก ซึ่งแต่ละแผนจะมีจุดมุ่งเน้นที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น จนมาถึงวันนี้ ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อสร้าง “ความสุข” ของคน การวัดความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ในช่วงเวลานี้ จึงจำเป็นต้องตอบใจที่สำคัญที่ว่า เราจะวัดความสุขของคนได้อย่างไร

จุดเน้นการพัฒนาประเทศ : จากเศรษฐกิจ สู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ในช่วงแรกของการวางแผนพัฒนาประเทศ เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังต้องการความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยหวังที่จะกำจัดปัญหาความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ การวัดความสำเร็จของการพัฒนาในช่วงดังกล่าว จึงเน้นไปที่เรื่องการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) มากกว่าเรื่องความสุข เสถียรภาพและความยั่งยืน ซึ่งแม้ว่าผลการพัฒนาในช่วงดังกล่าวจะได้สร้างความเจริญเติบโตให้กับระบบเศรษฐกิจโดยรวม และพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทยให้ดีขึ้นได้ แต่ขณะเดียวกันก็ได้ส่งผลกระทบ

ให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน และการกระจายรายได้ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีช่องว่างห่างกันมากขึ้น ปัญหาเหล่านี้ทับถมทวีขึ้นจนแสดงให้เห็นถึงผลเสียอันร้ายแรงอย่างชัดเจนในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 ซึ่งรุนแรงและมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมทุกภาคส่วน และเป็นบทเรียนอันสำคัญที่ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องหันกลับมาทบทวนว่า แท้ที่จริงแล้ว จุดมุ่งหมายสุดท้ายของการพัฒนาประเทศคืออะไร

กระแสแนวคิดดังกล่าว ได้ผลักดันให้เกิดการปรับกระบวนการพัฒนาถือเป็นเรื่องสำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ที่ได้ปรับเปลี่ยนจุดเน้นของการพัฒนาประเทศไปที่ “ความอยู่ดีมีสุขของคน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต่อเนื่องมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) พร้อมน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้หลักการที่ยึดความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุลและมีการบูรณาการทุกมิติทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย แนวคิดการพัฒนาสู่ความพอเพียงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการรวมตัวเรียนรู้และขยายเครือข่ายการพัฒนาอย่างกว้างขวางมากขึ้น และเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมที่สำคัญในการร่วมกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ให้มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”

ความสุข : มาตรฐานวัดความสำเร็จของการพัฒนาในแผนฯ 10

เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศไทยปรับเปลี่ยนไปสู่การสร้าง ความอยู่ดีมีสุขในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 และสร้างสังคม อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 การใช้ GDP เป็น เครื่องมือชี้วัดการพัฒนาจึงไม่เพียงพอ และแม้แต่เครื่องชี้วัดที่สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้พัฒนา ขึ้นมาใหม่ให้ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 ซึ่งประกอบด้วย ดัชนีความอยู่ดีมีสุข ดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และดัชนีการ พัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ถึงแม้จะสามารถสะท้อนมิติเชิงคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเป็นธรรมได้ชัดเจนมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือ วัดสถานการณ์ ระดับการพัฒนา ผลสำเร็จและผลกระทบของการพัฒนา ประเทศที่มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันตามวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เนื่องจากขอบเขตของนิยามความสุขได้ขยายจากมิติของการ ดำรงชีวิตและแนวปฏิบัติของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และ สังคมไทยไปสู่การวัดในด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ความถูกต้อง ด้งามต่างๆ ด้วย

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาดัชนี ชีวทัศน์ใหม่ให้สะท้อนความอยู่เย็นเป็นสุข ที่ทุกภาค ส่วนทุกระดับเห็นพ้องต้องกัน และสามารถนำไป ปรับใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการ บริหารการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายการสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยต่อไป

ความสุขวัดได้หรือไม่

คำถามที่มักเกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่เมื่อกล่าว ถึงการวัดความสุขคือ “ความสุขเป็นสิ่งที่วัดได้ หรือไม่ว่าง” เนื่องจากความสุขมีนิยามแตกต่างกันหลาย ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลและมีความเป็นนามธรรมค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้พิสูจน์แล้วว่า ความสุขของคนในภาพรวมระดับประเทศนั้น สามารถวัดได้จริง โดยในช่วงปี 2547 ประเทศภูฏาน เป็นผู้ริเริ่มพัฒนา “ดัชนีความสุข” (Gross National Happiness : GNH) ขึ้นอย่างเป็นทางการ ภายใต้แนวคิดที่ว่า การพัฒนาประเทศไม่ควรคำนึงถึงการ พัฒนาด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว หากต้องคำนึงถึง ความสุขของประชาชนในด้านจิตใจ และ ความสมดุลในการพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ จาก 5 องค์ประกอบหลักคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่สมดุลเป็นธรรม และการบริหารจัดการ ที่ดี ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นให้นานาประเทศเริ่มต้นวัด และหันมาให้ความสนใจกับความพยายามที่จะวัด ความสุขอย่างจริงจัง

กรอบแนวคิดพื้นฐานในการวัด “ความสุข” ของประเทศไทย

สำหรับการวัดความสุขของประเทศไทย เพื่อ ตอบโจทย์การวัดความสำเร็จในการพัฒนาสู่ “ความ อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย” ซึ่งเป็นวิสัย

ทัศน์และเป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นั้น สศช. ได้กำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยขึ้น 3 ประการ คือ

(1) **คำนึงถึงความสอดคล้องกับ “วิสัยทัศน์ประเทศไทย” ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10** ซึ่งได้มาจากการระดมความคิดของประชาชนในทุกภาคส่วน คือ มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

(2) **ยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** ซึ่งชี้ถึง “แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” โดยยึดหลัก “ความพอเพียง” ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ **“ความพอประมาณ” “ความมีเหตุผล” และ “ระบบภูมิคุ้มกัน”** โดยที่การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ **“คุณธรรม”** และ **“ความรอบรู้”** นำการพัฒนา

ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวคิดและมุมมองที่ให้ความสำคัญกับภาวะความสมดุล ที่เกิดจากทุกองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง พอดี มีความสมดุล การพัฒนาต้องอยู่ภายใต้หลักคุณธรรม คือการกระทำที่นำไปสู่ความสมดุลของทุกมิติที่เป็นองค์ประกอบของสังคมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล (กาย ใจ สติปัญญา) ระดับชุมชน (ส่วนกลางกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น) และระดับสังคม (การมีระบบเศรษฐกิจสังคมซึ่งเป็นธรรม) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า **“ค่านิยมของการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ความสุข” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข”** เนื่องจากสะท้อนความสมดุลและความเป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนา และให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าของความสุขมากกว่ารายได้หรือ

ความมั่งคั่ง เน้นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ทุกคนสามารถแบ่งปันกันได้

(3) **ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”** ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาสู่ความพอเพียงที่ปรับจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ยึด “คน” เป็นตัวตั้ง ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นหลัก และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ

(3.1) **ต้องปรับวิธีคิดและวิธีการพัฒนา** จากเดิมที่มีลักษณะแบบแยกส่วนตามภารกิจและหน้าที่ มาเป็นแบบบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งวิธีคิดและวิธีการพัฒนาเพื่อสร้าง “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ก็ต้องมองความสุขอย่างเป็นองค์รวม ในทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องและตอบสนองต่อการรักษาสมดุลและการมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องตามสภาพแวดล้อม ไม่รบกวนเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมให้เกิดการเสียสมดุล

(3.2) **ยึดหลัก “ภูมิสังคม”** ตามความแตกต่างของความหลากหลายทางธรรมชาติและ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างภูมิภาค และระหว่างชนบทกับเมือง ดังนั้น การพัฒนาดัชนีชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบจึงต้องพิจารณาจำแนกตามความแตกต่างเชิงพื้นที่ระหว่างชนบท เมือง ระหว่างภูมิภาค และจังหวัดเพื่อให้ดัชนีสะท้อนความแตกต่างของความอยู่เย็นเป็นสุขในแต่ละพื้นที่

(3.3) **ปรับกระบวนการพัฒนาจาก “บนลงล่าง” มาเป็นจาก “ล่างขึ้นบน”** ยึดหลัก

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในกระบวนการพัฒนาและตัดสินใจ

(3.4) พัฒนาอย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เริ่มต้นจากการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มพึ่งพากันและกัน และสร้างเครือข่ายการพัฒนาเชื่อมโยงสู่ภายนอกเพื่อความสุขและความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวความคิดการสร้างความสุขที่มีหลายระดับเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลและสามารถขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคมเพื่อสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืนได้

หลักในการจัดทำดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย

สศช. ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย ภายใต้กรอบแนวคิดพื้นฐานในการวัด “ความสุข” ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ การพัฒนาดัชนี ได้ยึดหลักการจัดทำใน 5 ประการที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) ดำเนินการบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การพัฒนาดัชนีชี้วัดดังกล่าว ควรเริ่มด้วยการให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและยอมรับที่จะใช้ “ความสุข” เป็นค่านิยมร่วม โดยให้ทุกฝ่ายเห็นพ้องในกรอบความคิดและนิยามความสุขที่ตรงกันก่อน แล้วจึงสร้างตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงค่านิยม การกำหนดนโยบาย รวมทั้งการติดตามประเมินผลนโยบาย พร้อมทั้งใช้กระบวนการพัฒนาดัชนีเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายในทุกภาคส่วน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักและเปลี่ยนวิธีคิดและค่านิยมของคนในสังคม เกิดเป็นคุณค่าใหม่ในการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทย

(2) สามารถสะท้อนถึงที่มาของความสุข ซึ่งมีที่มาได้ 2 ทาง คือ **ความสุขภายใน** เป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่ามีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญา ประกอบด้วย ความสุขจากการมีอิสรภาพ ความภาคภูมิใจ ความดีงาม ความสงบ เป็นต้น และ **ความสุขภายนอก** มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความสุขจากการมีปัจจัยสี่ที่พอเพียง การมีความมั่นคงในชีวิต การมีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมที่ดี

(3) ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทยควรกำหนดจากปัจจัย

ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับร่วมกัน และสามารถวัดผลได้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความสุขที่ยั่งยืนจะต้องเป็นความสุขที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และครอบคลุมระดับชุมชน และระดับสังคมซึ่งแตกต่างกันตามวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น การจัดทำดัชนีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขจึงควรพัฒนาจากปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับร่วมกันว่า มีผลต่อความอยู่เย็นเป็นสุข เช่น หลักความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม และหลักธรรมาภิบาล รวมถึงการสะท้อนคุณค่าของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนที่เกี่ยวข้องกันทั้งทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืนในระยะยาวซึ่งเป็นการวัดที่ภาวะวิสัยของความอยู่เย็นเป็นสุข เพราะเป็นการวัดที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และสามารถบอกได้ในเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลที่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถวัดผลได้อย่างต่อเนื่อง

(4) การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นการสะท้อนเฉพาะเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา (Ends) โดยจะพิจารณาเชื่อมโยงถึงวิธีการ (Means) ต่างๆ ที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายความอยู่เย็นเป็นสุขด้วย ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผลการพัฒนาและกระบวนการ วิธีการพัฒนาที่เป็นปัจจัยเอื้อสุขให้ไปสู่เป้าหมายของความสุขขั้นสุดท้ายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ในการพัฒนาควรคำนึงถึงตัวชี้วัดความสุขทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนการวัดความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในสังคมอาจวัดได้จากความสามารถในการจัดการ “ความทุกข์” ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ก็นับได้ว่าเป็นการสร้างความสุข

(5) **พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขทั้งในระดับประเทศ และระดับเมือง-ชนบท** โดย**ระดับสังคมไทย** จะต้องสามารถนำไปใช้กำหนดและปรับทิศทางการพัฒนาประเทศและนโยบายสาธารณะได้ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนวิธีคิดและค่านิยมของคนในประเทศ ทำให้เกิดคุณค่าใหม่ๆ ซึ่งความท้าทายคือ ต้องให้เป็นดัชนีชี้วัดที่เข้าใจง่ายและวัดได้ง่าย นอกจากนี้ สศช. ยังเห็นความสำคัญที่จะมีการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดระดับเมืองและชนบท**ในระยะต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้ดัชนีสามารถสะท้อนความสุขได้อย่างเป็นรูปธรรมบนพื้นฐานของเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันตามกรอบแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาดัชนีฯ ที่ต้องคำนึงถึงภูมิสังคมด้วย

อย่างไรก็ตามการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ควรดำเนินการใน**ระดับชุมชน¹** ให้ชุมชนมีวิถีคิด หรือกระตุ้นให้ชุมชนคิด เพื่อพิจารณาว่าชุมชนมีความสุขหรือยัง โดยเน้นไปที่การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระดับการจัดการ และวิธีการแก้ปัญหา และให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง และ**ระดับครอบครัว/บุคคล** เพื่อเป็นตัวชี้วัดที่ทุกคน ทุกครอบครัวสามารถเอาไปประเมินตนเองได้ (Self-Assessment) ซึ่งตัวชี้วัดทั้ง 2 ระดับนี้ ชุมชนและครอบครัว/บุคคลควรจะดำเนินการเอง และไม่จำเป็นต้องเอามารวบรวมเป็นตัวชี้วัดระดับประเทศ

ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทยมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

สศช. เริ่มกระบวนการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทยมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 โดยคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กก.สศช.) มอบหมายให้ สศช. พัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทย ด้วยการประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงาน องค์กร และภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้มีกระบวนการสำคัญๆ คือการจัดสัมมนา “ความสุขมวลรวมประชาชาติและเศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2549 เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับกรอบแนวคิดพื้นฐาน การกำหนดนิยาม องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และประเด็นการประเมิน ซึ่งข้อเสนอที่ได้จากการประชุมได้นำไปสู่การจัดทำเอกสารร่างเบื้องต้นการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทย และได้นำเสนอเอกสาร

ดังกล่าวในการประชุมทั้งในระดับกลุ่มย่อยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระดับประเทศในตลอดช่วงเวลาเดือนกันยายน – ตุลาคม 2549 รวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง ได้แก่ 1) การสัมมนา “การพัฒนา**ดัชนีชี้วัดสังคมอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกัน” เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549 2) การประชุมความคิดเห็นเฉพาะกลุ่ม เรื่อง “กรอบแนวคิดการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ในสังคมไทย” เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2549 และ 3) การประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติประจำปี 2549 โดย สปสธ. ระหว่างวันที่ 27-28 ตุลาคม 2549

นอกจากนี้ สศช. ได้จัดส่งแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทย ไปยังหน่วยงานภาครัฐ องค์กรอิสระ รัฐวิสาหกิจ และเครือข่ายการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง จำนวนทั้งสิ้น 158 หน่วยงาน/คน และได้รับแบบสอบถามฯ กลับคืนมาทั้งสิ้น 74 หน่วยงาน/คน คิดเป็นร้อยละ 46.84 โดยจำแนกเป็น หน่วยงานภาครัฐมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.68 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ รัฐวิสาหกิจ เครือข่ายการพัฒนา และองค์กรอิสระ ตามลำดับ รวมทั้งได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากประชาชนจำนวน 16 เวที ในพื้นที่ 9 จังหวัดครอบคลุมทั้ง 4 ภูมิภาค

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยต่อข้อเสนอเกี่ยวกับภาพรวม องค์ประกอบหลัก ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัดของ**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทย และมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นตัวชี้วัดและเกณฑ์การวัดในบางองค์ประกอบ ซึ่ง สศช. ได้นำข้อคิดเห็นดังกล่าว มาพิจารณาประกอบการปรับปรุงเอกสาร “การพัฒนา**ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข**ร่วมกันในสังคมไทย”

¹ ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของผู้คน ทั้งในชนบทและในเมือง ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ในอาชีพหนึ่งหรือในความสนใจร่วมกันของคนหลายอาชีพจากหลายแหล่งพื้นที่

ความอยู่เย็นเป็นสุขคืออะไร

ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทำให้สามารถกำหนดความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขจากกรอบแนวคิดพื้นฐาน และหลักการจัดทำดัชนีดังกล่าวข้างต้นได้ดังนี้ **“ความอยู่เย็นเป็นสุข”** หมายถึง **“สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ ทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างถูกต้องดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”**

ตามความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขดังกล่าวข้างต้น ได้ครอบคลุมทุกมิติของวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยที่บูรณาการเชื่อมโยงกันจนเกิดภาวะแห่งความสุข มีสุขภาวะที่ดี ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญาอย่างมีสมดุล ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม ดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสำนึกต่อประโยชน์ส่วนรวม คิดและทำอย่างถูกต้องและมีเหตุผล รวมทั้งมีความสามารถในการประกอบสัมมาชีพ ที่นำมาซึ่งรายได้ที่พอเพียงกับการจัดหาปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ และความมั่นคงของตนเองและครอบครัว ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ และกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความรัก และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน อยู่ในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีสภาพแวดล้อมที่ดีมีความปลอดภัย มีระบบนิเวศที่สมดุลเอื้อต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ประชาชนทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ รวมทั้งศักดิ์ศรีความเป็นคนเท่าเทียมกันภายใต้สังคมที่มีวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

องค์ประกอบและตัวชี้วัด “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

จากความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขข้างต้น สามารถกำหนดปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหลักของดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทยได้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีสุขภาวะ 2) ครอบครัวอบอุ่น 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม 5) สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล และ 6) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ซึ่งได้มีการระดมความคิดและรับฟังความเห็นจากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมา



วิเคราะห์สังเคราะห์เป็นองค์ประกอบย่อย และนำไปสู่การกำหนดประเด็นการวัดและตัวชี้วัดเพื่อใช้วิเคราะห์บ่งชี้รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนในแต่ละองค์ประกอบของดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยนั้น จะให้น้ำหนักความสำคัญในแต่ละองค์ประกอบเท่ากัน เนื่องจากความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นการพิจารณาอย่างเป็นองค์รวม ยึดหลักความสัมพันธ์ระหว่างคน สังคมและธรรมชาติที่สมดุล และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ดังนั้น ตัวชี้วัดการพัฒนาต่างๆ ทั้งในด้านตัวคน เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ จึงมีความสำคัญที่ทัดเทียมกัน โดยไม่ได้กำหนดค่าความสำคัญขององค์ประกอบใดมากกว่าองค์ประกอบอื่นๆ

การรายงานผลความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย จะรายงานผลเป็นค่าคะแนนร้อยละที่ได้จากการคำนวณตัวชี้วัดแต่ละตัวเป็นองค์ประกอบย่อยของความอยู่เย็นเป็นสุข (6 องค์ประกอบ) แล้วจึงคำนวณรวมเป็นค่าดัชนีรวม (Composite index) ซึ่งค่าคะแนนของตัวชี้วัดแต่ละองค์ประกอบและของดัชนีรวมจะสะท้อนความอยู่เย็นเป็นสุขที่ต่างกัน โดยถ้าค่าคะแนนเพิ่มมากขึ้นแสดงว่าสังคมไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันดีขึ้น และถ้าค่าคะแนนน้อยลงก็แสดงว่าสังคมไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันมีน้อยลง



สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยยังต้องปรับปรุงในหลายมิติ การพัฒนา

จากดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขที่ได้พัฒนาขึ้น เมื่อนำมาประเมินสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยแล้ว พบว่า ในภาพรวมแม้จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ เนื่องจากปัจจัยพื้นฐานร่วมที่สามารถยกระดับขึ้นไปอยู่ในระดับปานกลางมีเพียงปัจจัยเดียวคือ การเสริมสร้างสุขภาพ ส่วนปัจจัยพื้นฐานร่วมด้านเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล รวมทั้งสังคมมีประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ยังอยู่ในระดับต้องปรับปรุง โดยเฉพาะปัจจัยพื้นฐานร่วมด้านครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับต้องเร่งแก้ไข



สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยดังกล่าวนี้นี้ชี้ให้เห็นประเด็นการพัฒนาบางประการที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการ ได้แก่ การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้คนและสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้ การเสริมสร้างสติปัญญา การใฝ่รู้ของคนไทยเพื่อก้าวสู่สังคมแห่งความรู้พร้อมทั้งเสริมสร้างสุขภาพคนไทยให้แข็งแรงทั้งกายและจิตใจ การส่งเสริมบทบาทครอบครัวให้เข้มแข็งมีสัมพันธภาพที่ดี การเสริมสร้างความปลอดภัย และสงบสุขให้สังคม การเร่งขับเคลื่อนการเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมให้เข้มแข็ง การเสริมสร้าง

เศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม การควบคุมมลพิษจากแหล่งผลิตอย่างเข้มงวด รวมทั้งปรับแนวคิดการใช้ทุนทางทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ การส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองไทย รับรู้และเคารพในสิทธิเสรีของผู้อื่น

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

องค์ประกอบหลัก	ค่าคะแนน (ร้อยละ)					
	2544	2545	2546	2547	2548	2549
1. การมีสุขภาวะ	68.01	68.05	68.80	69.91	70.38	72.27
2. ครอบครัวยุคใหม่	67.87	66.94	67.27	63.42	59.99	58.75
3. ชุมชนเข้มแข็ง	54.32	51.43	55.52	53.82	53.61	54.58
4. เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม	60.20	65.84	69.42	69.19	65.75	67.82
5. สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล	56.77	58.10	59.33	63.80	66.08	66.36
6. สังคมมีประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล	59.74	58.65	53.05	52.91	58.83	61.17
ภาพรวมดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุข	61.59	62.06	62.91	62.88	62.93	64.04

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

หมายเหตุ : ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 - 100.0

ระดับดี = ร้อยละ 80.0-89.9

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 - 79.0

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 - 69.9

ระดับต้องเร่งแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

บทส่งท้าย

การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย นับเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาเครื่องชี้วัดที่สามารถตอบโจทย์การวัดผลสำเร็จของพัฒนาประเทศที่มุ่งในเรื่อง “ความสุข” ของคนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลการพัฒนาในแต่ละองค์ประกอบ ได้แสดงให้เห็นถึงประเด็นการพัฒนาที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการ ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางของนโยบายการพัฒนาประเทศที่สำคัญต่อไป อย่างไรก็ตาม ดัชนีชี้วัดดังกล่าวยังต้องมีการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อาทิ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สำคัญสำหรับดัชนี การพัฒนาตัวชี้วัดเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวชี้วัดที่จะสะท้อนประเด็นการวัดในเชิง

คุณภาพหรือนามธรรมเช่น ตัวชี้วัดด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม ความमानันท์ทางสังคม เป็นต้น ตลอดจนการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมผลักดันดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เพื่อให้ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิด และสร้างกระแสหลักในสังคมให้มุ่งสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”.

เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. เรื่อง “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”, 6 กรกฎาคม 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”. เอกสารประกอบการ

การประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. เรื่อง “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”, 6 กรกฎาคม 2550.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, “ดัชนีอยู่เย็นเป็นสุข...สร้างสุขได้อย่างไร” เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, 27 ตุลาคม 2549.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ร่างการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”. เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มกราคม 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550.

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย



		ค่าคะแนน(ร้อยละ)					
องค์ประกอบหลัก/ย่อย	ตัวชี้วัด	2544	2545	2546	2547	2548	2549
	ภาพรวมดัชนีอยู่เย็นเป็นสุข	61.59	62.06	62.91	62.88	62.93	64.04
การมีสุขภาพ		68.01	68.05	68.80	69.91	70.38	72.27
สุขภาพกายดี	ร้อยละของประชากรที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว	81.71	81.71	81.71	83.40	84.50	84.40
	อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	86.27	86.27	86.27	86.27	87.64	87.64
สุขภาพจิตดี	อัตราการฆ่าตัวตายต่อประชากรแสนคน	64.85	64.02	70.32	72.15	78.86	86.66
มีคุณธรรม จริยธรรม	สัดส่วนคดีอาญาต่อประชากรพันคน	60.50	57.24	56.03	54.81	53.65	54.02
มีสติปัญญา และไม่รู้	อัตราการเรียนรู้ (Functional literacy rate)(9ปีขึ้นไป)	59.92	61.48	64.22	66.57	66.33	68.82
	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป	61.67	63.33	65.00	70.50	71.00	71.00
	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	61.14	62.26	58.02	55.68	50.67	53.37
ครอบครัวอบอุ่น		67.87	66.94	67.27	63.42	59.99	58.75
บทบาทหน้าที่ของ	อัตราเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งต่อเด็กแสนคน	88.84	88.51	86.14	72.02	66.56	64.32
ครอบครัว	ร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวต่อผู้สูงอายุทั้งหมด	57.14	57.14	52.17	48.65	50.70	48.00
สัมพันธภาพในครอบครัว	อัตราการจดทะเบียนสมรสต่อพันครัวเรือน	51.11	44.13	49.68	52.33	49.40	53.25
	อัตราประชากรที่ผ่านการสมรสแต่แยกกันอยู่ต่อจำนวนประชากรที่เคยสมรสพันคน	87.03	88.84	94.39	91.09	82.45	78.77
	อัตราการจดทะเบียนหย่าต่อพันครัวเรือน	55.20	56.09	53.98	53.04	50.83	49.39
ชุมชนเข้มแข็ง		54.32	51.43	55.52	53.82	53.61	54.58
ชุมชนพึ่งตนเองได้	สัดส่วนความมั่งคั่งหรือสภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรชุมชน	52.59	41.50	50.30	40.70	35.59	36.70
	สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน	35.43	35.43	37.57	38.64	39.71	40.84
ชุมชนเกื้อกูลกัน	สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อหมู่บ้านทั้งหมด	41.00	41.00	43.00	44.00	45.00	47.47
การมีส่วนร่วมของชุมชน	สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนหมู่บ้านต่อครัวเรือนทั้งหมด	88.26	87.78	91.20	91.94	94.15	93.30
เศรษฐกิจเข้มแข็ง และเป็นธรรม		60.20	65.84	69.42	69.19	65.75	67.82
การมีสัมมาชีพ	อัตราว่างงาน	61.92	89.38	98.69	100.00	100.00	100.00
	สัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10	57.57	58.29	58.30	58.30	57.25	56.20
	สัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการ	25.90	28.43	29.39	30.00	31.49	32.37
เศรษฐกิจเข้มแข็ง	สัดส่วนการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนต่อ GDP	66.24	70.00	67.71	62.46	56.89	62.87
	สัดส่วนการขอมต่อ GDP	65.71	67.86	70.00	72.14	66.43	66.43
	สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อ GDP	61.29	64.95	70.84	73.62	76.27	83.21
	ระดับการเปิดประเทศ	66.93	68.69	67.25	61.27	55.07	55.07
	อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	68.83	77.01	81.74	79.51	74.85	76.16
	ดุลบัญชีเดินสะพัดต่อ GDP	82.64	83.08	83.11	80.58	68.62	79.23
	ประสิทธิภาพการผลิตรวม (TFP)	72.93	82.85	88.89	83.60	77.78	78.97
ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ	สัดส่วนคนยากจน	22.28	26.78	30.66	35.85	38.63	41.89
	สัมประสิทธิ์จีนี	78.43	78.90	80.48	81.14	79.37	77.67
	ดัชนีไธล์ (Theil Index)	51.94	59.74	75.42	80.95	72.16	71.64

ที่มา : สำนักประเมินผลและแผนการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

หมายเหตุ :

ระดับดีมาก = ร้อยละ 90.0 – 100

ระดับปานกลาง = ร้อยละ 70.0 – 79.0

ระดับเร่งแก้ไข ≤ ร้อยละ 59.9

ระดับดี = ร้อยละ 80.0 – 89.9

ระดับต้องปรับปรุง = ร้อยละ 60.0 – 69.9